

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШВЕЦЬ СВИТЛАНА ЛЕОНІДІВНА

УДК: 316:314.15"20"(4)

ДИСЕРТАЦІЯ
СУЧАСНИЙ МІГРАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС: ПОЗИТИВНІ ТА
НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

23.00.02 – Політичні інститути та процеси

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник – доктор політичних наук,
професор Наумкіна Світлана Михайлівна

Одеса – 2019

АНОТАЦІЯ

Швец С. Л. Сучасний міграційний процес: позитивні та негативні наслідки для європейських країн. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

Процеси глобалізації та транснаціоналізації активізують міграційні процеси та призводять до формування нових міграційних потоків, що має вплив на формування міграційної політики, виникненню нових стратегій вирішення міграційних ситуацій, трансформації політичного простору, інтенсифікації інтеграційної компоненти, змін в економічному, соціальному та культурному середовищі. Загострення зовнішньополітичних конфліктів на Близькому Сході та в країнах Магрибу стало каталізатором інтенсифікації міграційних потоків в країни Західної, Південної та Центральної Європи. В умовах внутрішньополітичних трансформацій, які відбуваються всередині цих країн, міграційні процеси опинилися актуальним предметом дослідження, в рамках яких здійснюється аналіз міграційних процесів як чинника політичних трансформацій, визначення наслідків міграційних процесів, а також розробка концепцій та стратегій для подальшого практичного втілення.

В роботі досліджуються основні теорії міграційного процесу, їх еволюція від економічних до політичних аспектів, розрізняються поняття «міграційний процес», «міграція» та «міграційна політика». Ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази із залученням методів структурно-функціонального аналізу, компаративістики, інституціонального та історичного підходу дозволив простежити зміни у векторі спрямованості міграційних політик та їх радикальні перетворення у період міграційної кризи. Міграційна криза, яка охопила країни Західної, Південної та Центральної Європи, стала політичним

показником кризи політичних інститутів, до того ж вимагала швидких рішень або за допомогою трансформації законодавства, або трансформації політичного поля та політичних інститутів. Ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази із залученням методів структурно-функціонального аналізу, компоративістики, інституціонального та історичного підходу дозволив простежити зміни у векторі спрямованості міграційних політик та їх радикальні перетворення у період міграційної кризи.

Оцінка позитивних та негативних наслідків міграційних процесів має відбуватися згідно певних критеріїв щодо чинників «відштовхування-притягування», які формують міграційних потік та є маркерами для кожної окремої сфери діяльності держави як політичного інституту. В дисертаційному дослідженні ці чинники виокремлюються як економічні, політичні та соціально-культурні. Відповідно чинник відштовхування є негативним аспектом, чинник притягування – позитивним, однак лише для країн-донорів міграції така схема є ідентичною за наслідками; країни-реципієнти віддзеркалюють ці чинники полярно. До того ж сучасна Європа не має країн, що класично відносилися б лише до донорів або до реципієнтів міграційних процесів. Окрім поєднання двох ролей, виокремлюється третій аспект, а саме – країни транзиту, що також впливає на наслідки міграції.

Міграційний процес містить позитивні та негативні наслідки як для країн-донорів, так і для реципієнтів. Серед позитивних наслідків для країн донорів можна виокремити наступні: зменшення тиску на ринок праці, пом'якшення умов безробіття, обмін досвідом, підвищення політичної культури та електоральної активності, створення постійних міграційних коридорів, посилення політичної активності неурядових організацій тощо; негативними є демографічні кризи та втрата людського потенціалу, зменшення інтелектуального потенціалу, порушення трудового законодавства та прав людини. Наслідки міграційних процесів для країни-реципієнта переважно є негативними, оскільки здійснюється тиск на всі політичні інститути та інститути громадянського суспільства. Окремим негативним

наслідком визначено поняття міграційного конфлікту, який є швидким за темпами формування. Основними акторами міграційного конфлікту є міграційна спільнота та громадянське суспільство країни-реципієнта; між ними відсутній будь-який культурно-історичний зв'язок та виключене тривале проживання одних на територіях інших. Міграційний конфлікт – це сукупність причин, в яких культурно-релігійний дисонанс є передумовою розвитку конфлікту. У такій системі відбувається зіткнення інтересів як на національному, так і на місцевому рівні. Це може призвести до відвернення більшості іммігрантів з формальної політичної системи, або політичної маргіналізації (самих іммігрантів або їх політичних структур). Така ситуація підкреслюється ще більше, оскільки питання імміграції та положення іммігрантів політизуються. Цей механізм призводить або до відсутності політики інтеграції та уникнення проблем іммігрантів, або до політичних та покровительських заходів, що відображають головним чином інтереси більшості (або конкретних політиків, або частини громадянського суспільства) та нехтують реальними потребами іммігрантів. Яскравим негативним проявом є трансформація політичного поля та отримання правими партіями підтримки на місцевому та регіональному рівнях. Як показує практика, на теренах Європейського Союзу такі партії не отримують реальної підтримки та зберігають відносно низький рівень, в той час на місцевих та регіональних рівнях вони мають реальну підтримку в окремих округах і підтримується антиімміграційними настроями громадянського суспільства та популістськими програмами самих політичних партій.

Вирішення ситуації не можливе лише за трансформації міграційного законодавства. Необхідно створити чіткий курс політики інтеграції та розробити комплекс заходів з інтеграції іммігрантів на національному, регіональному та місцевому рівнях. Розробка наднаціональної програми не є актуальною, оскільки вже діють ряд нормативно-правових актів після міграційної кризи. Національний рівень забезпечує лише сукупність заходів для векторної реалізації політики. Щодо регіонального та місцевого рівнів, тут

політика інтеграції буде адресною, оскільки має враховувати специфіку розвитку регіонів. Основними акторами політики інтеграції є іммігранти з різним рівнем адаптації та громадянське суспільство країни-реципієнта. Взаємодія між ними, а також їх взаємодія з політичними інститутами буде визначати напрямки та кінцевий результат інтеграції.

Політика інтеграції є частиною інституційної домовленості в суспільстві, яка визначається політично (голосуванням більшості) громадянським суспільством реципієнта, тому буде представляти очікування і вимоги останніх, а не іммігрантів. Тобто процес інтеграції не здійснюється лише на рівні індивідуального іммігранта, а має місце на колективному рівні групи іммігрантів. Організації іммігрантів є вираженням мобілізованих ресурсів і амбіцій, і можуть стати прийнятою частиною громадянського суспільства (або потенційним партнером). З питання інтеграції виходить надання політичних прав та сприяння політичній активності, оскільки це зменшує ризики анклавізації та відкриває міграційні спільноти, борючись з їх замкненістю. Практика надання або ненадання політичних прав є індивідуальною в кожній окремій державі, але підвищення рівня політичної культури та залучення іммігрантів до роботи політичних інститутів або інститутів громадянського суспільства зменшує рівень конфліктності в країні-реципієнті та підвищує відсоток позитивних наслідків міграційних процесів в цілому.

Ключові слова: міграційний процес, міграційна криза, міграційний конфлікт, радикалізм, політична маргіналізація іммігрантів, політична активність, політика інтеграції, політичні права.

SUMMARY

Shvets S. L. Modern migration process: positive and negative consequences for European countries. – Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

The thesis for obtaining Scientific Degree of the Candidate of Political Sciences, in the specialty 23.00.02, «Political Institutions and Processes». – South

Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa, 2019.

The processes of globalization and transnationalization intensify migration processes and lead to the formation of new migratory flows. They have an impact on the formation of migration policy, the emergence of new migration strategies, the transformation of the political space, the intensification of the integration component, changes in the economic, social and cultural environment. The aggravated foreign-policy conflicts in the Middle East and in the Maghreb countries has become a catalyst for the intensification of migration flows to Western, Southern and Central Europe. In the context of the internal political transformations that take place within these countries, migration processes are situated in focus of political research, in which research is conducted on migration processes as a factor in political transformations, the identification of the consequences of migration processes, as well as the development of concepts and strategies for further practical implementation.

The paper contains an analysis of the main theories of the migration process, and examines their evolution from economic to political aspects, as well as different concepts of migration, migration and migration policy. A thorough analysis of the regulatory framework with the involvement of methods of structural and functional analysis, computational, institutional and historical approach allowed us to trace the transformations from the concept of migration policies to practical transformation at the time of the migration crisis. The migration crisis hit the countries of Western, Southern and Central Europe. It became a political indicator of the crisis of political institutions, besides, it required rapid decisions either through the transformation of legislation or the transformation of the political field and political institutions.

The assessment of the positive and negative consequences of migration processes should be made according to certain criteria of «repulsion-attraction» factors, which form the migration flow and are markers for each separate series of activities of the state as a political institution. These factors are distinguished as economic, political, and socio-cultural in the dissertation research. Accordingly, the

repulsion factor is a negative aspect, the attraction factor is positive, but only for the donor-countries of migration is identical in consequence such an arrangement; Recipient-countries reflect the factors on the effects of polarization. In addition, modern Europe doesn't have countries that would be classically concerned only with donors or recipients of migration processes, apart from the combination of two roles, the third aspect is distinguished, namely, the transit countries, which also affect the effects of migration. The migration process has both positive and negative consequences for donor countries and for recipients. Among the positive effects for donor countries, the following can be singled out: reducing labor market pressures, mitigating unemployment, exchanging experiences, enhancing political culture and electoral activity, setting up permanent migration corridors, strengthening the political activity of non-governmental organizations, etc. There are negative demographic crises and loss of human potential, reduction of intellectual potential, violation of labor legislation and human rights. The consequences of migration processes for the recipient country are mostly negative, since pressure is imposed on all political institutions and civil society institutions. A certain negative consequence is defined the concept of migration conflict, which is fast in the pace of formation. The main actors of the migration conflict are the migration community and the civil society of the recipient country; between them there is no cultural-historical connection and no long-term residence of some in the territories of others. Migration conflict is a set of reasons in which cultural-religious dissonance is a prerequisite for the development of the conflict. In such a system there is a collision of interests both at the national and at the local level. This may lead to the rejection of most immigrants from the formal political system, or political marginalization (immigrants themselves or their political structures). This situation is even more emphasized, as immigration and the situation of immigrants are politicized. This mechanism either leads to the absence of a policy of integration and the avoidance of immigrants' problems, or to political and patronage measures that mainly reflect the interests of the majority (or specific politicians or parts of civil society) and ignore the real needs of immigrants. A striking negative manifestation is the

transformation of the political field and the receipt by right-wing parties of support at the local and regional levels. As practice shows, in the European Union, such parties do not receive real support and remain relatively low, while at local and regional levels, they have real support in some districts, and supported by anti-immigration attitudes of civil society and populist programs of political parties themselves.

The solution to the situation is not possible only with the transformation of migration legislation. A clear policy on integration needs to be established and a set of measures for the integration of immigrants at the national, regional and local levels should be developed. The development of a supranational program is not relevant, as a number of legal acts are in force after the migration crisis. The national level provides only a set of measures for vector-based policy implementation. Regarding the regional and local levels, the integration policy will be targeted here as it should take into account the specifics of the development of the regions. The main actors in the integration policy are immigrants with different levels of adaptation and the civil society of the recipient country. Interaction between them, as well as their interaction with political institutions, will determine the directions and the final result of integration. Integration policy is part of an institutional arrangement in a society that is politically determined (by majority voting) by the civil society of the recipient, so it will represent the expectations and demands of the latter, not immigrants. That is, the process of integration is not carried out only at the level of the individual immigrant, but takes place at the collective level of a group of immigrants. Immigrant organizations are an expression of mobilized resources and ambitions, and can become an accepted part of civil society (or potential partner). The issue of integration comes from the provision of political rights and the promotion of political activity. Because it reduces the risk of enclaves and opens migration communities, fighting with their closeness. The practice of granting or not granting political rights is individual in each individual state, but raising the level of political culture and attracting immigrants to the work of political institutions or civil

society institutions reduces the level of conflict in the recipient country and increases the percentage of positive effects of migration processes in general.

Key words: migration process, migratory crisis, migration conflict, radicalism, political marginalization of immigrants, political activity, integration policy, political rights.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148
2. Швець С. Л. (2016) Теоретико-концептуальні засади вивчення моделей міграційної політики. Науковий журнал «Politicus». Одеса. Вип. 1. С. 70–73
3. Швець С. Л. (2016) Міграційне питання в політичному дискурсі сучасної України. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: політологія, соціологія, право. Київ. № 3/4 (31/32). С. 170–173
4. Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82
5. Shvets S. (2017) Immigration issues in the political discourse of modern Ukraine. Modern vectors of science and education development in China and Ukraine. International annual journal. Odesa: South Ukrainian National pedagogical university named after K. D. Ushinsky, 2017. Issue 3. P. 83–90

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

6. Shvets S. (2016) Migration policy as a tool of prevention migration conflict. *Studium Europy Środkowo Wschodniej*. Nr 6. Grudzen. P. 215–223

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Швець С. Л. (2015) Міграційні процеси в Україні та світі: політико-філософський акцент. Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір: матеріали міжкафедрального круглого столу, 19 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС. С. 174–177

8. Швець С. Л. (2016) Міграційна політика України: актуальні проблеми та перспективи на майбутній розвиток. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 13 лютого 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 88–92.

9. Швець С. Л. (2016) Міграційні політичні процеси України: сучасні реалії та перспективи розвитку. Стихія політики: революція та еволюція: матеріали Другого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки, м. Одеса, 18–19 березня 2016 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». С. 61–64

10. Швець С. Л. (2016) Міграційні виклики для України та країн V4: перспективи та шляхи подолання. Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22 квітня 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 137–140.

11. Швець С. Л. (2016) Міграційний конфлікт як особлива форма політичного конфлікту. Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 9 грудня 2016 року. Одеса:

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 82–85

12. Швець С. Л. (2017) Участь мігрантів у політичному житті країни. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 10 лютого 2017 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 96–100

13. Швець С. Л. (2017) Політика інтеграції іммігрантів в контексті глобальних викликів сьогодення. Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжвузівського круглого столу, м. Одеса, 16 листопада 2017 року. Одеса: Астропринт. С. 96–98

14. Швець С. Л. (2017) Теоретико-методологічні засади та критерії аналізу міграційної політики держави. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 року). С. 42–44

15. Швець С. Л. (2018) Забезпечення політичних прав іммігрантів на європейському просторі. Людина має право: філософсько-правовий та соціокультурний дискурс українського суспільства: матеріали круглого столу (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.). Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса: Астропринт. С. 91–93

16. Швець С. Л. (2018) Політичні конфлікти крізь призму міграційних процесів. IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Соціально-політичні проблеми сучасності», м. Дніпро, 28 березня 2018 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. С. 35-37

17. Швець С. Л. (2019) Модель циркулярної міграції як інструмент впливу на сучасний міграційний процес. Сценічне мистецтво у світовому культурному просторі XXI століття: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів і магістрантів. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2019. С. 192–194

18. Швець С. Л. (2019) Політика інтеграції іммігрантів в місцеві громади. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 12 квітня, 2019 р. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus». С. 64–66.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ	22
1.1. Еволюція наукових підходів щодо досліджень проблематики міграційних процесів	22
1.2. Джерельна база дослідження	48
Висновки до розділу 1	63
Список використаних джерел розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄС)	75
2.1. Політичні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та країн-реципієнтів	75
2.2. Трансформація вектору внутрішньої політики під тиском міграційних процесів	104
Висновки до розділу 2	123
Список використаних джерел до розділу 2	125
РОЗДІЛ 3. ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	135
3.1. Політика інтеграції як інструмент подолання кризових явищ міграції	135
3.2. Політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції	166
Висновки до розділу 3	189
Список використаних джерел до розділу 3	193
ВИСНОВКИ	202
ДОДАТОК 1	211

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АНП	Австрійська народна партія
ДНП	Датська народна партія
Єврокомісія	Європейська Комісія
Європарламент	Європейський Парламент
ЄС	Європейський Союз
МОМ	Міжнародна організація з питань міграції
НПІ	Націоналістична Партія Італії
ООН	Організація об'єднаних націй
РЄ	Рада Європи
ФРН	Федеративна республіка Німеччина

ВСТУП

Актуальність. Міграційні потоки сучасності активізуються процесами глобалізації та впливають на функціонування майже всіх політичних інститутів як країн-донорів міграції, так і реципієнтів. Під цим впливом формується міграційна політика, відбуваються трансформації політичного простору, зміни в соціально-політичному середовищі, виникнення нових стратегій вирішення міграційних ситуацій, становлення нових інститутів громадянського суспільства тощо. Європейські країни є яскравим прикладом таких трансформацій, особливо після інтенсифікації міграційних потоків останніх років. Зміни в міграційній політиці цих країн, законодавстві та поява нових міграційних моделей дозволяє визначити нові засоби подолання негативних наслідків міграційних процесів та перспективи розвитку національних політик. Міграційні процеси мають як позитивні, так і негативні наслідки, однак якщо для країн-донорів можна виокремити обидві категорії, то для країн-реципієнтів негативні наслідки проявляються більшою мірою через різкий одночасний тиск майже на всі соціально-політичні інститути. Якщо держава має слабкі політичні інститути та відсутність комплексної міграційної політики, є ризик виникнення міграційної кризи, яка обумовлена, як правило, кризою політичної стабільності, тому її вирішення покладається на політичні інститути. У разі загострення міграційної кризи виникає міграційний конфлікт, який є багатовекторним та потребує чіткої стратегії вирішення. Спільна діяльність міграційних спільнот, громадянського суспільства країни-реципієнта та політичних інститутів як країн-донорів, так і реципієнтів об'єднується в політиці інтеграції, яка зменшує негативні прояви міграційних процесів та збільшує кількість позитивних чинників. Імплементация політики інтеграції зменшує рівень розповсюдження правого популізму та антиімміграційних настроїв. Сучасний міграційний процес потребує управління не лише на національному та наднаціональному рівнях, але й на місцевому та регіональному. Поєднання таких програм дозволяє

іммігрантам реалізувати власні політичні права, що є показником певного рівня політичної культури, позитивно впливаючи не лише на політичні інститути країни-реципієнта, а й країни-донора.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дана робота виконана на кафедрі політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» в рамках науково-дослідної теми «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів» (№ державної реєстрації 0114U007155), одним з виконавців якої є дисертант.

Мета роботи – окреслити позитивні та негативні наслідки міграційних процесів сучасності, та визначити умови подолання деструктивних явищ на національному та регіональному рівнях.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні наукові завдання:

- дослідити еволюцію поглядів щодо міграційних процесів;
- визначити трансформацію міграційного законодавства та політичних програм щодо міграції на національному та регіональному рівнях європейських країн;
- окреслити політичні наслідки міграційних процесів на рівні країн-донорів та країн-реципієнтів;
- проаналізувати трансформацію векторів внутрішньої політики європейських держав під тиском міграційних процесів;
- визначити інструменти подолання кризових явищ міграції в рамках політики інтеграції;
- виокремити політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції.

Об'єктом дисертаційного дослідження є сучасний міграційний процес, *предметом* – позитивні та негативні наслідки міграційного процесу для європейських країн та умови подолання деструктивних явищ.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та зазначених завдань..
Методологічною основою дисертації стали нормативні положення, загальнонаукові та спеціальні методи. Недостатня розробленість проблеми, складність визначеного об'єкту вимагали залучення матеріалів та досліджень не тільки з політології та філософії, а й соціології, психології, економіки, демографії та історії. Був використаний інформаційний метод, який передбачає вибір інформаційних джерел, які відповідають тематиці наукового дослідження. При написанні дисертаційного дослідження широкого застосування набули загальнонаукові методи: дедукція, індукція, аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення.

Аналіз позитивних та негативних наслідків міграційних процесів вимагав залучення системного та структурно-функціонального підходів, що дозволило виокремити низку критеріїв, за якими здійснювалася оцінка наслідків як для країн-донорів міграції, так і для країн-реципієнтів. Звернення до методу порівняльного аналізу та соціокультурного підходу дозволило виявити особливості подолання негативних наслідків міграційних процесів в країнах-реципієнтах на прикладі складу ЄС.

Завдяки інституціональному підходу був зроблений розгляд взаємодії політичних інститутів, інститутів громадянського суспільства з міграційними спільнотами. Дослідження поведінки іммігрантів в рамках міграційного конфлікту, їх електоральної активності в процесі інтеграції було виконано в рамках біхевіористського підходу.

Дослідження трансформації передвиборчих програм окремих політичних партій, а також їх діяльності в європейських країнах стало можливим завдяки використанню метода компаративістики (саме принципів відповідності та порівнюваності). Зазначені принципи допомогли встановити основні форми реалізації політичних та громадянських прав іммігрантів у контексті імміграційної політики.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в наступних положеннях.

вперше:

- дано авторське визначення поняттю «міграційний конфлікт» в контексті дослідження негативних наслідків міграційних процесів для країн-реципієнтів. Розуміється форма міжетнічного конфлікту, що відбувається в межах однієї держави, але між представниками різних етнічних груп на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів і поглядів приймаючого населення та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємовиключають одна одну;
- визначені основні характеристики міграційного конфлікту, а саме – швидкість формування та відсутність тривалих політичних, економічних та соціокультурних зв'язків між його учасниками;
- відокремлено поняття «міграційного конфлікту» від інших видів конфліктів.

Отримало подальшого розвитку:

- аналіз політичних програм правого спрямування, які активізували свою діяльність після міграційної кризи (на прикладі політичних партій Німеччини, Франції, Данії, Італії, Австрії, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини). Обґрунтовано, що підтримка правих партій громадянським суспільством відбулася лише на момент міграційної кризи та була нетривкою;
- концепція політичної маргіналізації іммігрантів та їх груп. Обґрунтовано, що політична маргінальність виникає тоді, коли зароджується усвідомлення подолання того, що перешкоджає входженню в політичну систему;
- положення, що міграційні процеси негативно впливають на трансформацію політичного поля сучасних європейських країн, призводячи до активізації праворадикальних політичних рухів;
- модель подолання міграційної кризи в країнах-реципієнтах на прикладі країн ЄС.

Уточнено:

- основні види політичної активності іммігрантів та шляхи реалізації політичних інтересів в європейських країнах;
- основні напрямки політики інтеграції на прикладі країн ЄС та можливості регіонального співробітництва з урахуванням діяльності муніципалітетів;
- умови імплементації політики інтеграції в Україні з урахуванням специфіки основних категорій іммігрантів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що загальні положення та висновки дисертації можуть бути використані для подальшого дослідження кризових явищ міграційних процесів на прикладі інших територій, включаючи міграційні конфлікти, з метою імплементація політики інтеграції для подолання кризових явищ. Подальше дослідження стратегії політики інтеграції є актуальним для України в рамках Асоціації з ЄС та подальшими євроінтеграційними заходами. Окремі положення та рекомендації дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади України й політичних партій. Робота є корисною для представників органів місцевого самоврядування, оскільки саме ці інститути отримують найбільше навантаження від міграційних процесів в умовах децентралізації. Результати дослідження можуть бути впроваджені в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів з вивчення політичних міграційних процесів та європейської інтеграції, зокрема: «Порівняльна політологія», «Політичні процес», «Україна в Європросторі», «Теорії європейської інтеграції» тощо. Результати дослідження можуть бути також використані при написанні монографій і навчальних видань з проблем політичних міграційних процесів.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження апробовано на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір. Матеріали міжкафедрального круглого столу (Одеса, 19 листопада 2015 року); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи

мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 13 лютого 2016 року); Стихія політики: революція та еволюція: матеріали Другого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки (м. Одеса, 18–19 березня 2016 р.); Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22 квітня 2016 року); Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 грудня 2016 року); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 лютого 2017 року); Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжвузівського круглого столу (м. Одеса, 16 листопада 2017 року); Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 року); Людина має право: філософсько-правовий та соціокультурний дискурс українського суспільства: матеріали круглого столу (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.); Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 12 квітня, 2019 р.); IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Соціально-політичні проблеми сучасності» (м. Дніпро, 28 березня, 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 18 наукових публікаціях, у т. ч. 5 – у наукових фахових виданнях з політичних наук України та 1 – у міжнародних наукових виданнях, 12 – у матеріалах всеукраїнських та міжнародних конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг

дисертаційної роботи становить 214 сторінок. Список використаних джерел містить 245 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

1.1. Еволюція наукових досліджень з проблематики міграційних процесів.

Проблема досліджень міграційних процесів в сучасній політичній науці є актуальною, проте тривалий час їх комплексне дослідження здійснювалося економічною, соціологічною, філософською, демографічною науками. Історіографія дослідження демонструє досягнення як зарубіжних, так і українських вчених, що займалися науковою розробкою проблеми, а також включає в себе комплексні теорії, які є підґрунтям для подальшого впровадження їх результатів в науково-практичну діяльність. Через актуальність досліджень міграційних процесів крізь призму міграційної політики, варто розділити наукові роботи, що розрізняють та відокремлюють поняття міграційного процесу від міграційної політики.

В першу групу наукових праць, що включають в себе дослідження міграції та міграційного процесу, варто віднести комплексні дослідження соціологічної та економічної наук, в тому числі і розробників демографічних теорій. Теорії міграційного процесу представлені в роботах наступних зарубіжних дослідників: С. Еверетта, Дж. Зіпфа, В. Льюїса, Д. Маса, Е. Равенстайна, С. Сассен, С. Стоффера та ін. [Див детал. 50; 68; 74; 75; 76; 87; 88]. Спільним для них є «формування загальних міграційних законів, за якими створюється міграційний потік, розглядання міграції у просторі та вважання відстані основним фактором міграції, на яку вона здійснюється. Сутність полягає в тому, що міграційний потік буде використовувати шлях найменших перешкод, що проявляється як у його формуванні, так і у напрямку» [76]. Більшість з представлених дослідників спиралася на міграційну теорію Е. Равенстайна та використовували ці принципи у власних дослідженнях, а

саме: «залежність місця призначення від відстані; поступовість міграції; спрямованість міграційного потоку у великі центри; наявність контр-потоку для основних міграційних напрямків; залежність рухливості населення від місця проживання; гендерний аспект міграцій; віковий аспект міграцій; урбанізація; залежність інтенсивності міграційного потоку від економічного розвитку регіону» тощо [76]. Деякі положення теорії Е. Равенстайна (менша відстань, наявність контр-потоків, економічний розвиток регіонів) залишаються базовими в роботах сучасних вчених. Але, на жаль, його теорія міграційного процесу не є досконалою через те, що ці закони орієнтовані в основному на внутрішні переселення, і їх не завжди можна використати в дослідженні транскордонних міграційних процесів. Також виокремлюється залежність витраченого капіталу та відстані, на яку була здійснена міграція, а також обставини, що втручаються в міграційний процес. До обставин, що втручаються, відноситься все, що перешкоджає міграційному процесу (витрати на транспорт, недостатня інформованість мігранта, негативне ставлення місцевого населення і т. д.). На думку дослідників, міграційний потік, що здолав фактори перешкод, може дозволити спрогнозувати модель поведінки на новому місці та розробити вектори напрямку роботи міграційної політики держави. Також дослідження таких міграційних потоків впливає на аналіз міграційної політики країни та особливості міграційного законодавства держави. Відповідно для мігранта – це суб'єктивна оцінка обставин при прийнятті рішення про міграції. Така оцінка може сформуватися лише в результаті раціонального мислення. Недоліком цих теорій є відсутність критерію трансформації чисельних величин в якісні.

Прихильники економічних теорій (Д. Массей, С. Сассен) наголошують, що «іноземні інвестиції в країни, які розвиваються, сприяють збільшенню еміграційних потоків, що протирічить усталеним думкам. Виникнення різниці не тягне за собою миттєве виникнення міграційного потоку, як і нівелювання зарплат – його миттєве припинення, тобто різниця в доходах не є основним фактором міграційного процесу. Можна зробити висновок, що економічні

фактори не завжди є переважаючими у формуванні міграційних потоків» [68; 77]. Також варто зауважити, що для вимушеної міграції економічні причини не завжди є детермінуючими.

Серед дослідників міграції та політичного міграційного процесу варто виокремити Д. Баланюка, Г. Вітковську, Т. Драгунову, Ж. Зайончковську, В. Івахнюка, В. Іонцева, О. Малиновську, В. Ніколаєвського, В. Новіка, І. Ольшевську, В. Переведенцева, Н. Побулавця, Л. Рибаківського, Ю. Римаренка, О. Ровенчака, Л. Шамілеву, В. Шамраєву, О. Хомру, Т. Юдіну, Б. Юськова та ін. [Див. детал. 3; 6; 10; 22; 23; 25; 26; 27; 31; 32; 33; 38; 41; 42; 46; 47]. Серед них найбільш популярною є теорія трьохстадійного міграційного процесу Л. Рибаківського, яка вбачає в міграції об'єкт управління. Теорія виходить з положення про безповоротну міграцію (процес, який представляє собою зафіксовану низку подій в часі та просторі). З точки зору дослідника, це ділить міграційний процес на три стадії: «початкову (підготовчу), основну та заключну (інтегративну)» [33, с. 170]. «Перша стадія є підготовчою, на якій відбувається формування міграційних цілей, визначення пріоритетів, а також морально-етичної готовності до переселення. Другий етап є основним та включає в себе безпосередньо переселення населення. Це комплексний процес, що містить в собі окремі факти вибуття та прибуття, тобто взаємодія двох протилежно спрямованих однорідних серій подій. Для масових процесів вони не є ідентичними, хоча для кожної особи окремо представляє собою одиничний процес, який пов'язаний лише зі зміною місця проживання. Заключною стадією міграційного процесу є інтеграція іммігрантів в суспільство. Іноді замість терміну «інтеграція» застосовують термін «адаптація» [Див. детал. 9]. Але Л. Рибаківський розрізняє ці поняття через різні явища, які вони відображають. «Інтеграція є об'єктивним соціальним процесом зміни сформованого способу життя за допомогою вдосконалення нового соціально-політичного середовища через соціальну діяльність та вдосконалення комплексу заходів з реалізації міграційної політики; на відміну від цього адаптація – процес включення людини до нових

умов життя., що повністю залежить від суб'єкта адаптації» [33, с. 173–176]. Саме цей етап є актуальним для дослідження наслідків міграційних процесів в політологічному вимірі. В цьому дискурсі мігранти є політичними суб'єктами, які намагаються реалізувати свої права та проявити себе в політичній діяльності. Якісна інтеграція мігрантів в суспільство є індикатором успішної міграційної політики. Одна з ключових проблем інтеграції мігрантів полягає в тому, щоб уникнути (або хоча б мінімізувати) можливість утворення міграційних анклавів, з усіма породженими ними політичними ризиками.

Інших представників цього напрямку поєднує визнання того, що територіальна міграція не визначає всіх аспектів переміщення населення. Ними розроблені власні підходи до поняття «міграція». Наприклад, Л. Шамілева визначила міграцію як «специфічну форму переміщення населення» [41, с. 17], а український дослідник Н. Побулавець наголошує, що «в сучасній науці немає чіткого виокремлення понять «міграція» та «мобільність» [31, с. 373]. На відміну від цієї теорії, Л. Рибаківський виокремлює мобільність «як потенціал активності мігрантів, а міграцію – безпосередньо територіальним переміщенням та вибудовує наступну ієрархію процесів: готовність – здатність – міграція (міграційна активність)» [9]. В. Переведенцев вважає міграцію «комплексним процесом переселення населення на тривалий термін з обов'язковою зміною місця проживання, в основі якого переважно знаходяться економічні, політичні, соціальні або культурно-релігійні фактори. При цьому, міграційний процес може бути як добровільним, так і насильницьким» [Цит. за: 33, с. 120]. О. Хомра також вважає «міграцію здійсненою при територіальному зміні місця проживання, проте «місце проживання» розглядається як зона функціонування людини» [38, с. 13].

Окрема група дослідників робить акцент на тому, що міграцією в класичному політичному значенні можна назвати лише транскордонне переміщення, нівелюючи при цьому внутрішні переміщення. Наприклад, Ю. Єфімов в рамках власного підходу, який він визначив як «політична

міграціологія», «вбачає міграцію фактором політичної трансформації держави або регіону під тиском міграційних потоків через кордон на відносно тривалий термін» [11, с. 11]. Натомість, О. Чесноков відокремлює поняття внутрішньої та зовнішньої міграції, наголошуючи, що «до зовнішніх переміщень мають застосовуватися терміни «еміграція» та «імміграція». Загалом під терміном «міграція» дослідник розуміє сукупність переміщень, здійснюваних людьми, що також мають окремий вплив на політичні трансформації регіонального та глобального характеру» [40, с. 50].

Окремим є поняття «політична міграція», яке є важливим у сучасній політичній науці. Ю. Єфімов вбачає політичну міграцію як таку, що «характеризує поведінку окремих політичних еліт під час загострення ситуації в середині країни, але в той самий час може бути як індивідуальною так і масовою. Її особливістю є можливість впливу іммігрантів на формування внутрішньої і зовнішньої політики держави» [11, с. 12]. Міграційні потоки, які формуються в цьому випадку, можна розділити на внутрішню політичну міграцію – територіальне переміщення населення з тимчасовою або постійною зміною місця проживання в межах однієї країни через загострення політичного стану всередині країни (внутрішні переселенці) та зовнішню (транскордонну) політичну міграцію – транскордонне переміщення населення за межі країни зі зміною постійного місця проживання у зв'язку з загостренням політичної ситуації (біженці) або у випадку війни.

Український дослідник Б. Юськів наголошує, що «політичний характер сучасної міграції посилений глобалізацією, що трансформує безпосередньо саму міграцію та є детермінантою появи її нових форм та засобів. В умовах загостреної політичної конкуренції та транснаціоналізації політичного простору, вона має вплив на характер і зміст політичних процесів, а також політичну систему держави» [47, с. 135]. Тобто політичний процес трансформує міграційні потоки, призводячи до нових витоків міграції, які в свою чергу безпосередньо впливають на політичні інститути сучасних держав.

Серед підходів до визначення терміну «мігрант» дослідники схильні визначати людину, яка здійснює переміщення з фактичною зміною місця проживання. Але кожен з них класифікує мігрантів за додатковими категоріями, в основу яких лягає тривалість міграції (довготривалі мігранти, короткотривалі, сезонні мігранти тощо), причини міграції (політичні мігранти, трудові, «міграція умів», релігійні, екологічні мігранти), правове регулювання міграційного потоку (легальна та нелегальна), територіальну приналежність (транскордонні та внутрішні) тощо. При чому серед політичних мігрантів додатково виокремлюються категорії біженців та внутрішніх переселенців. Позиція автора в цьому питанні схильна до того, що «термін «мігранти» має визначати осіб, які здійснюють або здійснили транскордонне переміщення з обов'язковою зміною місця проживання, для внутрішніх мігрантів використовується термін «переселенці» [Див. детал. 44, с. 144].

Дослідники схильні в думці, що міграція є сукупністю таких явищ як: міграційний простір, міграційне явище та міграційний процес. Міграційний простір – це територіальна одиниця, що має відповідну соціально-політичну приналежність та по якій відбувається міграційне переміщення. Г. Вітковська вбачає мігрантів «суб'єктами міграційного простору, які зазнають зустрічного опосередкованого впливу від міграційного простору та безпосередньо впливають на нього. Таким чином відбувається розвиток соціально-політичного міграційного простору. Це виражається в трансформації векторів міграційної політики – з одного боку, та соціально-політичною взаємодією сторін – з іншого» [6, с. 83–85].

Термін «міграційне явище» включає в себе послідовну видозміну етапів міграції, її періодів та станів, а також розвиток наслідків, що йдуть від цих трансформацій. До міграційного процесу можна віднести інтеграцію в політичне суспільство, соціалізацію, політико-культурну адаптацію, натуралізацію тощо. Серед дослідників політичних теорій міграційного процесу варто виокремити дослідників, що виділяють політичну та інституціональну складову міграційного процесу (М. Вейнера, А. Доуті,

А. Золберга, Ж. Тапіносона, Дж. Холліфілда та ін). «Політична складова реалізується в якості основного завдання держави в контролі за в'їздом і виїздом громадян, а також у питаннях надання громадянства. Вона розглядає і проблеми участі мігрантів в політичному житті суспільства, а також їх зв'язки з громадянським суспільством держави. Інституційна складова аналізує посилення міграційних процесів через розвиток різного роду організацій (державні структури, громадські і комерційні організації, різні міжнародні організації, політичні партії іммігрантів), які надають допомогу і різні послуги потенційним і реальним мігрантам, а також безпосередньо інституційне розгалуження в осередку мігрантів» [Див. детал. 9; 88, с. 678].

В політологічному дискурсі міграційні процеси сучасності розглядаються крізь призму «неоліберального, неореалістичного, неомарксистського та транснаціонального підходів через їх фундаментальний теоретичний характер, який відображає певний тип політичного світогляду та світосприйняття державного регулювання» [40, с. 50].

Термін «неолібералізм» виник в кінці 30-х років ХХ ст. та, на думку Г. Куц, «став основою по забезпеченню прав та гарантій свобод та достойного життя будь-якої особи» [20, с. 174]. Лібералісти відмічали, що політичний контекст здійснює більш суттєвий вплив на індивідуальну політичну поведінку мігрантів з причин розширення зв'язків та контактів в співтоваристві країни перебування, впливу ЗМІ, а також можливості безпосереднього контакту з політичними акторами (органами влади, лобістськими групами, партіями і рухами, громадськими організаціями) в країні прийому. На думку Л. Червінської, «це є специфічною інформатизацією іммігрантів про особливості політичних процесів, можливостей і обмежень їх політичної участі в приймаючій країні» [39, с. 237–238]. «Неоліберальний підхід до міграційного процесу детермінується лібералізмом, а також походить з громадянського розуміння нації та не припускає негативного впливу іммігрантів на політичну культуру громадянського суспільства країни-реципієнта, з огляду на те, що права будь-якої людини мають бути однаково

захищені і дотримувані в будь-якому суспільстві та будь-якій державі. Таке твердження є одним з положень політики мультикультуралізму щодо іммігрантського населення та виступає його теоретичною базою. Також неоліберальний підхід виступає за надання законно проживаючим в країні-реципієнті іноземним громадянам політичних, економічних та соціально-культурних прав, вважаючи це найважливішим показником демократичного розвитку нації. Також вільні міграційні процеси відповідають принципам вільної конкуренції робочої сили за ринки праці і підприємців, але в умовах глобалізації специфіка таких міграційних процесів проявляється в загальному співтоваристві» [Див. детал. 40].

Протилежними поглядами на перебіг міграційних процесів сучасності притримуються неореалісти. Міграційні процеси в будь-яких їх проявах сприймаються неореалістами як загроза національній та регіональній безпеці, а також національній та регіональній ідентичності. «Неореалісти наголошують на зміні змісту міграційних процесів сучасності. Для них теорія «плавильного тиглю» вже не є актуальною, нова теорія мультикультуралізму також довела свою неспроможність» [Див. детал. 39]. Серед основних характеристик неореалістичної парадигми слід відзначити пріоритет збереження культурно-релігійних цінностей країни-реципієнта, вбачаючи мігрантів загрозою для розчинення і зникнення культури власного суспільства, через іншу систему культурних цінностей. О. Чесноков вважає, що «неореалісти стоять на позиції, що толерантність та політкоректність влади по відношенню до мігрантів дають привілеї міграційним спільнотам та здійснюють тиск на права суспільства-реципієнта» [40, с. 52–53].

Вказуючи на зв'язок проблем міграції і безпеки, неореалісти стверджують, що держава є основним регулятором міграційних потоків. Окрім нестабільності внутрішньої ситуації в країні, можуть мати місце прояви ксенофобії та расизму, а також розкол суспільства, тому ці питання повинні регулюватися державною політикою. Неореалісти розглядають питання міграційних процесів та засоби регулювання цих процесів крізь призму

політичної культури. Одним з головних положень неореалістів є твердження про те, «що будь-яка цивілізація та культура є самодостатньою. Вони можуть взаємодіяти одна з одною, але в не можуть переплітатися та діяти разом. Саме тому мігранти, які опиняються в іншому середовищі, представляють собою феномен «розколотої країни» внаслідок несумісності з населенням країни-реципієнта. Це виражається не лише на культурному рівні, а й на політичному, внаслідок входження мігрантів до громадянського суспільства та різні погляди на перебіг політичних процесів» [Див. детал. 37].

Особливості в теоретичній інтерпретації міграційних процесів сучасності має неомарксистський підхід. Як відомо, неомарксизм сформувався в 30-ті роки ХХ ст. на базі Франкфуртської школи, теоретичні положення якої суттєво розходилися з позиціями класичного марксизму. «Русійною силою революційних рухів в державі неомарксистичні назвали «аутсайдерів», а не робітничий клас. Проводячи компаративний аналіз соціальної стратифікації населення, до аутсайдерів неомарксистичні визначили інтелігенцію, студентів, національні меншини та мігрантів. Міграція була визначена основною проблемою сучасності, яка викликана поляризацією світу на багаті та бідні країни (концепція Північ-Південь, але під Північню розумілися країни Європи, а під Півднем – країни Сходу, Африки та Латинської Америки). Північ має змогу контролювати країни Півдня, ступінь їх участі в політиці, а також консервувати існуючу систему» [Див. детал. 6]. Один з представників цього напрямку, І. Валлерстайн поділяв світ на три складові: центр, периферія та полупериферія. Такий поділ є джерелом не лише безперервних конфліктів, а й основним витоком міграційних процесів. «Мігранти з периферії намагаються потрапити до центру, країни полупериферії виступають транзитними країнами та є своєрідним коридором для міграційних потоків» [23, с. 121]. Основна увага в сучасних неомарксистських дослідженнях приділяється вивченню процесів, посередництвом яких міграційні суспільства втрачають свої основні політичні права та витісняються із конкурентної боротьби не лише за права, а й за доступ до основних політичних інститутів.

Основною протипагою традиційним уявленням про міграційні процеси став підхід транснаціоналізму (Н. Глік-Шіллер Р. Кеохейн, Дж. Най). Термін «транснаціональний» вказує на мінімальну роль держави у процесі управління та прийняття рішень. «Транснаціоналісти констатували різке зростання рівня взаємозалежності між окремими країнами, а також посилення взаємного обміну в політичній, економічній та соціальній сферах. Вони схиляються до думки, що трансформація суверенітету та інституту громадянства є прямими наслідками змін в сфері комунікації та повинні враховуватися в процесі прийняття рішень, що стосуються політичних аспектів сучасних міграційних процесів як в країнах-реципієнтах, так і в країнах-донорах» [16, с. 18]. До цієї ж думки схильна і українська дослідниця Л. Червінська [Див. детал. 39, с. 238].

Також можна виокремити розгляд поняття «міграційний процес» крізь концепцію «політичної міграціології» Ю. Єфімова. Дослідник розглядав міграційний процес «як політизоване явище та розумів надбання феноменом «міграція» домінуючої ролі в ситуації конституювання, інституціалізації, трансформації політичної реальності суспільства донора або реципієнта. Під політичною складовою міграційного процесу є показники, що пов'язані з реалізацією стратегічних чи тактичних завдань, політичних інтересів в умовах існуючих владно-ієрархічних відносин у політичній, соціальній, економічній, духовно-культурній сфері суспільства-реципієнта. До них можна віднести: рівень соціальної напруженості, рівень конфліктності, політичну активність, політичну стабільність, соціальну невпорядкованість тощо» [11, с. 35]. З юридичної точки зору, поняття «міграційний процес» (на відміну від міграції) має під собою власну законодавчу базу, тобто всі його стадії підкоряються правовому регулюванню, основою якого виступає державне законодавство. Так, наприклад, дослідник К. Казарян виокремлює «державно-владну діяльність у формі правових актів та певні стадії, на яких законодавчо закріплено здійснення процесуальних дій особливими категоріями міграційного процесу» [15, с. 16–17]. Тобто міграційні процеси є власним

елементом механізму правового регулювання, потребуючи при цьому правового регулювання.

Різниця в розумінні міграції та міграційного процесу полягає в тому, що в першому випадку мова йде про будь-яке переміщення людей, яке може носити разовий, безсистемний, хаотичний характер, детермінований певними факторами та обставинами. У другому ж випадку мова йде про системне, упорядковане явище, що включає в себе сукупність певних стадій і послідовність їх реалізації.

Міграція та міграційні процеси є детермінантами дослідження міграційної політики та виступають об'єктами її регулювання. Проблематика міграційної політики є сукупністю політичної і міграційної сфер. У більшості сучасних джерел міграційна політика є комплексом заходів щодо державного і транскордонного регулювання міграційних потоків населення на правовій основі. Серед дослідників міграційної політики варто визначити Ю. Брильову, М. Бублія, І. Івахнюка, М. Ільїну, А. Крепського О. Малиновську, Н. Пак, Я. Петрову, Л. Рибаківського, Ю. Римаренка, О. Хомру, Б. Юськова та ін. [4; 5; 14; 22; 23; 29; 30; 33; 38; 47].

На думку українського дослідника М. Бублія, «міграційна політика є самостійним напрямком державної політики, яка спрямована на планування та контроль руху населення, а також є своєрідною «відповіддю» держави на виклики міграційного процесу» [5, с. 133]. Окрема група досліджень присвячена вивченню міграційної політики в контексті державного управління. Так, О. Хомра підкреслює тотожність цих понять, вважаючи міграційну політику «комплексом розробок і заходів, що контролюють інтенсивність міграції та створюють або нівелюють окремі міграційні потоки» [38, с. 19–21]. Б. Хорев досліджує «міграційну політику як систему регуляторів щодо управління міграційними потоками» [Цит. за 9]. Аналізуючи теорії міграційної політики, Л. Рибаківський доходить до висновку, що «міграційна політика є компілятивним результатом концептуальних засад на рівні управління, за допомогою яких держава та політичні інститути,

дотримуючись певних принципів, передбачають досягнення спільних цілей, які відповідають конкретно-історичним умовам розвитку країни» [33, с. 167]. В. Шамраєва вважає «міграційну політику розробкою заходів, що містить в собі процес прийняття рішень, який регулюється правовими нормами, перебуває під владним контролем і спрямований на впорядкування міграційних процесів» [42, с. 305]. Дослідниця підкреслює, що міграційна політика поєднує форми і засоби, які належать до зовнішньополітичної, економічної, демографічної, соціально-інтеграційної, соціально-культурної та правової сфери» [42, с. 305–306]. На думку І. Івахнюка, «держава регулює та контролює міграційні потоки для досягнення політичних цілей, що відповідають інтересам розвитку громадянського суспільства за допомогою міграційної політики, яка одночасно виступає системою та засобом» [Цит. за 24, с. 411].

Інша група дослідників – О. Волосенкова, А. Золберг, А. Крепський, П. Кабаченко, О. Малиновська, О. Тарасова, М. Чуркін [15; 16; 19; 22; 23; 33] – вважають, що держава не є єдиним фактором при формуванні міграційної політики. Серйозний вплив здійснюють інститути громадянського суспільства, в деяких випадках – політичні партії, які можуть мати різні точки зору на мету та засоби міграційної політики. Наприклад, А. Золберг вважає міграційну політику «певним процесом взаємодії між державами, при якому відбувається передача юрисдикції, так як мігранти, припиняючи бути членами одного суспільства, стають членами іншого» [Цит. за 9]. Але тут варто не погодитися з дослідником, оскільки його визначення не є досконалим і міграційна політика є окремим положенням як на міждержавному, так і на внутрішньодержавному рівні та нерозривно пов'язана з економічною, соціальною, демографічною, національно-культурною політиками, а також взаємодіє на цих двох рівнях.

А. Крепський вважає міграційну політику «політикою держави з управлінням міграційними процесами; в свою чергу, міграційний процес є явищем, яке держава прагне змінити» [Цит. за 19]. Цю думку він аргументує,

використовуючи дослідження політичної філософії та політичної соціології. З точки зору політичної філософії, міграційна політика повинна містити в собі систему норм, яка є керуючою в конкретній державі на даному етапі його розвитку. Але, окрім політичної філософії, існує ще реальна ситуація, яка не вкладається у теоретичні філософські схеми та є об'єктом дослідження політичної соціології, намагаючись виявити закономірності і важелі управління міграційними процесами, які вважаються хаотичними і некерованими. На думку С. Кропачева, «Міграційна політика починається тоді, коли її філософське та соціологічне обґрунтування синтезується в динамічний нормативний і ідейний комплекс, сформований на основі наукового аналізу соціальних, економічних і політичних процесів» [19].

Дослідник М. Чуркін під міграційною політикою розуміє «сукупність поглядів, принципів, підходів, механізмів формування, реалізації та вдосконалення з допомогою державних установ та інститутів громадянського суспільства поставлених цілей і завдань, а також заходів з обліку, контролю та управління міграційними потоками в залежності від рівня політичного процесу, що також передбачає здійснення дій щодо комплексної інтеграції мігрантів в приймаючі співтовариства» [Див. детал. за 46, с. 44].

О. Волосенкова, П. Кабаченко, О. Тарасова розрізняють широкий та вузький зміст міграційної політики. «Широкий зміст міграційної політики визначається характером та метою окремої держави, та представляє собою державну доктрину або концепцію регулювання міграційних процесів. При цьому, міграційна політика може поділятися на реальну і декларовану, в такому випадку декларована політика проголошує своєю метою захист інтересів мігрантів, біженців, а реальна – виражає інтереси держави-реципієнта та / або правлячих еліт. У вузькому розумінні, міграційна політика спрямована на зміну чисельності, напрямку руху та розселення мігрантів, впливу на їх інтеграцію, – характеристики, що тісно пов'язані з демографічною проблематикою» [Цит. за 1, с. 219–220].

Окремою категорією досліджень міграційної політики є її розгляд за допомогою інституційного та корпоративистського підходів. Якщо розглядати міграційну політику з цієї точки зору, то до «інституціоналістів» можна віднести роботи К. Калавити, К. Кеона, С. Крепського, А. Сімонса та ін. Це одна з перших парадигм, в рамках якої ведеться дослідження міграційної політики. «Яскравою рисою підходу є бачення держави основним регулятором міграційних процесів і міграційних потоків та основним фактором у формуванні міграційної політики. Інституціоналісти наполягають на слабкому впливі на процес прийняття рішень з боку зацікавлених груп і лобістів, вважаючи, що всі рішення приймаються виключно з національних інтересів. Критика інституційного підходу полягає в тому, що багато уваги приділяється політичній складовій при формуванні міграційної системи, при цьому прихильники цього підходу не беруть до уваги соціальний та економічний фактори. Інституціоналісти нехтують фактором впливу внутрішніх дебатів про імміграцію і нівелюють у своєму аналізі вплив зацікавлених груп лобістів» [Див. детал. 19].

Прихильники корпоративистського підходу вважають громадянське суспільство рушійною силою при побудові міграційної політики. Це показує аналіз досліджень В. Бриггса, Р. Крейга, Дж. Коллінза, Дж. Хоффманна, Дж. Холлифілда, Г. Фримана та ін. [2; 13; 33; 45; 65; 77]. «Основним акцентом є формування міграційної політики на основі конкурування груп інтересів суспільства. Держава, на їх думку, є неупередженим спостерігачем і не бере участі в моделюванні політики в'їзду /виїзду, а також надання громадянства. З цією думкою варто не погодитись, оскільки держава більш тяжіє до прийняття рішень, тим паче в питаннях міжнаціональної та регіональної безпеки. Прихильники корпоративістської моделі вважають основним чинником формування міграційної політики боротьбу між групами за владу та вплив на прийняття рішень, враховуючи соціально-економічні чинники. Дисбаланс в економіці та соціальній сфері є притягуючими чинниками до трансформації міграційної політики» [Див. детал. 33, 77]. Однак, цей підхід має ряд недоліків,

головні з яких – відсутність можливості зробити короткотривалий прогноз на трансформацію міграційної політики та об'єднати невелику вибірку країн.

Не втрачає своєї актуальності культурно-історичний підхід в рамках міграційної політики, представниками якого є Р. Брубакер, С. Хантінгтон, О. Чесноков та ін. На думку прихильників цього підходу, «міграційна політика держави – результат тривалої трансформації уявлень суспільства про себе, мігрантів і про місце громадянства в структурі держави» [Див. детал. 36; 40; 49].

В рамках даного підходу аналіз міграційної політики ведеться в історіографічній перспективі, і на підставі дослідження трансформації свідомості робляться висновки щодо векторів розвитку міграційної політики. Сильною стороною даного підходу також вважається те, що він враховує вплив внутрішнього дискурсу про ідентичності на формування імміграційної системи. Однак культурно-історичний підхід також не позбавлений своїх недоліків. «Основний з них – нездатність прихильників даного підходу пояснити, чому країни з різною історичною долею іноді мають схожу імміграційну систему. Крім того, критики вказують на неясність того, що пов'язує внутрішній дискурс з приводу ідентичності з практичною імміграційною політикою і на якому рівні вони пов'язані. В силу історичності цієї парадигми культурно-історичний підхід виявляється не в змозі прогнозувати ситуативні зміни в імміграційній політиці держав» [Див. детал. 40, с. 52].

Марксистський підхід акцентує увагу на економічних причинах міграції та класифікує мігрантів як резерв робітників. Недоліком підходу є його економічна детермінованість. Незважаючи на те, що, на думку С. Кропачова, «марксизм пояснює короткострокові тенденції у зміні міграційної політики розвинених країн, його можливість робити довгострокові прогнози піддається сумніву» [Див. детал. 19].

Формування та реалізація державної міграційної політики має відбуватися на основі постійного аналізу і прогнозу міграційної ситуації,

розпочинаючи з розробки концепції міграційної політики та переходом до програми її впровадження в практичному досвіді. Дослідниця Я. Петрова виокремлює три основні концепції державної політики в сфері регулювання та управління міграційними процесами, а саме «концепцію активного регулювання, концепцію невтручання та концепцію орієнтації на перспективу» [11, с. 15]. Ці концепції об'єднують положення про засоби втручання держави в міграційний процес, не порушуючи при цьому права людини на вільне переміщення, що є несумісним з державним регулюванням міграційних процесів, а також вирішення цих протиріч в перспективі з розробкою наднаціональних норм, які не суперечили б внутрішній політиці держав, що надає їй інтегративний характер.

Італійський дослідник К. Коданьоне виділяє шість основних концептуальних моделей побудови міграційної політики, які він базує на «політико-економічних складових розвитку держави. До таких він відносить системну, марксистську (класову), плюралістичну, реалістичну, корпоративістську та комунікативну» [Цит. за 6, с. 10]. «Системна модель розглядає міграційну політику як частину політичної системи та інтерпретує контроль над імміграцією в рамках невідповідності між відкритими та закритими державними утвореннями, які, в свою чергу, мають територіальні межі та наявність джерел фінансування» [Див. детал. 6]. З одного боку, такий підхід передбачає тісний зв'язок з міжнародною політикою держав, оскільки спирається на документи про права людини і міжнародні угоди. З іншого боку – це невід'ємна частина внутрішньодержавних політичних інститутів, оскільки передбачає управління міграційними потоками в середині країни.

«Марксистська модель (класова) спрямовує міграційну політику на приведення потреби резерву робітників у відповідності з реальною необхідністю, щоб уникнути соціальних хвилювань і високого рівня конфліктності в відносинах між вітчизняними та іноземними робітниками. Прихильники цієї моделі говорять про те, що між іммігрантами та населенням фактично відсутня трудова конкуренція у зв'язку з тим, що іммігранти

займають вільні трудові «ніші». Такі моделі міграційної політики мають менше проблем з виявленням кіл, в чиїх інтересах діють політичні діячі, оскільки вони «об'єктивно» визначені і суворо пов'язані з економічними відносинами. Класові моделі досі користувалися особливою популярністю при поясненні нелегальної міграції як активної стратегії, що забезпечує наявність гнучкої робочої сили. З цієї точки зору нелегальна міграція – наслідок не слабкості держави у справі охорони своїх кордонів, а швидше «об'єктивної зацікавленості фірми у тому, щоб ввозити іммігрантів». Така модель є обмеженою у ряді відносин, особливо через важкість пояснити значні відмінності в поведінці таких колективних сил, як профспілки, позиція яких по відношенню до нелегальних мігрантів коливається від абсолютного неприйняття (в Угорщині) до повного прийняття (в Італії та Іспанії)» [Цит. за 6, с. 35].

Плюралістична модель розглядає міграційну політику як процес, в якому якась сукупність діючих сил громадянського суспільства намагається отримати конкретні вигоди, не звертаючи уваги на системну якість цілого. У плюралістичних моделях громадяни мають виразні (зазвичай економічні) інтереси і втручаються в політичний процес, щоб захистити їх. Таким чином, «міграційна політика такої моделі є результатом змагання, переговорів і створення коаліцій. На їх конкретний зміст впливає диференційований розподіл влади і злагоди серед різних соціальних категорій. Держава сприймається як система, яка розділяє конфлікти, в той час як бюрократія – як сила, яка керує власними інтересами (збільшення бюджету та чисельності), або діє в інтересах законодавчих органів» [Див. детал. 6, с. 14]. Плюралістичні моделі досить чітко показують, чому в демократичних країнах рівень імміграції вище, ніж було б бажано суспільству: готовність до самоорганізації тих, хто користується вигодами міграції, набагато перевищує організаційну спроможність розосередженого населення, на яке лягають витрати, пов'язані з імміграцією. Також такі моделі володіють перевагою, тому що трактують недостатню послідовність міграційної політики швидше як наслідок процесу

прийняття рішень, ніж як ознаку її нелогічності. Методологічно, однак, досить легко виявити категорії, які можуть отримати вигоду з тієї чи іншої політики, і пояснити політичний успіх (або невдачі) конкретних аналізованих заходів зовнішнім втручанням. Плюралістичні та класові моделі схильні розглядати державу, головним чином, як набір механізмів, що запускаються в дію і керованих в основному позаполітичними інтересами.

На відміну від попередніх, реалістичні моделі «повертають назад до держави»: вони розглядають її як конкретну організацію, яка має глибинні внутрішні і міжнародні інтереси, які самостійно переслідують особу, визначають політику і бюрократію. Реалістичні моделі дозволяють аналізувати явища, які не піддаються визначенню та суворо ґрунтуються на економічних інтересах. Зближення політики європейських країн в області контролю над міграцією стає більш зрозумілим, якщо взяти до уваги, що мається на увазі створення міжнаціонального поля, що відкриває нові можливості для державних функціонерів та урядових відомств. Однак «реалістичні моделі не можуть виступати в ролі узагальнених моделей міграційної політики. Насамперед, атрибуція політичних інтересів стикається з тими ж труднощами, які відзначаються для плюралістичних моделей з їх економічними інтересами. При розгляді певної політики майже завжди можна визначити політичний інтерес, який її пояснює» [43, с. 174–175].

Корпоративістські та неокорпоративістські моделі, які в області міграційної політики зосереджені на тому, яким чином держава, що приймає іммігрантів, погодить транснаціональні та міжнародні обмеження зі структурою своїх внутрішніх інтересів. «Корпоративські моделі можна розглядати як поєднання плюралістичних (або класових) моделей, з одного боку, і реалістичного аналізу при прийнятті рішень – з іншого. Держава виступає посередником між конфліктуючими соціально-економічними колами, однак робить це у відповідності зі своїми політичними інтересами. Вигоди від посередництва, надання мережі органів управління обмінюються на передбачуване перетворення організованих інтересів державних

службовців. Сучасні стратегії європейських країн у галузі контролю над міграцією можуть розглядатися як частина неокорпоративістського підходу до управління конфліктами. Комунікативна модель вважає, що міграційна політика виражає себе через систему комунікативних дій, де увага зосереджена на соціальній складовій, контексті вироблення імміграційної політики, ніж на те, чиїм інтересам вона повинна служити: ряд особливостей імміграційної політики залежить скоріше від контексту вироблення політики, ніж від особливостей імміграції» [Див. детал. 6, с. 17].

Також існує класифікація С. Триканової, за якою дослідниця виокремлює чотири моделі міграційної політики: імперську, етнічну («закон крові»), ліберальну («закон ґрунту») та мультикультурну, яка розглянута в статті С. Швець [44, с. 147]. Класифікація С. Триканової є недосконалою та не продуманою, тому що не враховує всіх аспектів сучасної міграційної ситуації в середині країн та не застосовує комплексний підхід щодо її формування. «Модель міграційної політики, яка є запропонованою, базується на законах про громадянство і не враховує політичну складову в середині країні. Багато в чому така модель міграційної політики забезпечується за допомогою нескладних законів про громадянство, але держави, які дотримуються цієї моделі, можуть і безпосередньо зрівнювати приїжджих іноземців та місцеве населення в політичних і громадянських правах, що не є ефективним в реаліях сьогодення. До того ж, імперська модель не є актуальною для сьогодення, через відсутність такого державного устрою в сучасному світі» [Див. детал. 44, с. 146].

Серед існуючих підходів до моделей міграційної політики варто зосередити увагу на неоліберальні неореалістичні позиції. «Неоліберальний підхід з питань міграційної політики акцентує увагу на гуманітарному та правозахисному аспекті міграції та розумну організацію міграційних процесів в середині країни. Питання трудової міграції є ключовими у формуванні міграційної політики. Вперше така концепція була застосована в Європі після Другої світової війни, коли гостро відчувалася потреба у робочій силі. Згодом

такі міграційні процеси перетворилися на постійні міграційні потоки, неконтрольовані з боку країн–донорів та проявлення міграційної кризи в країнах - реципієнтах. Основні проблеми щодо забезпечення ефективної неоліберальної міграційної політики в приймаючих країна полягає в слабкій компетенції в сфері управління, а також нездатності об'єктивно оцінити ситуацію в міграційній сфері. Згідно концепції неолібералізму щодо питань міграції, політична діяльність, яка використовує на користь влади окремі соціально-політичні конфлікти або протиріччя в громадянському суспільстві, призводить до проявів ксенофобії щодо міграційних спільнот в соціумі та ЗМІ» [Див. детал. 40, с. 53]. В силу цих причин міграційна політика перестає носити раціональний характер. Неоліберальна концепція стверджує, що негативні наслідки присутності мігрантів в приймаючому громадянському суспільстві перебільшені з боку влади та не витримують критики. Такої думки притримуються і деякі вчені, зокрема В. Тишков акцентує увагу, що «при тримання неоліберальної концепції побудови міграційної політики зменшує рівень проявів ксенофобії та підвищує прояви толерантності в суспільстві» [Цит. за: 6, с. 72].

«Неореалістичний підхід до міграційної політики наголошує на створенні жорсткого міграційного законодавства та відповідної міграційної політики. Пов'язуючи рівень зростання тероризму в державі зі збільшенням міграційних потоків, неореалісти закликають до «закритості» кордонів та до збільшення кількості відмов щодо перетину кордону. В політичному суспільстві неореалістичний підхід знаходить підтримку серед правих та крайнеправих політичних партій, які закликають до боротьби з міграційними потоками. Зважаючи на останні події в Європі щодо міграційної кризи, такі партії знаходять підтримку серед населення та мають шанси проходження до парламенту. Але боротьба з міграційними потоками не має бути основною концепцією міграційної політики через недосконалість самої процедури» [Див. детал. 39]. Міграційні потоки є невід'ємною частиною існування людської спільноти, це стосується як внутрішніх переміщень, так і

транскордонної міграції. Тому основним завданням сучасної міграційної політики держави має бути управління такими потоками, а також моніторинг внутрішньої та світової міграційної ситуації з метою упередження кризи та необхідністю своєчасної реакції на ситуацію. Міграційна проблематика, яку піднімають неореалісти, перетворюється на постійний чинник політики: обговорення обмежувальних заходів у міграційній політиці (наприклад, у таких країнах, як Італія, Бельгія, Фінляндія), пропозиція ряду функціонерів ввести заборону на подвійне громадянство – такі кроки є реакцією на загострення міграції в останні роки, однак стосуються значно ширшого кола питань і в майбутньому визначатимуть міграційну політику на багато років.

Дослідник політичних міграційних процесів О. Чесноков вважає, що «з визначення політичного регулювання випливають два дещо різняться між собою визначення імміграційної політики, оскільки останню в якості суб'єкта може реалізовувати як держава, так і міжнародна організація. При цьому як державна, так і міжнародна імміграційна політика є конкретними формами вираження і реалізації політичного регулювання імміграційних процесів. Тому дослідник виокремив основні елементи міграційної політики, а саме: визначення стратегічних пріоритетів у сфері імміграції; попередній відбір іммігрантів; правове та інституційне забезпечення адмісії та контролю імміграції; створення умов для адаптації іммігрантів» [40, с. 53].

Л. Абзалова виокремлює основні групи факторів, які суттєво впливають на формування стратегічних напрямів розвитку міграційної політики країни. Так, за Л. Абзалової, «до першої групи належать фактори, які прямо пов'язані з питаннями територіальної цілісності та політичної безпеки та охоплюють демографічну, соціально-економічну, національну сфери розвитку держави. Друга група пов'язана з конкретними установками влади на подальший розвиток країни, які одержують своє практичне втілення у формуванні політико-правового режиму відносно міграції населення. Третя група відображає міжнародну обстановку в цілому й політичну, соціально-економічну та військову ситуацію в прикордонних регіонах суміжних держав

зокрема. До четвертої групи факторів відносяться катаклізми природного й техногенного характеру, що викликають потоки змушених мігрантів; ця група за звичай слабо впливає на стратегію міграційного курсу країни по причині тимчасовості цих явищ, але має бути обов'язково відображена в концепції міграційної політики» [1, с. 24–32].

На думку більшості українських дослідників, міграційна політика держави є сукупністю теоретичних положень, цілей і завдань, засобів і методів щодо регулювання внутрішніх і міждержавних процесів переміщення населення. За В. Шамраєвою, «характер міграційної політики визначається державним устроєм, політичним режимом, соціально-економічною стратегією держави, а також змістом зовнішньої політики на певному етапі розвитку. Метою міграційної політики є забезпечення інтеграції мігрантів в громадянське суспільство та політичне життя країни» [42, с. 306-307]. Анклавізація та виникнення міграційних гетто – це фактично недосконалість міграційної політики держави в цілому, а не самої імміграції.

«Досить широко в науковій літературі поширений поділ міграційної політики на три сегменти – імміграційну, політику інтеграції та натуралізації. Імміграційна політика (the immigration policy) стосується питань надання тим або іншим особам права на постійне місце проживання, контролю за нелегальною імміграцією, соціального забезпечення легальних (і нелегальних) іммігрантів; політика інтеграції (the integration policy) стосується проблем включення іммігрантів (в першу чергу – з іншими етнічними, расовими, релігійними «корінням») в життя країни свого перебуття; політика натуралізації (the naturalization policy) пов'язана з умовами і процедурою надання громадянства легальним іммігрантам» [Див. детал. 5]. Тобто окрім інтеграції та натуралізації іммігрантів кожна міграційна політика має під собою економічний аспект раціонального перерозподілу населення країни з метою виключення кризового явища перенаселення. «Реалізація здійснюється шляхом формування механізму, що включає набір методів, заходів, за

допомогою яких забезпечується досягнення поставлених цілей і завдань» [24, с. 448].

Застосування функціонального аналізу до міграційної політики дозволило досліднику М. Бублію визначити наступні функції міграційної політики:

«– функція регулювання міграційних процесів, за якою міграційна політика впливає на міграційні потоки з метою їх упорядкування відповідно до державної стратегії соціально-економічного розвитку та укладених двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод. Дана функція реалізується шляхом ухвалення законів і підзаконних актів, створення відповідних соціально-економічних умов. Механізмом регулювання буде система правових засобів, за допомогою яких впорядковуються міграційні процеси, відповідно до цілей та завдань держави.;

– функція вирішення протиріч, яка реалізується шляхом знаходження раціональних рішень при конфліктних ситуаціях, визначення позицій сторін (мігрантів та громадянського суспільства) з метою ослаблення соціальної напруженості в суспільстві. Також можна додати, що окрім зазначеного автором класифікації, ця міграційна політика впливає на відносини між мігрантами та владою; має зв'язок з національною безпекою держави;

– інтеграційна функція, що полягає у включенні іммігрантів до суспільства шляхом надання громадянства приймаючої країни (натуралізація), облаштування на новому місці проживання, створення робочих місць і надання іншої соціальної допомоги, а також залучення мігрантів до політичного життя країни, соціалізація міграційної спільноти в громадянське суспільство країни-реципієнта;

– компенсаційна функція – залучення додаткових людських і трудових ресурсів для зниження демографічної кризи і поповнення трудового потенціалу країни, а також: запобігання міграції «умів», створення умов для повернення мігрантів на Батьківщину» [5, с. 135–136].

Погоджуючись з класифікацією М. Бублія, вважаємо за доцільне додати ще ряд важливих у сучасний час функцій:

- екологічна функція – визначення залежності між темпами зростання чисельності вибулих за межі регіону та темпами загострення екологічної ситуації, що свідчить про зростання частки вибулих з екологічних причин, тобто зростання частки екологічних мігрантів, створення умов щодо вирішення таких проблем;

- перерозподільна – перерозподіл мігрантів та внутрішніх переселенців всередині країни з метою уникнення анклавізації та запобігання компактного проживання міграційних спільнот і внутрішніх переселенців, що має зв'язок з національною безпекою;

- управлінська – управління міграційними потоками та спільнотами, спрямування їх згідно з існуючою державною міграційною стратегією;

- прогностична – прогнозування виникнення міграційних потоків, етапів їх просування, а також прогнозування наслідків міграційної ситуації, що склалася;

- економічна – зв'язок міграційної та економічної політики, запобігання відтоку трудових мігрантів;

- культурна – необхідність максимального врахування культурних факторів в міграційних процесах.

«Порушення функціональності міграційної політики дослідники пов'язують з недосконалістю нормативно-правової бази, відсутністю цільної структури управління та регулювання міграційними процесами, що виявляється в діяльності владних органів з міграційних питань» [5, с. 135–136].

На різних етапах формування концептуальних засад міграційної політики провідних країн світу переважала одна з її складових – еміграційна або імміграційна, яка і визначала в цілому її сутність. У даний час такою складовою є імміграційна політика. Поява нелегальних мігрантів більшою мірою є наслідком відсутності комплексності в імміграційній політиці. На

думку В. Шевцова, «зупинити нелегальну міграцію самими лише заборонними заходами неможливо. Пріоритет у вирішенні цієї проблеми слід віддавати методам стимулювання легальної міграції. Мова йде про диференційоване врахування інтересів потенційних іммігрантів і створення умов, які дають ряд соціальних та економічних переваг для міграції й здійснення трудової діяльності на легальних підставах» [45].

Для переходу від концепції міграційної політики до побудови безпосередньо міграційної політики необхідно провести наступні дії. «По-перше, це структурування концепції міграційної політики та існуючого міграційного законодавства. По-друге, це аналіз міграційної ситуації для країни та прогнозування можливих міграційних потоків як в середині самої країни так і попередження зовнішніх загроз. Далі слідують етапи моніторингу міграційної ситуації, розробка відповідних рекомендацій щодо впровадження, враховуючи особливості внутрішньої політики, ефективності функціонування політичних інститутів та історико-культурне функціонування та розвиток країни або певних регіонів, що можуть нести певні загрози. Останнім етапом має стати оцінка теоретичних результатів та перехід до практичної апробації результатів» [Див. детал. 5; 22].

Для політичного аналізу міграційної ситуації можна використати типологію аналізу У. Данна, який пропонує розрізнення аналізу міграційної ситуації за вектором часового континууму та проведення його за трьома формами: проспективною, ретроспективною, інтегрованою.

«До першої форми вчений відносить оцінку міграційної ситуації заздалегідь до проведення політичних дій та рішень. Це, на думку, У. Данна, дозволяє спрогнозувати майбутній розвиток подій, певне загострення або покращення ситуації, зміна поведінки міграційних спільнот тощо. У той же час, незважаючи на ряд позитивних складових, ця форма є недосконалою через відсутність повних гарантій щодо обраного вектору майбутнього розвитку ситуації);» [Див. детал. 8].

Щодо другої форми, то вона також має як позитиви, так і певні недоліки. Згідно цієї форми, проводиться оцінка вже минулих політичних дій, дається характеристика не міграційної ситуації, а аналізується ефективність політичних рішень щодо її вирішення. Ця форма «дозволяє провести певну «роботу над помилками», виробити концепцію подальшої роботи для політичних інститутів та громадських організацій, що вирішують питання міграційної політики, але також є недосконалою через неможливість практичної реалізації зміни міграційної ситуації через раніше прийняте політичне рішення» [Цит. за: 8].

Третя форма – інтегрована, містить аналіз та оцінки минулої, реальної та майбутньої міграційної ситуації, необхідність прийняття / неприйняття певних політичних рішень тощо. Ця форма поєднує в собі найкращі досягнення двох попередніх форм та підтверджує ідею У. Данна про те, що «в жодному політичному дослідженні ці форми не існують в чистому вигляді, кожна з них доповнює одна одну при цьому маючи певне домінування» [Цит. за: 8].

За допомогою структурно-генетичного та елементарно-теоретичного аналізу можна виокремити орієнтовний перелік показників, необхідних для моніторингу ризиків у сфері міграційних процесів сучасності необхідних для формування основних теоретичних засад концепції міграційної політики. Б. Юськів виокремлює вісім основних категорій показників, за якими можна визначити основні напрямки роботи з міграційними потоками, а саме: «демографічна ситуація, соціально-економічні показники, внутрішня міграція в країні, показники щодо зовнішньої міграції, нелегальної міграції, кількість політичних мігрантів, відсоток трудової міграції та біженців» [47, с. 135].

Отже, дослідження міграції та міграційних процесів українською політичною наукою розпочалися в останні десятиріччя ХХ століття в комплексі з економічною, соціологічною, філософською та ін. науками, використовуючи досягнення зарубіжних дослідників міграційних теорій та міграційних процесів. Ці дослідження показали, що міграційні процеси мають

широкий вплив на характер і зміст політичних процесів, політичну систему та її трансформації. Сучасна політична наука виокремлює поняття «політична міграція», яка виникає у разі загострення політичної ситуації, зміни політичного режиму в середині країни тощо. Політична наука розглядає міграційні процеси за допомогою неолібералістичного, неореалістичного, неомарксистичного та транснаціонального підходів, що дозволяє проаналізувати залежність типу політичного світогляду та державного регулювання від міграційних процесів. Політичний компонент міграційних процесів показує ступінь реалізації власних інтересів мігрантів в суспільстві, рівень конфліктності та напруженості, та рівень політичної активності іммігрантів. Одним із засобів регулювання та управління міграційними процесами може стати міграційна політика. Вона є окремим напрямком загальнодержавної політики, та містить певну законодавчу базу. Міграційна політика поєднує в собі комплекс заходів, дій політичних інститутів, включає в себе процеси прийняття рішень, а також регулює міграційні потоки за допомогою правових норм.

1.2. Джерельна база дослідження

Комплексне дослідження проблематики сучасного міграційного процесу передбачає залучення широкої джерельної бази. З урахуванням специфіки дослідження міграційних процесів лише на території країн Європейського Союзу та їх вплив на трансформацію політичного поля джерельна база потребує структуризації та певної класифікації. Умовно джерела можна виокремити за їх походженням, а саме: документи міжнародних організацій та структур (конвенції, статuti, угоди), документи національних законодавчих та виконавчих органів влади, офіційні промови та виступи очільників держав, матеріали програмних документів та статутів політичних партій, матеріали громадських організацій, статистичні матеріали,

матеріали засобів масової інформації (газети, телебачення, інтернет-видання), спогади, результати опитувань.

Найбільш повний перелік документів містять Міжнародна організація з питань міграції (МОМ) та Організація об'єднаних націй (ООН). Джерельна база містить не лише статистичні данні та резолюції щодо захисту біженців, а й окремий перелік документів з регулювання міграційних потоків, протидію нелегальній міграції та торгівлі людьми, питанням трудової міграції та працевлаштування, розвитку, інтеграції іммігрантів тощо.

Створена в 1951 році, «МОМ є провідною міжурядовою організацією у сфері міграції та тісно співпрацює з урядовими, міжурядовими та неурядовими партнерами. МОМ покликана сприяти гуманітарній та впорядкованій міграції, надаючи послуги та поради урядам та мігрантам. МОМ працює над тим, щоб допомогти забезпечити мігрантів, котрі потребують допомоги, включаючи біженців та внутрішньо переміщених осіб. Конституція МОМ визнає зв'язок між міграцією та економічним, соціальним та культурним розвитком, а також правом на свободу пересування. Організація працює в чотирьох основних напрямках управління міграцією: розвиток, сприяння міграції, регулювання міграційних потоків, вимушена міграція. Діяльність МОМ, яка охоплює ці сфери, включає заохочення міжнародної міграції, політичні дебати та керівництво, захист мігрантів. Джерельна база організації містить річні звіти та звіти про ефективність організації, звіти Генерального директора, програму та бюджет на кожен рік, фінансові документи, статистику, резолюції Ради організації, звіти Ради, тематичні та інформаційні документи» [Див. детал. 65].

Видання Міжнародної організації з питань міграції «Migration for Development: Within and Beyond Frontiers» дає наступне визначення: «міграція – це процес переселення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів» [69, с. 173]. Також є акцент на управлінні міграційними потоками, а саме охоплення численних урядових

функцій в рамках національної системи для належного та гуманного управління транскордонною міграцією, зокрема управління в'їздом та присутністю іноземців в межах держави та захисту біженців та інших людей, які потребують допомоги захисту. «Це стосується запланованого підходу до розробки політичних, законодавчих та адміністративних заходів щодо вирішення ключових питань міграції» [Див. детал. 65]. До таких належать резолюції Генеральної Асамблеї, Економічної та соціальної ради, а також Ради з прав людини; доповіді Генерального Секретаря, доповіді спеціального доповідача з питань про права людини та мігранта, доповіді про стан міжнародної міграції. Багато в чому ці документи засновані на Женевській конвенції 1951 року з питань біженців, а також Декларації із захисту прав людини та Декларації із захисту прав дитини. Женевська конвенція визначає біженця «як людину, яка у силу цілком обгрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань знаходиться поза межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни, або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства та перебуваючи за межами країни свого колишнього звичайного місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [18].

Оскільки не існує єдиного інструменту або норми, що охоплює всі нормативно-правові акти з питань міграційних процесів, важливо поєднувати інформацію з питань міграції з різних офіційних джерел. Онлайн база даних законодавства про міграцію об'єднує інструменти, пов'язані з міграційними процесами, і відповідні норми, що регулюють їх на міжнародному та регіональному рівнях. Включені наступні джерела інформації: відповідні міжнародні, регіональні і двосторонні договори; міжнародні та регіональні резолюції, декларації та інші документи. Перелік документів містить резолюції Європарламенту з питань програми зміцнення

та безпеки, протидії торгівлею людьми, боротьби з нелегальною міграцією, управління зовнішніми кордонами та інтеграції іммігрантів. Це відображено в таких документах, як «Повідомлення комісії раді та Європейському парламенту: на шляху до комплексного управління зовнішніми кордонами держав-членів Європейського Союзу» (2002), «Гаазька програма зміцнення свободи, безпеки і правосуддя в Європейському Союзі 2004 року», «План дій ради і комісії по здійсненню Гаазької програми зміцнення свободи, безпеки і правосуддя в Європейському Союзі 2005 року», «План ЄС з практики, стандартів і процедур боротьби з торгівлею людьми та її попередженням» (2005), «Законодавча резолюція Європейського парламенту від 14 грудня 2010 року про пропозиції щодо директиви Європейського парламенту та Ради по запобіганню та боротьбі з торгівлею людьми та захисту жертв», «Повідомлення комісії Ради Європейського парламенту, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів для інтеграції громадян третіх країн в Європейський Союз» (2005), «Пропозиція про всеосяжний план боротьби з незаконною імміграцією та торгівлею людьми в Європейському Союзі» (2002), «Зелена Книга підходу ЄС до управління економічною міграцією» (2005), Рішення Ради від 5 жовтня 2006 року «Про створення механізму взаємної інформації про заходи держав-членів у сфері надання притулку та імміграції» (2006), «Висновок Європейського економічного і соціального Комітету з повідомлення комісії Ради Європейського парламенту, Європейського економічного та соціального комітету та Комітету регіонів з питань імміграції, інтеграції та зайнятості» (2003) та ін. [Див. детал. 70].

Важливим блоком документів є ті, що видані протягом 2013–2018 років, тобто впродовж міграційної кризи і дотепер. Це рішення Ради Європейського Союзу від 16 квітня 2014 р. «Про створення притулку, міграції та інтеграції», Рішення Ради Європейського Союзу (ЄС) 2016/253 Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року «Про мобілізацію гнучкого інструменту для негайних бюджетних заходів по врегулюванню кризи біженців»,

Регламент (ЄС) № 1052/2013 Європейського парламенту і Ради від 22 жовтня 2013 року «Про створення Європейської системи прикордонного контролю (Євросур)». «Це дозволило застосовувати більш цілеспрямований підхід, забезпечити підтримку послідовних стратегій, спеціально розроблених для сприяння інтеграції іммігрантів у відповідних випадках на національному, місцевому та/або регіональному рівнях. Ці стратегії забезпечуються місцевими або регіональними органами влади та недержавними суб'єктами, не виключаючи при цьому національні органи, зокрема адміністративні органи держав-членів, або тих, дії яких підпадають під компетенцію держави і децентралізованої адміністрації» [Див. детал. 70].

Інша категорія – це резолюції консула ЄС, які попереджують виникнення неорасизму, покликані вирішувати нові виклики та проблеми імміграції на регіональному просторі. Основні джерела з таких питань це «Рекомендації Парламентської Асамблеї 2010 «Міграція та притулок: посилення напруженості в Східному Середземномор'ї» (2013), «Резолюція 2069» («Визнання і попередження неорасизму», 2015), «Рекомендації Парламентської Асамблеї «Фронтекс: обов'язки в галузі прав людини» (2013), «Резолюція 2073» («Країни транзиту: рішення нових проблем міграції та притулку», 2015), «Резолюція 2059» («Криміналізація незаконних мігрантів: злочин без жертви», 2015), «Резолюція 2072 («Нагальна необхідність у реальної європейської системи притулку», 2015), «Резолюція 2050» (2015), та «Резолюція 1994» («Біженці і право на працю», 2014 р.) [Див. детал. 84].

«21 квітня 2016 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про створення мережі з питань національної політики з метою проведення спільної оцінки та тлумачення ситуації в основних країнах походження. Ця інформація аналізується у відповідності із законодавством ЄС (Директива 2011/95 / EU) і прецедентним правом суду Європейського Союзу і, у відповідних випадках, Європейського Суду з прав людини. У планах ЄС підкреслюється необхідність переселення в якості безпечного засобу захисту біженців, а також підкреслюється цінність як інструменту управління міграцією. Наприклад, у

вересневій рекомендації 2017 року Європейської Комісії щодо посилення правових шляхів захисту пояснюється, що переселення не лише рятує життя, але і «сприяє скороченню нелегальної міграції та управлінню міграційним тиском». На національному рівні ідея про те, що «більш впорядковане переселення може доповнити або замінити стихійні і хаотичні потоки притулку, також підтримується національними урядами» [Див. детал. 70].

«Наступним джерелом для аналізу міграційного процесу є міграційна політика країн-учасниць ЄС, оскільки безпосередньо міграційна політика ЄС базується на сукупності принципів та норм кожної країни-члена, а також підтверджується додатковими угодами про створення спільного простору. В роботі використовувались окремі положення міграційної політики Франції, Німеччини, Данії, Швеції, Норвегії, Іспанії, Італії, Австрії, Греції та країн Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччини, Угорщина)» [Див. детал. 60; 62; 63; 64; 72; 73; 61; 79; 82; 85].

Наприклад, «Німеччина не вважалася «класичною імміграційною країною», але натомість, стала країною імміграції. Міграційна політика після Другої світової війни призвела до трудової міграції, але не було регулювання міграційних потоків, як на політичному, так і на законодавчому рівні, через що тривалий час був відсутній міграційний концепт, що і призвів до великої кількості іммігрантів, яке збільшилося після міграційної кризи 2015 року. Зараз в Німеччині діє «Закон про іноземців» 1965 року та положень до нього, що регулює порядок в'їзду в Німеччину, а також статусу проживання іноземців. Його основним недоліком є те, що фактично в ньому не проводиться ніяких відмінностей між різними цілями проживання і не розглядаються питання возз'єднання сімей або політичних прав іноземців. Серед діючих законодавчих актів також вирізняється в «Законі про правовий статус переміщених іноземців» (особи, що прожили більше п'яти років в Німеччині можуть бути інтегрованими в суспільство), «Закон про притулок» (повторює конвенцію 1951 року), «Закон про свободу пересування працівників», «Закон про допомогу в поверненні» 1983 року (економічне заохочування репатріації,

що не призвело до суттєвого зменшення кількості іммігрантів), «Закон про іноземців» 1990 року (кодифікація рішення вищих судів, введення системи різних видів на проживання у залежності від мети проживання і посилення правил висилки; забезпечення правової визначеності для мігрантів, які на законних підставах проживають у Німеччині, і встановлення обмежень на імміграцію з-за меж ЄС; нові правила щодо возз'єднання подружжя та сімей, спрощення процедури натуралізації для молодих людей у віці від шістнадцяти до двадцяти трьох років), «Компроміс притулку 1992 року» (зменшення міграційного напруження в суспільстві через ліберальну політику надання притулку та збільшення кількості міграційних конфліктів з метою скорочення числа іммігрантів і забезпечення того, щоб притулок надавалося тільки тим, хто дійсно зазнає переслідувань з політичних мотивів, введення поняття «третьої безпечної країни» та можливості відмови у в'їзді в країну, перебування іммігрантів в транзитній зоні до моменту встановлення особистості). Повний перегляд міграційної політики розглядається в «Законі про міграцію 2005 року» та «Законі про інтеграцію 2016 року». Обидва мають схожість в питаннях інтеграції біженців в життя країни, а також підтримку політики «підтримка-виклик», що збільшують шанси на інтеграцію та отримання громадянства, але не спираються на положення мультикультуралізму» [Див. детал. 70; 71; 72].

Натомість, на імміграційну ситуацію у Франції сильний вплив надає спадщина колоніалізму минулих століть, а також давня традиція «найму іноземної робочої сили. У цілому за останнє століття спостерігалось стійке зростання імміграції, що зробило сильний вплив на характер французького суспільства. Хоча імміграція розглядається як історія успіху в економічному плані, в останні три десятиліття вона все частіше сприймається як корінь політичних проблем. Успіх вкрай правих партій на виборах робить це настільки ж очевидно, як і заворушення, які знову і знову спалахують у передмістях. В результаті інтеграційна політика в останні роки опинилася в центрі уваги громадськості. Крім того, імміграційна політика у Франції стає

все більш обмежувальною. Як і в інших європейських країнах, робляться зусилля з управління імміграцією з метою максимізації переваг для економіки, але втрачається соціально-політична складова. Отже, посилення контролю за прийманням та інтеграцією іммігрантів другого і третього покоління являє собою найбільш серйозну проблему для розробки імміграційної політики Франції в найближчому майбутньому. Наприклад, у 2018 році було представлено нове імміграційне законодавство, ініційоване міністром закордонних справ Франції Ж. Колломба. Прийняті в якості остаточних 22 квітня 2018 року, ці зміни, ймовірно, призведуть до різкого скорочення імміграції у Франції як біженців, так і економічних мігрантів. Міністр Колломб заявив, що «відсутність рішучої відповіді уряду призведе до того, що у Франції щорічно будуть прибувати цілі нові міста іммігрантів, до яких держава не готова». Нові закони включають в себе кілька ключових змін, щоб дати уряду більше контролю. По-перше, особи, які підлягають депортації, можуть утримуватися під вартою максимум 45 днів, однак новий закон подвоює цей термін до 90 днів з можливістю продовження ще три рази на 15 днів кожен, тобто максимум до 135 днів. Більш тривалий період утримання під вартою покликаний забезпечити більш ефективну організацію виїзду з французької території і був покликаний поліпшити переговори між французьким урядом і зазначеної країною повернення. Щоб полегшити цей процес, у вересні 2017 року президент Макрон призначив спеціального міграційного посланника». [Див. детал. 71]. По-друге, «служби безпеки, які бажають встановити особу іммігранта, мають лише 16 годин так званого адміністративного затримання. Закон продовжив цей термін до 24 годин. По-третє, очікується, що зміни значно прискорять процедуру розгляду клопотань про надання притулку за 11 місяців до шести місяців. До теперішнього часу прохачі притулку мали 120 днів для подачі відповідних документів у французьке управління по захисту біженців та апатридів, а потім місяць для оскарження рішення про відмову в Національному суді з питань притулку. Згідно з новим законом, цей термін буде скорочений до 90 і 15 днів відповідно.

Тобто ці терміни занадто короткі для розгляду справ і спрямовані на стримування мігрантів від в'їзду у Францію. У світлі нового закону відсутність надання притулку автоматично тягне за собою депортацію. Відповідно до нових положень для прискорення процедури надання притулку управління. Варто зазначити, однак, що закон передбачає збільшення бюджету на підтримку інтеграції біженців на 25% в 2018 році і ще на 5 % в 2020 році» [72].

Прийняття законопроекту в такій формі в даний момент є політично ризикованим, враховуючи, що на рівні ЄС ведуться переговори по «новому пакету притулку». Деякі пропозиції у французькому законодавстві здаються новим поворотом в системі «Dubliner», яка «заснована на дублінських правилах, в яких говориться, що особа, яка клопотає про надання притулку, повинна бути оброблена в першій країні ЄС, в яку вони прибули. Це може суперечити нинішній лінії переговорів ЄС щодо перегляду Дублінської системи. Французьке законодавство передбачає, що ці особи можуть утримуватися під вартою без необхідності отримання рішення про повернення в «третю» державу. В результаті закон тепер містить інструменти, що дозволяють проводити масові превентивні арешти іммігрантів. З іншого боку, деякі з пропозицій президента Макрона, такі як покращення обміну інформацією про осіб, що потребують притулку між державами-членами, посилення прикордонного контролю ЄС (як зовнішнього, так і внутрішнього) та приділення більшої уваги наданню допомоги населенню Африки і Близького Сходу в своїх країнах, близькі до позиції Польщі. Приклад Франції показує акцентом на посилення контролю і навіть різке скорочення імміграції, або заходи, що оцінюють, чи може прохач притулку безпечно повернутися в свою рідну державу. Це вводить попередній процес відбору на початку процедури надання притулку. Критики цієї зміни вказують, що це положення є доказом обмеження Францією прав біженців» [Див. детал. 56; 59; 60].

Окрім міграційної політики кожна країна розробляє власний міграційний профіль. «Міграційні профілі (MPs) були спочатку запропоновані Європейською комісією в повідомленні з міграції та розвитку в 2005 році» [72]

і задумані як короткий статистичний звіт, підготовлений у відповідності із загальною структурою, яка могла б полегшити розуміння міграційної ситуації в конкретній країні. «З часом міграційні профілі зазнали значні зміни у форматі, зміст і цілі: засоби об'єднання даних з широкого кола джерел до більш складного процесу, що передбачає проведення консультацій з багатьма різними суб'єктами з метою сприяння виявленню та розробці стратегій усунення прогалин в даних і отримання фактичних даних, необхідних для обґрунтування політики. Розширений має реалізовувати декілька завдань, а саме: соціальні та політичні аспекти розвитку та / або міграції впливу, реалізацію додаткових заходів щодо створення потенціалу паралельно з розвитком (оцінка та створення інституційної бази, проведення конкретних тематичних досліджень), консультації з урядом та широкого кола зацікавлених сторін, включаючи громадянське суспільство. «Міграційний профіль - це інструмент, який розробляється самими країнами в консультації з широким колом зацікавлених сторін, який може використовуватися для підвищення узгодженості та розробки міграційної політики на основі фактичних даних і включення питань міграції в плани розвитку» [71].

Для дослідження використовувалися міграційні профілі Німеччини, Франції, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Греції, а також Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини.

«Міграційні профілі виходять за рамки простого складання статистичного звіту про міграції. Вони також забезпечують основу для об'єднання існуючої інформації з різних джерел на основі структурованої як на національному, так і на регіональному рівнях, та засоби для визначення і розробки стратегій для задоволення потреб у даних та розробки політики. Міграційні профілі мають намір посилити доказову базу і стимулювати доказової міграційної політики. Зокрема, міграційні профілі спрямовані на: данні по різних категоріям мігрантів, статистику міграційних потоків, вплив міграції на розвиток, створення координаційних платформ, координацію між політичними акторами з питань міграції та ін. Міграційний профіль містить

три ключових етапи процесу міграції (планування, реалізація, впровадження і контроль) та забезпечує управління міграційним процесом всередині країни» [Див. детал. 72].

Дослідження особливостей міграційних процесів дозволяє визначити регіональне регулювання міграційних потоків та протидію міграційній кризі урядами країн. Окремі уряди та лідери використовують імміграцію і зростаюче культурне та релігійне розмаїття в якості загрози національній ідентичності, що знаходить відображення у трансформації міграційної політики, можливостей до політичної інтеграції іммігрантів, соціально-культурної адаптації тощо. Тому необхідним є аналіз програм політичних партій та промов їх лідерів, лідерів урядів країн, порівняння діяльності політичних партій в окремих країнах для створення повної картини міграційної ситуації на регіональному рівні. Нещодавні вибори в кількох європейських країнах (Великобританія у 2016 році, Франція та Німеччина у 2017 році, Італія в 2018 році) показали загальну тенденцію: рейтинги популістських партій з сильним анти-імміграційним компонентом зросли порівняно з показниками минулих років. Спільним для них є сприйняття іммігрантів як аутсайдерів, які конкурують за роботу, зводять державні фінанси і становлять загрозу національним цінностям, особливо якщо вони походять з різних культур. Політики з популістських партій зіткнулися з цими побоюваннями, зосередившись на економічних витратах іммігрантів і їхні передбачувані правові порушення. Політичний імідж іммігранта має негативне забарвлення, однак останні дослідження в цій сфері доводять зворотню тенденцію.

Аналіз політичних програм партій є двостороннім: по-перше, аналізу підлягають програмні документи політичних партій, які були створені іммігрантами, та сприяють інтеграції своїх співвітчизників в країну-реципієнта, окрім того здійснюють політичну інтеграцію; по-друге, здійснюється аналіз програмних документів ключових партійних організацій держави та їх передвиборчі програми, що дає змогу виокремити проблемні

місця з врегулюванням міграційних потоків та здійснення міграційної політики.

Варто зазначити, що політичні партії, створенні іммігрантами, у більшості випадків не є успішними та не мають реальних можливостей прийти до влади (окрім муніципальних виборів в деяких країнах або поодинокими лідерами), але в той же час показують, з якими проблемами стикаються мігранти під час здійснення політичної діяльності та реалізації політичних прав. Насамперед, аналізується діяльність та програма таких політичних партій, як: «Союз мусульманських французьких демократів» (UDMF, Франція), «Партія ісламських демократів» (Нідерланди), «Ісламська партія» (Великобританія), «Європейське об'єднання мусульман», «Союз ісламських об'єднань та організацій» (Італія), «Політичний ісламський союз» (Швеція) [49; 57; 59; 66; 82; 83]. Це є негативним проявом політичного представництва мігрантів, через використання етнічного лобізму та наявності релігійного підґрунтя. В цілому такі партії виступають за створення нового суспільства на основі ісламу, збільшення кількості арабських шкіл, сприянню вивчення арабської мови тощо. Негативізм проявляється у випадку, коли така політична активність відповідних політичних партій суперечить концепціям міграційної політики, затвердженою державою. З іншого боку, це не відповідає й основним засадам політики інтеграції мігрантів, що має на меті соціалізувати їх лише з частковим збереженням культури, але домінантою залишається модель країни-реципієнта.

Політизація міграційних процесів виражається в прагненні мігрантів агрегувати свої соціально-економічні, політичні та культурні інтереси шляхом створення нових політичних партій і рухів або входження в існуючі, що призводить до зростання політичної активності та політичної культури мігрантів, а також сприяє зміні політичної реальності і політичних трансформацій.

В Європі вкрай праві партії, які були значною мірою маргінальними в післявоєнну епоху до 1990-х років, залучили більше послідовників в умовах

міграційної кризи, часто позиціонуючи себе як націоналістичні партії, що стають на захист національних інтересів та базуються на позиціях неоконсерватизму. Такі партії сильно виступили на парламентському рівні у Австрії, Німеччині, Угорщині, Словаччині, Чехії та, частково, у Польщі, Італії та Франції. По мірі того, як виборці виступають проти еліти, виникає фундаментальна перебудова політичного ландшафту – включаючи політичну фрагментацію, особливо в країнах з пропорційним представництвом, і зниження підтримки основних партій, що полегшує прорив раніше маргінальним партіям. Навіть у разі програшу або не входження в правлячу коаліцію, їх поява в якості серйозних суперників на політичній сцені впливає на політичну ситуацію, змінюючи вектори, оскільки основні політики переходять до питань імміграції та інтеграції. Початковий успіх радикальних правих партій покликаний стурбованістю окремих осередків суспільства разом з інтенсифікацією міграційних потоків, що потім продовжилося в тенденції «об'єднання родин», а також в умовах глобалізації та економічної трансформації. «Більшість сучасних дослідників не вважала право-радикальні політичні партії стабільною політичною структурою, вбачаючи їх зникнення після чергових виборів логічною закономірністю. Однак останні події дають змогу свідчити, що ці партії мають не лише отримують владу, а й регулярно беруть участь у національних урядах як частина урядової коаліції (Австрія), або на підтримку уряду меншості (Данія). Через парламентські вибори 2011 року «Альтернатива для Німеччини» (AfD) вперше увійшла до німецького федерального парламенту у 2017 році. Імміграція є головною проблемою для більшості виборців в ЄС. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), кількість прибулих до Європи перевищила 390 тисяч у 2016 році до 144 тисяч у 2018 році. Хоча абсолютна кількість іммігрантів та біженців скоротилася протягом останніх двох років, рівень імміграції в країни Європейського Союзу залишається високим. Багато радикальних правих партій послідовно виступали краще на виборах до Європарламенту, ніж на національних виборах. Наприклад, партія «Національний фронт» (Франція)

отримала лише 3 місця в Європарламенті в 2009 році, але виграли 24 місця в 2014 році. Це число може зрости в 2019 році з огляду на низьку популярність президента Франції Е. Макрона. Можна визначити, що анти-імміграційна партія «Національний фронт» виникла як найкраща опозиція діючому уряду. В роботі використовуються програмні статuti та передвиборчі програми таких політичних партій, як «Альтернатива для Німеччини» (Німеччина), «Національний фронт» (Франція), «Датська народна партія» (Данія), «Австрійська народна партія» (Австрія), «Фідес» (Угорщина), «Кукіз'15» (Польща), «Народна партія – наша Словаччина» (Словаччина), «Партія свободи» (Нідерланди)» [48; 52; 62; 73; 76; 78; 80].

Основними ключовими питаннями в контексті даної проблематики є категорії іммігрантів в межах одного муніципалітету або регіону, яким чином вони сприяють розвитку популістських партій та які партії (за політичним спектром) втратять голоси в кожному конкретному регіоні. При аналітичному підході до програм політичних партій необхідно враховувати неоднорідність у регіональному голосуванні, а також зміни, викликані імміграцією в межах окремих регіональних факторів (економічні умови, рівень злочинності, наслідки попередньої імміграції). Наприклад, «громадяни частіше реагують на імміграцію, голосуючи за радикальні партії в округах з історично високою імміграцією або злочинністю. Тобто, ідея синтезу і різноманіття культур змінюється прагненням до «жорсткої інтеграції» мігрантів в європейське суспільство, або на умовах компромісу, де цивільні права дотримуються в тому обсязі, в якому вони не вступають у протиріччя з національними інтересами та культурними традиціями країн-реципієнтів» [Див. детал. 40]. Однак це лише доводить необхідність для трансформації міграційної політики з метою зниження рівня напруженості в суспільстві. Якщо проаналізувати результати виборів політичних партій «правого спрямування», то в більшості країн можна спостерігати певні тенденції. Вони впливають на внутрішню політику своїх країн, беручи участь в урядах або підтримуючи їх, але вони також формують суспільний дискурс двома або трьома темами, які постійно

утримують, тобто це не ефемерний або маргінальний політичний феномен. З іншого боку, право-популістські партії, через харизматичність форм влади, можуть отримувати досить нестабільну підтримку у населення. Результати виборів за останні десять років підпорядковані коливанням кон'юнктури, тобто кількість відсотків, їх мінливість від виборів до виборів вказує на те, що правий популізм прив'язаний до політичних настроїв мас.

«Міжнародна організація з питань міграції є ініціатором створення Синдикату лідерів міграційних досліджень на підтримку розробки глобального договору з міграції (ПММ). До складу Синдикату входять експерти з питань міграції зі всього світу, які володіють глибокими знаннями з широкого кола аспектів міграції, академічні та прикладні дослідники з різних галузь знань, яких підтримують радники з країн ЄС, що володіють великим досвідом в області розробки політики та узгодження політики та досліджень. За допомогою таких ініціатив Міжнародна організація з питань міграції надає простір і рамки, що дозволяють провідним експертам контролювати міграційний процес за допомогою останніх наукових і прикладних досліджень в області міграції, а також отримувати та оброблювати значну кількість статистичних даних» [Див. детал. 72, с. 38–41]. Така опора на більш безпосередню комунікацію між партійними лідерами та загалом виборців сприяє персоналізації влади, оскільки успіх партії дедалі більше залежить від комунікативних якостей її лідерів.

Серед джерел дослідження окремою групою варто виокремити засоби масової інформації, що мають безпосередній вплив на суспільство країн-донорів та країн-реципієнтів. В сучасному світі інформаційних технологій вагомими є великі інтернет-видання, що охоплюють населення різних вікових та соціальних категорій. В роботі аналізуються матеріали з таких Інтернет-видань як BBC, DailyMail, The Guardian, Bild, Hurriyet, Le Monde Sites та Aljazeera. Для комплексної роботи з матеріалом та створення вибірок мова інтернет видань була уніфікована.

Отже, для комплексного визначення переваг та недоліків міграційних

процесів на сучасному політичному етапі для європейських країн необхідно використати значну кількість законодавчої бази, хронологічно як до початку міграційної кризи, так і після неї. Такий підхід дозволяє проаналізувати напрямки трансформації міграційної політики що безпосередньо залежить від інтенсифікації міграційного процесу. Також важливими джерелами інформації виступають матеріали політичних партій, виступи політичних лідерів країн, передвиборчі програми та матеріали виборчих кампаній протягом 2013–2018 років. Це дозволяє визначити напрямок трансформації політичного вектору країни та зміни політичного поля подій, та передбачити можливі наслідки таких подій в майбутньому.

Висновки до розділу 1

Міграційні процеси сучасності завжди залишалися у фокусі науковців, однак в рамках політичної науки комплексні дослідження почали впроваджуватися лише наприкінці ХХ століття. Політична наука використовувала здобутки фахівців з економіки, соціології, демографії, культурології, міжнародного права, створюючи відповідне дослідницьке поле. Найбільші досягнення у підходах до міграційних процесах виконані в рамках політичної міграціології, транснаціоналізму, неолібералізму, культурологічному підході та межах державного управління. Слід відрізнити поняття мобільність, міграція та міграційний процес, хоча переважна кількість дослідників визначають їх як тотожні. Мобільність – це здатність особи до переміщення без урахування факторів виштовхування та притягування як в країні-донорі, так і в реципієнті. Міграція передбачає наявність цих факторів та є фактичним переміщенням людей, яке може носити будь-який характер (разовий, безсистемний, циклічний, тимчасовий), але основною характеристикою міграції є обов'язкова зміна місця проживання (як де-юре, так і де-факто). Міграційний процес є складним за змістом явищем, оскільки містить в собі декілька стадій (мінімум три: підготовки, переміщення та

реалізації), однак можна виокремити і більше, а саме: детермінація, поштовх, розбудова, втілення, стагнація, трансформація. Трансформація передбачає або вихід процесу на новий рівень, або деструктуризацію. Окрім «стадійності», міграційний процес характеризується системністю, упорядкованістю цих стадій та послідовністю їх реалізації.

Міграційний процес є об'єктом міграційної політики та спрямованістю її потенціалу. Сучасні дослідження міграційних процесів в рамках детермінанти міграційної політики виокремили нові теоретико-концептуальні складові, які визначили подальший хід майбутніх досліджень. Міграційні процеси ставлять нові завдання перед міграційною політикою, що в свою чергу розширює її основні функції. Сучасні міграційні процеси вимагають поєднання в міграційній політиці управлінських, прогностичних, економічних, інтегративних, культурних функцій. Визначаючи прорахунки міграційних політик європейських країн, що в комплексі з іншими подіями призвело до міграційної кризи, сучасні дослідження побудовані на принципах розробки та імплементації міграційної політики не лише на загальнодержавному рівні, а й на регіональному та місцевому, що поєднує в собі не лише комплекс заходів, а і дії відповідних політичних інститутів на кожному з рівнів та координацію спільних дій. Завдяки такому підходу, виокремленню відповідних напрямків політики інтеграції, децентралізації політичних інститутів з питань міграції з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування європейські країни змогли подолати політичну складову міграційної кризи.

Щодо законодавчої бази, то вона також містить документи міжнародного, державного, регіонального та місцевого рівнів. Окрім міграційної політики та концепції розвитку, європейські країни використовують міграційні профілі, що містять більш детальнішу інформацію щодо міграційних заходів та координації діяльності політичних інститутів. Нормативно-правова база, яка міститься на базі Організації об'єднаних націй та Міжнародної організації з питань міграції дозволяє отримати повну

інформацію для будь-якої європейської країни з питань трудової міграції, біженців, нелегальної міграції тощо. Хронологія використаних документів до початку міграційної кризи та після дозволяє зробити висновок щодо процесу виходу держав з політичного етапу цієї кризи не лише на міжнародному рівні, а й шляхом трансформації місцевого законодавства та децентралізації повноважень політичних інститутів. Окремим питанням визначення наслідків міграційних процесів є аналіз політичного активізму іммігрантів та інститутів громадянського суспільства. Насамперед це аналіз програм політичних партій, створеними іммігрантами другого та третього поколінь, які відображають не лише політичні погляди та вимоги, а й демонструють рівень інтеграції іммігрантів в суспільство-реципієнт. Міграційні процеси є каталізаторами іншого негативного явища для країни-реципієнту, а саме трансформації політичного поля та появи політичних партій правого-радикального спрямування. Аналіз політичних програм дозволяє здійснити дослідження готовності до інтеграції громадянського суспільства та свідчити про рівень терпимості та толерантності, а також говорить про готовність до інтеграції суб'єктів суспільства-реципієнта. Іншою категорією джерел даного дисертаційного дослідження є аналіз промов очільників держав та лідерів провідних політичних партій, оскільки в кожній сучасній державі є тенденція до медіатизації політики (голова партії або лідер держави є ключовою політичною фігурою, акцентуючи увагу суспільства лише на своїй особистості). В дисертаційному дослідженні також використовувалися матеріали провідних засобів масової інформації зарубіжних країн у вигляді інтернет-видань. Використаний обсяг наукової літератури, нормативно-правових актів та засобів масової інформації дозволяє провести комплексне дослідження з метою визначення позитивних та негативних наслідків міграційних процесів на рівні країн-донорів та країн-реципієнтів, а також використання негативних наслідків в якості позитивного потенціалу на рівні країн-реципієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Абзалова Л. (2005) Правовые аспекты иммиграционной политики в странах Европейского. Москва: МАКС.Пресс. 266 с.
2. Ачкасов В. (2014) Этнополитология: учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт. 495 с.
3. Баланюк Д. (2008) Проблеми дослідження міграції як об'єкта державного регулювання. Вісник СевДТУ. Вип. 91 : Політологія: зб. наук. пр. Севастополь : Вид-во СевНТУ. С. 214—218
4. Брильова Ю. (2013) Особливості формування міграційної політики в Україні. Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». Вип. 3. С. 202—211.
5. Бублій М. (2009) Методологічні засади формування міграційної політики в Україні. Актуальні проблеми державного управління. № 2. С. 131—139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_17 (Дата звернення: 13.01.2016)
6. Витковская Г. (2002) Иммиграционная политика западных стран. Международная Организация по миграции. Москва, «Гендальф». 264 с.
7. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 года URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення: 26.01.2016)
8. Дегтярев А. (2010) Прикладной политический анализ. Москва: МГИМО. URL: https://mgimo.ru/files2/2013_05/up24/file_59082ae315107afb4191f31a25971edd.pdf (Дата звернення 16.04.2016)
9. Демографический понятийный словарь. (2003). Под ред. Л. Л. Рыбаковского. Москва: Центр социального прогнозирования. URL: <http://rybakovsky.ru/migracia2.html> (Дата звернення: 12.03.2016)
10. Драгунова Т. Управління міграційними процесами великих міст. Україна: аспекти праці. 2004. № 5. С. 35—39.

11. Ефимов Ю. (2007) Миграция в современном политическом процессе: автореф. д. полит.н. Ставрополь. 53 с.
12. Закон України Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 16, ст. 146) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> (Дата звернення: 18.06.2016)
13. Иванченко Д. Соловьева Е. (2016) Актуальные тенденции развития миграционных процессов в современной Европе в условиях меняющейся политической конъюнктуры. Новая наука: теоретический и практический взгляд. Вип. 4–3 (75). с. 78–82
14. Ільїна М. (2015) Гравітаційна модель туристично-рекреаційної міграції в Україні. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. Т. 20, Вип. 4. С. 262–265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_4_64 (Дата звернення: 22.04.2016)
15. Казарян К. (2015) Миграционный процесс как разновидность юридического процесса: теоретико-правовой анализ. Северо-Кавказский юридический вестник. № 3. С. 16–22.
16. Кайзер М., Бредникова О. (2004) Транснационализм и транслокальность (комментарии к терминологии). Миграция и национальное государство. СПб.: ЦНСИ. С. 133–146.
17. Ключові документи з питань регулювання міграції містять резолюції Генеральної Асамблеї Організації об'єднаних націй. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms> (Дата звернення: 26.01.2016)

18. Конвенция о статусе беженцев от 14 декабря 1950 года URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/refugees.shtml (Дата звернення 16.04.2019)
19. Кропачев С. (2015) Современные теоретические подходы к изучению иммиграционной политики Вестник СПбГУ. Сер. 6. Вып. 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-teoreticheskie-podhody-k-izucheniyu-immigratsionnoy-politiki> (Дата звернення: 26.01.2016)
20. Куц Г. (2010) Неолібералізм: основні ідеї та інтерпретації. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Харків: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна. № 912: серія «Питання політології», вип. 17. С. 174–183
21. Ладан Е. Методология анализа миграционных процессов. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/metodologiya-analiza-migratsionnyhprotsessov#ixzz4C3nKa4Ab> (дата звернення: 15.11.2017).
22. Малиновська О. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД. 472 с.
23. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія. (1998). За ред. Ю. Римаренка. Київ: Довіра. 912 с.
24. Мукомель В. (2016) Адаптация и интеграция мигрантов: методологические подходы к оценке результативности и роль принимающего общества. Институт социологии РАН. Москва: Новый хронограф. Вып. 1. С. 411–467.
25. Ніколаєвський В., Прохоренко Н. (2009) Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. Вісник міжнародного слов'янського університету. Т. 12. № 1. С. 34—39.
26. Новік В. (1999) Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні : аналітичне дослідження. Київ. 216 с.

27. Ольшевська І. (2007) Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації : автореф. дис... канд. екон. наук. Київ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин. 20 с.
28. Онищук В. (2014) Інституціональні та правові основи міграційних процесів. Українознавчий альманах. Випуск 15. С. 60—62.
29. Пак Н. (2017) Міграційна політика Європейського Союзу : проблеми та перспективи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Вип. 6. С. 54—57.
30. Петрова Я. (2008) Міграційна політика сучасної держави: сутність та шляхи впровадження. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Питання політології». № 796. С. 169—177.
31. Побулавець Н. (2014) Концептуальні підходи до дефініцій поняття «міграція». [Соціально-трудова відносина: теорія та практика](#). 2014. № 1. С. 373—376. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_62 (Дата звернення: 26.01.2016)
32. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2 (17). С. 127—139.
33. Рыбаковский Л. (2003) Миграция населения (Вопросы теории). Москва. URL: <http://rybakovsky.ru/migracia2.html> (Дата звернення: 26.01.2016)
34. Статут Міжнародної організації з міграції. Статут прийнято Законом № 114-IV (114-15) від 11.07.2002. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/989_001
35. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (Дата звернення: 16.08.2016)
36. Хантингтон С. (2017) Столкновение цивилизаций. Москва: АСТ. 640 с.
37. Хачатрян Д. Сучасні міграційні процеси як виклики сьогодення. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2012-2/doc/4/06.pdf> (дата звернення: 21.08.2017).
38. Хомра А. (1999) Миграция населения: вопросы теории, методики исследования. Київ: Наукова думка. 148 с.

39. Червінська Л. (2013) Політологічне дослідження міграції: теоретико-методологічні засади. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. Т. 21, вип. 23(3). С. 237–241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2013_21_23%283%29_43 (Дата звернення: 16.08.2016)
40. Чесноков А. (2009) Теоретико-методологические подходы к анализу влияния миграции на политические процессы. Социум и власть. № 1 (21). С. 50–54
41. Шамилева Л. (2008) Статистическое моделирование и прогнозирование: курс лекций. Учебное пособие. Донецк: Каштан. 310 с.
42. Шамраева В. (2009) Спільна міграційна політика ЄС в контексті євроінтеграційних устремлінь України. Актуальні проблеми державного управління. № 2. С. 305–312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_40 (Дата звернення: 26.01.2016)
43. Швець С. (2015) Міграційні процеси в Україні та світі: політико-філософський акцент. Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір: матеріали міжкафедрального круглого столу, 19 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С. 174–177
44. Швець С. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. «Перспективи». Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148
45. Шевцов А. (2013) Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики. Держава та регіони. Серія: Державне управління. № 3 (43). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2013/8.pdf (Дата звернення: 06.06.2016)
46. Юдина Т. (2006) Социология миграции Учебное пособие для вузов. Москва: Академический Проект, 2006. 272 с.
47. Юськів Б. (2010). Міжнародна трудова міграція і державна міграційна політика. Регіональна економіка. № 2. С. 134–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2010_2_20 (Дата звернення: 06.06.2016)

48. AFD. Program. URL: <https://www.afd.de> (Дата звернення: 06.06.2018)
49. Brubaker R. (1992) Citizenship and Nationhood in France and Germany. Cambridge (MA): Harvard University Press. 275 p.
50. Castles S., Miller M. (2005) The age of migration: international population movements in the modern world. London: Macmillan. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10803920500434037>. (Дата звернення: 06.06.2016)
51. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Managed Entry in the EU of Persons in need of International Protection and the Enhancement of the Protection Capacity of the Regions of Origin Improving access to durable solutions». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0410&from=EN> (дата звернення: 19.10.2017).
52. Concept «Nederland weer van ons!». URL: <https://www.pvv.nl/visie.html> (Дата звернення: 06.06.2018)
53. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32001L0055> (дата звернення: 10.09.2018).
54. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/95/oj> (дата звернення: 10.09.2017).
55. Directive 2014/66/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the conditions of entry and residence of third-country nationals in the framework of an intra-corporate transfer. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32014L0066> (дата звернення: 10.09.2017).

56. Dubliners Project Report. URL: <https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/dublinerCORRETTO-definitivo.pdf> (Дата звернення: 06.06.2018)
57. European Muslim Union. URL: <http://www.emunion.eu/jupgrade/> (Дата звернення: 06.06.2018)
58. Eurostat regional yearbook 2017 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/8222062/KS-NA-17-001-EN-N.pdf/eaebe7fa-0c80-45af-ab41-0f806c433763> (дата звернення: 12.12.2018).
59. Federal Office for Migration and Refugees. URL: <http://www.bamf.de/EN/Startseite/startseite-node.html> (Дата звернення: 16.06.2017)
60. French immigration policy. URL: https://ae.ambafrance.org/IMG/immigration_policy.pdf (Дата звернення: 25.09.2018)
61. Green paper on the future Common European Asylum System. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0301&from=EN> (дата звернення: 12.02.2018).
62. Hungary Residence Program. URL: <http://www.hungary-immigration.com> (Дата звернення: 25.09.2018)
63. Immigration Policies in Italy. URL: <https://strugglesinitaly.wordpress.com/equality/en-immigration-policies-in-italy/> (Дата звернення: 25.09.2018)
64. Immigration to Poland. URL: <http://www.immigration-residency.eu/immigration-to/poland/> (Дата звернення 16.04.2019)
65. IOM, Glossary on Migration, International Migration Law Series №. 25, 2011. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms> (Дата звернення: 25.09.2018)
66. Islamic Party of Britain. URL: <https://www.islamicparty.com> (Дата звернення: 25.09.2018) Les 144 engagements president. URL: <https://rassemblementnational.fr/le-projet-de-marine-le-pen/> (Дата звернення: 25.09.2018)

67. Lahav G. Immigration and Politics in the New Europe : Reinventing Borders. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 316 p.
68. Massey D. (2002) A Synthetic theory of international migration. World in the mirror of international migration. № 10. P. 143–153.
69. Migration for Development: Within and Beyond Frontiers. International Organization for Migration. 2006. 436 p.
70. Migration Law Database. URL:https://imldb.iom.int/_layouts/15/IML.Portal/AppPages/Home.aspx (Дата звернення 16.04.2019)
71. Migration Profiles Repository. URL: http://www.gfmd.org/pfp/policy-tools/migrationprofiles/repository?shs_term_node_tid_depth=224&field_year_tid=All&field_language_tid=All&field_partner_organization_tid=All (Дата звернення 16.04.2019)
72. Migration Research Leaders' Syndicate. International Organization for Migration. 2017. 216 p.
73. Nederland weer van ons. 2017. URL: <https://www.pvv.nl/visie.html> (Дата звернення 16.04.2019)
74. Oishi N. (2002) Gender and Migration: An Integrative Approach. The Center for Comparative Immigration Studies CCIS University of California working paper. № 49. P. 1–18.
75. Ravenstein E. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society. 1885. № 46. P. 196–199. URL: https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/the_laws_of_migration.pdf (Дата звернення 16.04.2019)
76. People's Party Our Slovakia. Programm. URL: <http://www.naseslovensko.net/en/our-program/> (Дата звернення 16.04.2019)
77. Sassen S. (2000) Regulating Immigration in a Global Age: A New Policy Landscape. Annals of the American Academy of Political and Social Science. № 570. P. 65–77.

78. Spain: Forging an Immigration Policy. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/spain-forging-immigration-policy> (Дата звернення 16.04.2019)
79. Sweden and migration. URL: <https://sweden.se/migration/> (Дата звернення 01.03.2018)
80. The Austrian People's Party. URL: <https://www.dieneuevolkspartei.at/English> (Дата звернення 01.03.2018)
81. The Norwegian Directorate of Immigration. URL: <https://www.udi.no/EN> English (Дата звернення 01.03.2018)
82. The official portal for foreign nationals who wish to visit, live or work in Denmark. URL: <https://www.nyidanmark.dk/en-GB>) English (Дата звернення 01.03.2018)
83. UCOII: muslim party. URL: <http://www.ucoii.org> English (Дата звернення 01.03.2018)
84. UN Documents. URL: <https://www.iom.int/un-documents> English (Дата звернення 01.03.2018)
85. Visa and immigration to Greece. URL: <https://feodgroup.com/en/immigration/greece> English (Дата звернення 01.03.2018)
86. Zelinsky W. (1971) The Hypothesis of the Mobility Transition. Geographical Review. № 61. P. 219–249. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/030913259301700205> English (Дата звернення 01.03.2018)
87. Zipf G. (1949) Human Behavior and the Principle of Least Effort. Cambridge: Addison-Wesley Press. 573 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/2462403/> English (Дата звернення 01.03.2018)
88. Zipf G. (1946) The (P1P2 / D) hypothesis: on the intercity movement of persons. American Sociological Review. 1946. № 11. P. 677–686. URL: https://www.jstor.org/stable/2087063?seq=1#page_scan_tab_contents English (Дата звернення 01.03.2018)

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄС

2.1. Політичні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та країн-реципієнтів.

Основним політичним інститутом та актором, що бере на себе повноваження з управління, керування та упередження міграційних процесів, є держава, яка в процесі «виклику-відповіді» трансформує міграційний процес як потенціал для свого розвитку у вигляді відповідної міграційної програми. Міграційний процес представляє собою нестабільне явище, яке змінюється під тиском окремих подій (як природних, так і штучних), та може керуватися державою за допомогою міграційної програми та міграційної політики. Загалом можна виокремити чотири типи державних впливів на міграційний процес, що може призвести до його докорінних змін: прямий, непрямий, побічний та ненавмисний.

«Перший тип є класичним для держави як основного політичного інституту через цілеспрямованість та конкретну мету для досягнення відповідних показників міграційної ситуації. Такий тип впливу здійснюється профільними політичними інститутами, що мають повноваження управління міграцією та чиниться безпосередньо на міграційні події та їх витоки. Латентним проявом цього типу є окремі положення міграційної політики, що трансформують її вектор в залежності від політичної ситуації.

На противагу прямому впливу, непрямий вплив здійснюється на чинники розвитку міграційного процесу різними політичними інститутами, що не мають прямих обов'язків до управління міграцією. В такому випадку, державні та політичні інститути здійснюють вплив на довкілля через явища та процеси, що є витоками міграційної ситуації. Недоліком непрямого впливу є виникнення побічного, що створюється внаслідок регулюючих заходів щодо

міграційного процесу політичними інститутами та громадськими організаціями, та не має кінцевих цілей і конкретних показників їх досягнення. Це є однією з причин політичної кризи, чинником якої є міграція, внаслідок складної ситуації, яка утворюється між політичними інститутами та міграційною спільнотою. Методика дослідження міграційних процесів як складової політичного процесу є складною через важкість чіткого прогнозування поведінки міграційних потоків в країні в цілому, а зміна ситуації може залежати від стратегій політичних партій, фракцій, громадських організацій або діяльності політичних еліт чи або окремих лідерів. Відсутність прогнозування в цьому питанні – це здійснення ненавмисного впливу на міграційний процес, що відрізняється складністю фіксації та управління через його затяжний латентний характер прояву» [Див. детал. 81].

Методичний рівень аналітичної роботи для розробки критеріїв аналізу наслідків міграційного процесу передбачає не стільки «розробку загальних принципів побудови аналітичного алгоритму, скільки конструювання власне комбінації методів і процедур для розв'язання конкретних міграційних ситуацій та проблем, а також визначення послідовності і спряженості їх застосування. Якщо ми маємо загальні принципи і підходи, критерії та алгоритми, отримані на методологічному рівні, під які відбираються відповідні методи та інструменти, то наступний методичний рівень вже потребує матеріалізації загальної методологічної канви в конкретну методику прикладного дослідження, де на різних етапах при різних комбінаціях методів проводяться операції по збиранню, переробці та виробництву політико-релевантної інформації» [Див. детал. 6, с. 5].

Для створення критеріїв оцінки наслідків міграційної ситуації слід використовувати емпіричні данні у вигляді статистики, звітів, свідчень тощо, політичний аналіз яких дозволить не лише якісно оцінити міграційні наслідки, а й сформулювати стратегію подальшого розвитку. Однак статистика лише частково показує масштаби впливу. «Для того, щоб якісніше проаналізувати міграційну ситуацію, необхідно використовувати соціологічні методи

дослідження, наприклад, контент-аналіз, що дозволить обробити велику кількість письмового матеріалу та якісно доповнити загальне дослідження. Обробка виступів політичних лідерів країн, документів партій, промови передвиборчих агітацій дозволяють простежити політичні настрої, викликані міграційною ситуацією. В свою чергу, обробка матеріалів засобів масової інформації може бути використане як маркер адаптованості та інтегрованості іммігрантів в суспільство країни-реципієнта, а також готовності суспільства до міграції. Але вимірювання може ускладнюватися упередженим навантаженням, яке присутнє у багатьох дескриптивних інструментах та методиках» [Див. детал. 45]. Наприклад, «в політичну діяльність міграційних спільнот не враховується латентна політична активність, яка виникає через пасивність або небажання окремих індивідів міграційного потоку приймати участь в політичному житті країни, незважаючи на політичну інтеграцію та створення правових засад для її впровадження» [Див. детал. 59]. Статистичні данні щодо міграційних процесів та їх впливів надає статистичний офіс Європейського Союзу Євростат, місія якого полягає у наданні високоякісної статистики для Європи. Виконуючи свою місію, Євростат пропагує такі цінності як повагу та довіру, сприяння досконалості та інноваціям, орієнтація на послуги, професійну незалежність. «Надання Європейському Союзу статистичних даних на європейському рівні, оскільки демократичні суспільства не функціонують належним чином без міцної основи надійної та об'єктивної статистики: з одного боку, особи, які приймають рішення на рівні ЄС, у державах-членах, в органах місцевого самоврядування та в бізнесі, потребують статистики для прийняття цих рішень; з іншого боку, – громадськість та засоби масової інформації потребують статистики для точної картини сучасного суспільства та оцінки діяльності політиків та інших. Звичайно, національні статистичні данні все ще важливі для національних цілей у державах-членах, тоді як статистика ЄС має важливе значення для прийняття рішень та оцінки на європейському рівні» [Див. детал. 70; 71].

Чинники впливу на міграційний процес та фактори «виштовхування-

притягнення» формують два типи країн, що беруть участь у формуванні міграційного потоку: країн-донорів та країн-реципієнтів. Тому політичні наслідки для двох типів країн будуть складатися по-різному. Оцінка наслідків міграційного процесу передбачає наявність певних критеріїв, за якими вона буде здійснюватися. Фактори «виштовхування-притягнення» є причиною векторного спрямування міграційного потоку та складовою формування наслідків міграційного процесу, що мають знайти відображення в міграційній політиці. Перше місце посідають економічні фактори, що пов'язані з проблемами працевлаштування та є основними мотивами міграції. «Економічними факторами виштовхування для країн-донорів є безробіття, напруженість внутрішнього ринку праці, корупція, слабка реалізація можливостей трудового потенціалу та підвищення кваліфікації/отримання освіти. Прагнення професійного розвитку збільшує міграцію молодих працівників та випускників університетів, але доля низько-кваліфікованої робочої сили залишається вагомою, що становить проблему і загрозу для багатьох секторів економіки та є окремим питанням в стратегії державної міграційної політики. Відповідно факторами «притягнення» цієї групи є високі стандарти праці, прискорений розвиток наукових досліджень, висока заробітна плата (порівняно з країною-донором) тощо. На сучасному етапі міграційна політика багатьох країн враховує ці тенденції, що знаходить вияв у лібералізації підприємств для іммігрантів, критерії для в'їзду трудових мігрантів (враховуючи попередній досвід роботи, віковий ценз, кваліфікацію тощо), створенням квот на в'їзд, тобто здійснюється перерозподіл трудових ресурсів» [Див. детал. 6].

Друге місце посідають політичні фактори, що включають в себе політичну ситуацію, політичний режим та рівень конфліктності. Формування політичних факторів «виштовхування-притягнення» як для країн-донорів, так і для реципієнтів залежать від політичного режиму. «Традиційно виокремлені політичні режими – демократичний режим, авторитарний і тоталітарний, є в такому випадку відображенням тієї міри, в якій держава залучена в соціальні

відносини як суб'єкт. Чим ширше присутність держави як регулятора в різних сферах соціальних відносин, тим незначніше роль громадянського суспільства та окремих індивідів в цих сферах. Тим самим стає нижче конкуренція серед керуючих суб'єктів і, відповідно, менш ефективно керування соціальними відносинами. І, як наслідок, відбувається зниження спектру інтересів, реалізованих різними групами всередині суспільства. Тоталітарна, з високою часткою політичної централізації і обмеженням громадянських свобод, держава не може ефективно керувати максимально диференційованим набором різноспрямованих інтересів. На практиці це проявляється в прагненні державної адміністрації в умовах тоталітаризму до «усереднення» суспільства, приведення його до спільного знаменника, тим самим порушуючи права людини в контексті міграційної спільноти. Фактори виштовхування цієї групи зумовлені наявністю війн, політичних конфліктів, анексій, громадянських війн що загрожують життю і здоров'ю особи. Насамперед це біженці та змушені мігранти» [Див. детал. 69].

На думку дослідниці Г. Вітковської, «найбільш жорстка форма змушеної міграції, яка пов'язана із застосуванням (загрозою застосування) насильства в моменти критичного посилення дії окремих чинників є основним фактором появи категорії біженців. Найчастіше біженцями є вихідці з країн, в яких напружена політична ситуація у зв'язку з військовими конфліктами або зміною політичного режиму. В деяких випадках біженцями стають через загрозу релігійних конфліктів. Вимушені мігранти першого порядку (реальні вимушені мігранти) – це жертви дискримінаційних міжнаціональних відношень у формі образ і погроз з боку осіб місцевої нації, але без фізичного насильства. Вони зазнали утисків у своїх політичних правах, правах людини за національною ознакою (наприклад, питання мови) та змушені були змінити своє постійне місце проживання, емігрувавши за кордон через опосередковану загрозу для власної особистості. Вимушені мігранти другого порядку («мігранти страху») є превентивними мігрантами, в яких низький рівень мотиваційної компоненти та відсутність прямої загрози для життя і здоров'я.

До переселенців віднесені ті люди, що мали певну мотивацію для зміни місця проживання. Крім того, вони мають надійну підтримку в місці переселення в особі друзів, родичів і знайомих, а також можливість вивезти майно» [10, с. 35-36].

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), «у 2017 р. у світі нараховувалося 68,5 млн вимушених мігрантів, з яких біженцями визнано 25,4 млн осіб (53 % – діти до 18 років), що на 2,9 млн більше, ніж у 2016 році. Найбільша кількість осіб походить з таких країн як Південний Судан, Афганістан та Сирія» [93].

Наступна група факторів «виштовхування-притягнення» належить до соціально-культурних чинників. Вони є схожими як для країн-донорів, так і для країн реципієнтів та полягають в культурній розмаїтості, стану дискримінації, соціально-культурній адаптації, демографічним показникам тощо. Екологічні чинники також можна віднести до цієї групи факторів. Фактори «виштовхування-притягнення» дають можливість сформулювати критерії оцінювання, за якою буде здійснюватися оцінка наслідків міграційних процесів як для країни-донора, так і для країни-реципієнта. Такими критеріями, на думку П. Безуглого, «можуть виступити економічні наслідки (працевлаштування, безробіття, рівень заробітної плати, ВВП на душу населення), політичні (рівень конфліктності та загрози в суспільстві, політична активність іммігрантів, зміна політичного вектору з питань міграції, трансформація політичного поля, нові пріоритети міграційної політики, розвиток інститутів місцевого самоврядування, політика інтеграції), соціальні (соціально-культурна адаптація, маргіналізація, анклавізація, демографічна ситуація), культурні (релігійна складова міграційного процесу)» [6, с. 13].

За такими категоріями можна дати як позитивну, так і негативну оцінку наслідкам міграційних процесів в країнах-донорах. Як правило, країнами-донорами виступають менш розвинені країни, з великим відсотком інфляції та безробіття, а також ті, які знаходяться в стані політичної кризи. Для європейських країн країнами-донорами виступають не лише країни Африки та

Ближнього Сходу, але також і перехідні країни (наприклад, Україна та країни пострадянських територій). Серед позитивних економічних наслідків для цих країн можна виділити зменшення натиску на внутрішній ринок праці, що досягається за умови відтоку осіб без втручань політичних інститутів у стані кризи та дозволяє заповнювати вільні місця на трудовому ринку. Також сім'ї мігрантів отримують грошові надходження з закордону, що також є позитивною рисою. Наприклад, «за 2018 рік грошові надходження в Україну від трудових мігрантів, за даними Національного банку України, склали до 11 млрд доларів, що на 2 млрд більше, ніж у 2017 році» [Див. детал. 15].

Окреме питання займає можливість «отримання нових знань, нового досвіду та підвищення кваліфікації іммігрантами, тобто «освітня міграція» (окремо від «наукової міграції»)» [14, с. 608–609]. Частина тих, хто виїхав за кордон для отримання освітніх послуг, повертається до країни-донора, чим забезпечує не лише підвищення рівня освіти, а й зменшення витрат на необхідність підвищення кваліфікації або додаткового навчання. Як стверджує О. Малиновська у своєму дослідженні, «двоє з п'яти осіб-мігрантів повертаються додому впродовж п'яти років» [35, с. 63]. Разом з тим «для країни-донора збільшується фіт-бек від індивідуальних інвестицій в освіту. Серед позитивних політико-соціальних наслідків для країни-донора є виникнення та встановлення тісного зв'язку з країною-реципієнтом (що є негативним наслідком для останньої)» [Див. детал. 55]. Одним з етапів такого зв'язку є «встановлення персональних політичних та соціально-культурних ланок крізь геополітичні кордони, які Міжнародна організація з питань міграції визначає як транснаціоналізм» [73]. Наслідками транснаціоналізму є «створення постійних міграційних коридорів, глобальний рух капіталу, утворення діаспор, змішення культур, посилення політичної активності неурядових організацій тощо. Негативні наслідки для країни-донора несуть у собі загрозу втрати людського потенціалу та можливого виникненні демографічної кризи» [Див. детал. 4]. «Демографічні ями», що виникають внаслідок міграції, мають прояв у подальшому майбутньому, тому криза має

затяжний характер та потребує регулювання з боку держави та відповідних політичних інститутів. На жаль, як показує практика, політичні інститути, що мають повноваження управління міграційними процесами, роблять акцент лише на статистичних даних демографії та випускають момент політичного прогнозування. «Освітня міграція викликає зменшення якісного та кількісного складу інтелектуального потенціалу суспільства, що зменшує та звужує можливості науково-технічного розвитку, а також не може віднайти компенсацію за рахунок повернення іммігрантів з-за кордону. Все це призводить до зменшення продуктивності та звужую валютні операції на внутрішньому ринку. Порушення трудових прав іммігрантів є глобальною проблемою для країни-донора, оскільки відсутність або низький відсоток укладань трудових договорів призводить до дискримінації мігрантів та унеможливорює вплив держави або інших політичних інститутів у разі порушення прав та свобод людини» [7, с. 169–170].

Міграційні процеси відіграють важливу роль у трансформації політичних інститутів як в країнах-донорах, так і в країнах реципієнтах. Ця трансформація відбувається на всіх рівнях, однак найбільш вагомішою та помітнішою виступає саме на регіональному та місцевому. Причина таких формувань полягає в тому, що загальнодержавні політичні інститути є більшою мірою політично усталеними та менше підлягають трансформаціям, ніж регіональні або місцеві. Також окрім прямого впливу міграційних процесів (що здійснюється безпосередньо іммігрантами) існує «нетворкінг», за яким створюються міграційні мережі для відправлення та прийняття іммігрантів та в подальшому формує власний окремий інститут громадянського суспільства.

Дослідники К. Бастіан та Ю. Сейнтер вважають міграційні процеси каталізаторами змін в країнах-донорах в межах політичних інституцій. «Зв'язок між міграційними процесами та трансформацією політичних інститутів в країнах-донорах міграції є малодосліджуваним у сучасній політичній науці. Існує гіпотеза, яка полягає в тому, що міграційні процеси можуть змінити ідентичність індивідів та поліпшити проінформованість

виборців про політичні процеси в країнах-донорах через кращі демократичні політичні цінності та норми країни-реципієнта, що, в свою чергу, позитивно впливає на політичні трансформації політичних інститутів країни-донора. Трансформація соціально-політичної приналежності іммігранта трансформує його електоральну активність, що є позитивним рушієм до трансформацій державних та регіональних політичних інститутів. Окрім цього, така система працює як «нетворкінг», оскільки міграційний процес не є одиничним явищем, а містить неодноразові та комплексні події з великою кількістю учасників. Тобто зв'язки громадянського населення з іммігрантами сприяє підвищенню політичної грамотності перших за рахунок других. Оскільки політична участь традиційно моделюється як результат очікуваного аналізу витрат, то для мігранта політична участь визначається як очікувана корисність, що впливає з результатів політичного процесу» [Див. детал.: 89].

Вагомих політичних наслідків додають діаспори, що полегшують процес інтеграції в суспільство країни-реципієнта, але в той же час є однією з головних проблем її здійснення. «Проблема полягає у відносній замкненості діаспори, як структури, що зменшує вплив держави на неї та слабо регулюється політичними інститутами, які мають на це повноваження. Виникнення транснаціональних сімей викликає таке явище як соціальне сирітство, наслідок чого певний відсоток громадян втрачає свою національно-культурну ідентифікацію. Це породжує процеси маргіналізації в країні-донорі та викликає двосторонній процес маргіналізації як в країнах-донорах, так і в реципієнтах» [Див. детал. 28].

В межах глобалізації та інтенсифікації міграційних процесів позитивні наслідки можна спостерігати і на рівні країн-реципієнтів. Серед економічних факторів – це покращення стандартів праці та поліпшення ситуації на ринках праці в цілому. Для того, щоб зменшити інтенсивність міграційного потоку, країни-реципієнти починають запроваджувати квоти на трудову міграцію. «Зараз європейські країни встановлюють віковий ценз (Польща, Німеччина, Франція), професійні квоти (Чехія, Угорщина, країни Балтії, Італія),

підтвердження кваліфікації та знання мови (Німеччина, Австрія, Франція) тощо, тим самим підвищуючи рівень стандартів на працю» [Див. дет. 82]. Приїзд висококваліфікованих мігрантів зумовлює науково-технічні дослідження та зменшує видатки фінансування на освіту, але створює додаткове навантаження на сферу освіти. За даними Міжнародної організації з питань міграції, «більшість іммігрантів прибувають на вільні вакантні місця, де переважна кількість місцевого населення відмовляються працювати, зважаючи на важкість праці та її оплату, тим самим не викликається конкуренція та конфліктність з місцевим населенням. Але в той же час, велика кількість підприємств приймає на роботу саме іммігрантів, не укладаючи з ними трудовий договір та без сплати податків, що є негативною рисою для економіки країни-реципієнта. Наведені чинники призводять до появи наукових та політичних дискусій між прихильниками ідей інтегрованих культурних цінностей та культурної різноманітності і протекціоністів національних ринків праці» [Див. детал. 82].

На думку українського дослідника П. Безуглого, «негативними наслідками міграційних процесів є тиск на соціально-політичну систему країни та пов'язаний з цим дефіцит бюджету, за рахунок додаткових інвестицій. Варто зауважити, що переважна частина іммігрантів, яка отримує такі дотації, є тими, хто потребує додаткового захисту, тому тривалий час перебуває на території країни-реципієнта, та в свою чергу повертає частину фінансів і видатків назад у бюджет» [6, с. 8–9]. Політичні наслідки міграційних процесів для країни-реципієнта переважно є негативними, особливо коли міграційна політика та слабкість політичних інститутів не здатна скеровувати масштабні міграційні потоки. Як правило, це відбувається, коли держава не прогнозує майбутні наслідки розвитку міграційного процесу та поступово переводить її в «сутінкову» зону, де настає криза ситуації.

Якщо взяти за основу дослідження американського політолога Ентоні Даунса «щодо його «циклу підтримання уваги до питання», то можна виокремити наступні етапи реакції уряду держави-реципієнта на міграційний

процес та наслідки прийнятих рішень. Розглянемо ці етапи на прикладі вирішення політичних наслідків міграційного процесу, оскільки саме це питання є однією з причин негативних політичних проявів міграції (маргіналізація, анклавізація, конфліктогенність, формування криміногенної ситуації, утворення міграційних гетто тощо)» [Див детал. 17].

Першим етапом є до-проблемна ситуація, «коли її вирішенням займаються лише окремі експерти або громадські організації, але це не є частиною рішень політичних інститутів. Проблема викликає інтерес в науковців, що можуть розробляти певні теоретичні рекомендації та прогнози, але без практичного підтвердження. Прикладом щодо вирішення висунутих тез проблеми в цілому, на першому етапі може стати діяльність волонтерів, як початковий етап, що не є загальною державною стратегією та не має притягаючої відповідальності конкретного політичного інституту. На цьому етапі відбувається залучення певних політичних лідерів або окремих політичних сил, що не входять в політичне лідерство країни, та становлення об'єкту інтересу засобів масової інформації до проблеми» [17, с. 174].

«Другим етапом посилення інтересу до ситуації є етап «відкриття», який викликає політичний інтерес до існуючої проблеми та потребу винайти швидке рішення щодо її вирішення, не викликаючи серйозних перемін в суспільстві. Цей етап є «зоною активної діяльності», в якій формуються політичні концепції та рішення, притягаються урядові кола та реальні політичні лідери. На другому етапі необхідне створення концепції міграційної політики з практичним залученням та певною апробацією, підключення відповідних політичних інститутів, що дозволить забезпечити політичну стабільність в державі та не створювати так зване міграційне перевантаження – різке збільшення кількості міграційної спільноти на окремій території в середині держави, що детермінує конфліктогенність та зростання напруженості в суспільстві. Деякі дослідники інколи помилково називають це анклавізацією, що не є вірним через те, що міграційні анклави формуються в умовах неправильного функціонування та побудови міграційної політики у зв'язку з

політикою державного поселення міграційної спільноти на окремих територіях, тим самим упереджуючи їх політичну адаптацію та соціалізацію. Недоліком цього етапу можна назвати велику кількість популістів, що не мають наміри вирішувати проблему, але натомість пропонують велику кількість швидких рішень, що не є ефективними» [17, с. 175].

«Третім етапом є визнання нетривалості швидких рішень та перехід до більш тривалих методів стабілізації ситуації. На цьому етапі досліджуються всі напрямки політичної діяльності, здійснюється політичне прогнозування, а також необхідність до залучення інших політичних інститутів або політичних сил. На основі результатів структурного-функціонального аналізу прораховується потреба будівництва тимчасових таборів, можливість надання певного політичного та юридичного статусів, аналіз міграційної ситуації та тривалість перебування мігрантів на території країни, можливість їх повернення на батьківщину, залучення міністерств з питань соціальної політики та безпосередньої допомоги на державному рівні. Цей етап є довготривалим, на відміну від попередніх, і саме на ньому приймаються рішення щодо включення та створення відповідного напрямку міграційної політики на загальнодержавному рівні, розширення або скорочення повноважень політичних інститутів та довготривале врегулювання проблеми. Продовження розробки цього напрямку позначатиме подальший політичний контроль над ситуацією, зменшення кількості протиріч всередині суспільства (за умови прогнозування та відповідної законодавчої бази) та створення алгоритму вирішення схожих ситуацій. Якщо на цьому етапі не було прийнято глобальних дій, то наступають четвертий та п'ятий етапи, а саме «затухання» інтересу до проблеми та використання швидких рішень, які є короткотривалими, та «забування» проблеми, її перехід в сутінкову зону, де вона перекривається наявністю інших протиріч, але так і не знаходить вирішення» [Див. дет. 17]. У разі відсутності ефективного політичного рішення щодо вирішення проблеми, «цикл повторюється, але сама проблемна ситуація стає ще складнішою через накопичення протиріч, тому виникає таке поняття

як міграційна криза» [16, с. 145].

«Міграційною кризою більшість дослідників називають гуманітарну катастрофу протягом 2014–2016 років в Європі, пов'язану з напливом великої кількості мігрантів з країн Близького Сходу та Африки (невпорядкована міграція), але окрім гуманітарної кризи – це також криза політичного управління та охорони кордонів та криза солідарності європейських країн, що не змогли запропонувати чіткого політичного механізму розподілу великої кількості міграційних спільнот на території країн Європи та механізму регулювання міграційних потоків» [Див. детал. 66]. Ця криза є передусім політичною, що показала недосконалість методів розробки міграційної політики та слабку політичну реалізацію. Як показує статистика, «протягом кінця ХХ століття та початку ХХІ століття міграційні потоки коливаються від збільшення до зменшення та знов піднімаються. 2014 рік не став максимальною цифрою міграційної активності, що дає можливість пропонувати цю кризу як політичну» [Див. детал. 68].

Міграційна криза викликає інший негативний наслідок міграційних процесів, а саме напруженість та конфліктність в суспільстві. Одним з найбільш актуальних напрямків у політичній науці протягом останніх десятиріч залишається вивчення конфліктів. Конфлікти є однією із умов розвитку суспільства і мають як позитивні, так і негативні риси. Існують різноманітні класифікації конфліктів: внутрішні, регіональні, міждержавні; політичні, економічні, міжетнічні (етнічні), релігійні, соціальні тощо. Міграційні процеси є одними з чинників підвищення рівня конфліктогеності в середині будь-якої країни, причому як зовнішні, так і внутрішні міграційні потоки формуватимуть зону для виникнення конфліктів. Однак зовнішні міграційні потоки є більш конфліктогенними ніж внутрішні, оскільки вони є значними за кількістю та специфічними за своїм походженням. Конфлікти в будь-якому середовищі є комплексним явищем. «В умовах глобалізації проблематика вирішення конфліктів є актуальною для сучасної політичної науки. Також процеси глобалізації призвели до інтенсифікації міграційних

процесів, які, в свою чергу, є детермінантою такого виду конфлікту, як міграційний» [90, с. 215–216].

Найбільший внесок у дослідженні конфліктів зробили Л. Дробіжева, А. Здравомислов, В. Євтух, О. Маруховська-Картунова, В. Коцур, І. Кресіна, Л. Нагорна, Е. Паїн, Г. Перепелиця, Ю. Римаренко, В. Тарасенко, В. Тішков (етнічний / етнополітичний конфлікт); Р. Альба, Н. Дентон, М. Кнайт, Д. Массей, Ст. Ней, А. Озерд, Ф. Ріггс (урядові стратегії для врегулювання вігілентних конфліктів – іммігрантів з етнічною спільнотою країни-реципієнта); І. Гладуняк, А. Дацюк, Т. Запорожець, В. Криволапчук, Ю. Мацієвський, О. Москаленко, С. Ростецька, І. Станкевич, Д. Шеренговський (політичні конфлікти); К. Боулдинг, Р. Дарендорф, Е. Дюркгейм, Л. Козер, В. Парето, Т. Парсонс (соціально-політичні конфлікти) [Див. детал. 13; 16; 18; 19; 20; 21; 25; 30; 31; 32; 38; 39; 40; 44; 47; 48; 54; 80].

Тлумачення поняття «конфлікт» розрізняється в кожного з дослідників: як «елемент соціальної взаємодії для зміцнення / руйнування соціальних зв'язків» (Л. Козер) [Див. детал. 30], як «результат «відповіді» суспільства на зовнішні та внутрішні виклики» (Р. Дарендорф, Г. Жихарев) [Див. детал. 16], як «безперервна боротьба в суспільстві» (М. Вебер, О. Стребкова) [Див. детал. 54], як «позитивне явище для підтримки стабільності в суспільстві» (Р. Зиммель) [Див. детал. 18], «аномалію» (Т. Парсонс) [Див. детал. 31], «боротьбу за державну владу та розбіжність політичних цінностей» (С. Ростецька) [Див. детал. 44].

З огляду на такі тлумачення можна зробити висновок, що міграційному конфлікту приділяється незначна увага через те, що більшість дослідників не виділяють його окремо, незважаючи на посилення цього явища в останні роки та дестабілізуючий внутрішньодержавний фактор.

Поняття міграційного конфлікту досить тривалий час ототожнювалося з міжетнічним, етнополітичним або етнічним конфліктом та залишалося поза увагою політичної науки. Переважна частина дослідників звертала увагу на те,

що саме неоднорідність етнічного простору породжує проблеми, суперечки і напруженість між етносами. Але, по-перше, етнічний конфлікт – це соціально-кризова ситуація, яка обумовлена різними інтересами і цілями етнічних груп в рамках спільного соціального простору. По-друге, етнічний конфлікт відрізняється тим, що виникає між етносами, які досить тривалий час проживають у спільному соціально-політичному просторі. На противагу цьому, міграційний конфлікт не має тривалого формування і відбувається в середині міграційної групи та громадянського суспільства країни-реципієнта.

«Міграційний конфлікт – форма міжетнічного конфлікту, що відбувається в межах однієї держави, але між представниками різних етнічних груп на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів та поглядів приймаючого населення та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємовиключають одна одну. На відміну від міжетнічних конфліктів, що характеризуються культурно-історичним розвитком регіонів, де вони відбуваються, тривалістю, затяжною формою тощо, міграційний конфлікт є швидким за терміном його формування. Іммігранти є особливою категорією населення в країні-реципієнті, що проживає нетривалий час на певній території, в більшості випадків є відмінними за культурними показниками та політичними інтересами. Між іммігрантами та приймаючим населенням відсутні тривалі культурно-історичні зв'язки, що вже класифікує іммігрантів як категорію населення, яка несе загрозу стабільності. Крім того, якщо міжетнічний конфлікт має під собою культурно-релігійне підґрунтя, то міграційний конфлікт – це сукупність причин, в яких культурно-релігійний дисонанс є передумовою розвитку конфлікту» [Див. детал. 90, с. 217].

Міграційний конфлікт є негативним, дестабілізуючим наслідком міграційних процесів для країни-реципієнта. Його основні причини визначені економічною ситуацією (ринок праці, безробіття, грошова допомога тощо); політичною ситуацією (інші конфліктні ситуації, політичний режим, міграційна політика, позиція влади та уряду, діяльність політичних партій та

негромадських організацій, відсутність політичної інтеграції); моно– або поліетнічність населення країни-реципієнта і його ставлення до інших етносів (національностей). Цей перелік можна доповнювати або розширювати, деякі позиції можуть бути дискусійними, але, на думку дисертанта, це основні причини, що можуть бути класифіковані для більшості країн світу, незважаючи на те, що в кожній країні перебіг міграційного конфлікту зумовлюється власними умовами розвитку та політичною ситуацією.

Міграційний конфлікт – різновид політичного конфлікту, оскільки впливає на роботу політичних інститутів, їх структури та механізми діяльності. Сам політичний конфлікт є однією з форм протесту, що відіграє значну роль у розвитку міграційного конфлікту. Одна з теорій, яка розглядає виникнення протестів, – це теорія кризи політичних інститутів, що обумовлює створення бар'єрів владними структурами на шляху до включення в активне політичне життя соціальних груп, які заявляють про власну активну громадянську позицію. Також ключовою у вивченні політичного протесту стала теорія мобілізації ресурсів, яка зосередила увагу на ресурсах і мобілізаційних можливостях організації як вирішальних факторів виникнення громадського руху. «Розгорнута концепція особливостей виникнення протестів запропонована американським соціологом Р. Мертоном, основою яких дослідник вважав розрив між бажаннями та досягненням мети. Він виокремив п'ять видів поведінки, що здатні викликати протест: конформність, інновація, ритуалізм, ретритизм та бунт. Спільним для них є основна причина протесту, яку дослідник називає «реакцією пристосування» – політична система є перешкодою для досягнення мети, тому необхідні докорінні зміни радикальним, революційним шляхом» [31, с. 38–39].

На думку дослідника Р. Гарра, рушійною силою конфлікту є незадоволеність. Його теорія відносної деривації пояснює, що «незадоволеність формується переважно в ході порівняння (зіставлення) положення груп фрустрації з референтними групами. При цьому конфлікт проходить наступні стадії: розвиток незадоволеності (латентність); політизація

незадоволеності; реалізація незадоволеності в насильницьких діях (проти політичних об'єктів та діячів). При латентній формі міграційного конфлікту спостерігається боротьба всередині соціальних груп на рівні неприйняття одна одної, але відвертого протистояння між ними немає. Таке протистояння може виражатися на рівні мови, культури, звичаїв та небажання сторін знаходити компромісний вихід з цього положення» [73, с. 44] Відкритий міграційний конфлікт є наслідком невирішених протиріч в суспільстві та маргінальності, а першопричиною можна вважати латентну напруженість стосунків всередині громади. Цей конфлікт є багатовекторним, а саме: між іммігрантами та громадянським суспільством; між іммігрантами та владою; конфлікт між владою та громадянським суспільством (на фоні імміграції); конфлікти між різними групами іммігрантів; міжособові конфлікти.

«В першому випадку – це конфлікт між міграційною групою та громадянським суспільством, що відкрито виражається не лише на культурному рівні, а й на політико-правовому, економічному, соціальному. Конфлікт виникає через сформування стереотипів про витіснення громадянського суспільства емігрантською спільнотою з їхнього соціально-політичного простору» [57 с. 27]. Суб'єктами такого конфлікту виступають, з одного боку, іммігранти, з іншого боку – громадянське суспільство країни-реципієнта. Тут може бути поділ на конфлікт мігрантів і суспільства в цілому, або міжособовий конфлікт іммігрантів і одного або кількох жителів конкретної території з різних причин, в тому числі і політичних. Таким чином, даний конфлікт може виявлятися на міжособистісному рівні, на рівні індивіда і групи, а також на міжгруповому рівні. На думку дослідниці В. Манапової, «існують межі міграції будь-якої країни, що пов'язано з обмеженими можливостями соціальної адаптації та політичної інтеграції. Невелика кількість іммігрантів досить швидко проходить інтеграційні процеси, але вони сповільнюються, коли іммігранти утворюють власне політичне, соціальне та культурне середовище, що спричинює виникнення імміграційного конфлікту» [36, с. 2]. На думку таких дослідників як О. Дмитрієв, Р. Гарр, В. Манапова, Р. Мертон,

О. Чесноков, об'єктивними причинами конфлікту мігрантів та громадянського суспільства є «конкуренція на фоні глобальної нерівності не лише в економічних, а й в політичних правах» [Див. детал. 57, с. 27].

Приводом до виникнення конфліктної ситуації є і культурно-релігійні відмінності. С. Хантінгтон в своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» говорить про «конфлікт між представниками різних цивілізацій на фоні релігійно-культурних протиріч» [56, с. 38–40]. Але варто звернути увагу на те, що інколи причина конфлікту може бути набагато глибше, і підходити до врегулювання такого конфлікту треба з урахуванням багатьох векторів, зважаючи на наслідки безпосередньо міграційного процесу. «Важливість в осмисленні змісту міграційного конфлікту належить поняттю «аномія», трактованої як «стан особи / суспільства, при якому послаблене або призупинене ціннісно-нормативні регулятори поведінки. Причому акцент робиться на тому, що аномія є однією з найбільш важливих причин конфліктної позиції по відношенню до тієї чи іншої політичної системи» [25, с. 53–54].

Політизація міграційних процесів несе в собі значний конфліктний потенціал. Доведено, що він визначається не тільки соціально-економічними, політичними, але й соціально-психологічними факторами, які проявляються в анти-модернізмі та традиціоналізмі політичної свідомості іммігрантів. Міграційні конфлікти є асиметричними і за залученими в них учасниками (держава та іммігранти, а також частина політизованих груп населення), і за іншими якісними характеристиками (децентралізований характер прийняття рішень, здійснення збройного насильства, широке поширення методів тероризму). В політичному сенсі іммігранти виступають маргінальною групою через різницю системи цінностей та прояви політичної дезорганізації. Вхідження іммігрантів до нової політичної системи має особливі вимоги до них як членів громадянського суспільства: усвідомлену участь у політичних процесах, індивідуальну відповідальність, самореалізацію, готовність до конкуренції. Становлення та розвиток міграційного суспільства, що формується на тлі соціально-економічної та політичної нестабільності, тягне

за собою проблеми впливу політико-інформаційних технологій, що надають безпосередній вплив на пристосування акторів до нової соціально-політичної системи, деформує процеси політичної ідентифікації, трансформує політичну поведінку (домінування емоцій над раціональним вибором).

Дослідник політичних конфліктів О. Дмитрієв вважає що їх «можна умовно підрозділити на два рівні. По-перше, у багатьох розвинених країнах спостерігається зростання анти-імміграційних рухів, які часто носять націоналістичне забарвлення. Основною причиною таких рухів може бути загроза того, що глобалізація притягне реструктуризацію економічних, політичних та соціальних відносин у суспільстві. Іммігранти є об'єктами агресії як найбільш очевидна ознака погіршення становища, в той час як реальні причини невдоволення багатофакторні і важко піддаються впливу» [Див. детал. 18]. З іншого боку, дослідник вбачає проблему і в самих міграційних спільнотах. «Маргіналізація їх соціального та політичного положення сприяє їх більшій згуртованості. Цей процес може прийняти дві абсолютно різні форми: одна – це сепаратизм і фундаменталізм, які зазвичай є результатом ізоляції та расизму. Інша, більш демократична, – об'єднання всередині суспільства на рівні самобутності культури групи» [19, с. 6 - 7].

Основними учасниками міграційного конфлікту є безпосередньо іммігранти та громадянське суспільство, третій учасник конфлікту – влада. Але у випадку, коли мігранти ідентифікують себе з певним етносом, в цей процес втручається діаспора, що є замкненою структурою (четверта сторона) та ескалує конфлікт. Основна ознака такого конфлікту – сприйняття учасниками поведінки один одного як утиск своїх територіальних, матеріальних, політичних і духовних прав та намагання зміцнити власний статус (ідентичність, цінності) за рахунок поразки супротивника. Найбільший приріст мігрантів за останні декілька років фіксується саме в Європі, оскільки кожна країна має певні «програми допомоги» (виплата соціальних допомог, підтримка родин, надання притулку, політичний захист), що дозволяє іммігрантам жити за рахунок ресурсів тієї країни, де вони осідають, а це, у

свою чергу, підвищує рівень загрози виникнення міграційних конфліктів. По багатьом країнам ЄС вже прокотилася хвиля масових мітингів, протестів і демонстрацій, та підвищився рівень радикалізації суспільства. Наприклад, «в 2016 році в ряді європейських країн (Німеччина, Франція, Австрія, Польща, Угорщина) відбулися акції протесту проти напливу іммігрантів та «ісламізації Європи», а також відбулися сутички між демонстрантами та захисниками іммігрантів, що є однією з форм відкритого міграційного конфлікту» [Див. детал. 1; 43; 69; 75; 76]. На думку організаторів акцій, більшість мігрантів не є біженцями, натомість серед них є люди, пов'язані з радикальними рухами, що є загрозою національній безпеці. «Ми просто хочемо стримати потік людей з іншого культурного середовища» [12], – заявив на мітингу в Польщі лідер націонал-патріотичного «Національного руху» і депутат Сейму політичного об'єднання «Кукіз'15» Роберт Вінницький.

Як писав відомий французький філософ Альбер Камю, саме в сучасному західному суспільстві «формальна рівність і свобода різко контрастують з фактичною нерівністю і фактичною несвободою» [37, с. 674]. «Стикаючись з дискримінацією, громадяни європейських країн з іммігрантським корінням, виховані в умовах демократичних цінностей і поваги прав людини, різко протестують проти дискримінації, в тому числі масово виходять на вулиці. Аналізуючи проблему іммігрантів і кризу толерантності в Європі, необхідно враховувати закон цивілізаційної схильності і несумісності цивілізацій, суть якого полягає в тому, що етноси і цивілізації, чії культурно-цивілізаційні коди, духовно-ціннісні орієнтири ідентичні або схожі в основних параметрах, уживаються один з одним і можуть проживати в рамках єдиного соціально-політичного простору. Якщо ж такі параметри в цілому не збігаються або протилежні, то між етносами і цивілізаціями завжди буде мати місце суперництво, протистояння і ворожнеча. До такого підходу схиляється і дослідник О. Чесноков» [Див. детал. 59, с. 140]. Ця теза чітко простежується в роботах С. Хантінгтона [Див. детал. 56]. Політичним рішенням вирішення подібної кризи є трансформація міграційної політики з метою вирішення

ситуації на користь держави. Це питання є ключовим у діяльності уряду країни, відповідних органів з питань міграційних процесів, а також діяльності політичних партій та громадських організацій.

Зворотною стороною конфліктів є концепція толерантності, на якій баланують міграційні процеси. «В рамках концепції толерантність сприймається як «прийняття чужого», але рамки «прийняття» залежать лише від норм політичної культури окремої країни, що призводить до поширення анти-імміграційних настроїв в громадянському суспільстві у вигляді негативних наслідків міграції» [Див. детал. 51]. Це обумовлює виникнення «латентних або відкритих міграційних конфліктів або навіть терористичних актів (наприклад, як у Норвегії, Франції, Бельгії, Німеччині, Швеції тощо)» [86; 92]. Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації вживає заходи щодо раннього попередження для надання допомоги урядам з метою запобігання конфліктів, а також для виявлення випадків відсутності належної законодавчої бази (для визначення всіх форм расової дискримінації і включення їх у категорію кримінально караних злочинів). Комітет виправдано дотримується тієї точки зору, що расова дискримінація існує в усіх державах і територіях, а також посилилася у випадках міграційної кризи та відсутності належного міграційного законодавства [93].

Рівень конфліктності вищий у компактних місцях проживання іммігрантів у зв'язку з їх нерівномірним розселенням у межах країни-реципієнта. За зауваженням О. Мелешкіної, «від ступеня інституціалізації політичної діяльності залежить не тільки досягнення конкретних цілей (вона, як правило, тим ефективніше, чим вищий ступінь інституціалізації), але і відтворюваність, повторюваність, регулярність будь-яких політичних відносин, їх закріплення в правилах і нормах» [45, с. 44]. Потребою в інституціалізації діяльності для підвищення її ефективності може бути пояснений феномен гетто (створення відносно ізольованих національно-територіальних громад), зазвичай відтворений іммігрантами в країнах прибуття. Інституційний підхід доповнює традиційне психологічне пояснення такої поведінки іммігрантів, що

полягає в констатації потреби в груповій ідентифікації та афіліації.

Окремим деструктивним наслідком міграційних процесів для країни-реципієнта є політична маргіналізація його учасників. Проблема маргіналізації є широко досліджуваною в сучасній науці. Маргіналізація не може розглядатися у відриві від соціології через нерозривність понять «маргінальне» і «соціальне», а також найбільшим ступенем розробленості даної проблеми саме у соціології.

«Термін «маргінальна особистість» був визначений Робертом Парком для іммігрантів як проміжного становища людини, що одночасно існує в двох різних соціально-культурних групах» [Див. детал. 84]. Також маргінальність трактують як «наслідок культурних змішень та соціальної мобільності (Е. Хьюз); як наслідок конфлікту з загальноприйнятими правилами та нормами (Ж. Леві-Страже); як втрата приналежності до одного суспільства без входження в інше з повним розривом політичних та соціально-культурних зв'язків (О. Красильніков); як динамічний процес, що свідчить про розвиток політичної системи (Н. Іванова)» [див. детал. 27; 33; 39]. Український дослідник О. Матета вважає, що «політична маргінальність – це вплив на політичний простір комплексних проявів маргінальності індивідів» [39, с. 41–43]. На думку українських дослідників М. Черниш та О. Черниша, «маргінальність – це відторженість від суспільства в цілому, що свідчить про міграційний процес як фактор утворення маргінального простору» [58, с. 44–45]. Конфліктні відносини з державою є основною характеристикою мігрантів як маргіналів. Ю. Зубко вважає, що «маргіналами слід вважати: осіб, які втратили колишні соціальні зв'язки і не пристосувалися до нових умов життя (зазвичай, ідеться про представників національних меншин, мігрантів); представників специфічних субкультур, політичних течій, релігій; осіб, які не визнають загальноприйнятих норм і правил поведінки» [26, с. 191].

Політичний простір грає не просто незалежну роль в загальнодержавному просторі, а домінуючу. «При цьому процеси, що протікають в соціальному просторі, отримують розвиток і в політичному

просторі. Політична маргінальність має розглядатися як особливе явище, що має специфічні характеристики і залежать від політичного простору. З іншого боку, в політичний простір включено безліч суб-просторів: економічний, правовий, соціальний, психологічний, культурний, національний тощо, які накладають свій відбиток на визначення маргінальності. Особлива увага дослідників акцентується на двох підходах щодо маргінальних груп: трансформаційного та пост-трансформаційного. При першому підході маргінальні групи розглядаються з позиції їх негативного впливу на соціальний простір, що створює основу для розвитку процесів дезорганізації, при другому підході передбачається, що виникнення подібних груп сприяє появі нових структур і явищ, здатних вплинути на якісні зміни в соціальному просторі» [39, с. 67–69].

«Пост-трансформаційний аспект маргінальності представляється актуальним при аналізі процесів маргіналізації в політичному просторі. Політична маргінальність в сучасному розумінні є особлива характеристика політичних інститутів і акторів, що випливає з функцій, політико-статусних позицій і політико-психологічного настрою суб'єктів суспільних відносин, діяльність і поведінка яких впливає на зміни в політичній системі» [Див. детал. 37].

«Зіткнення різних політичних культур призводить до проявів маргіналізації суспільства, що характеризується підвищенням рівня конфліктності. Наприклад, зіткнення демократичної політичної культури, яка характеризується наявністю власне демократичних політико-культурних механізмів міжгрупової взаємодії, серед яких компроміс, толерантність, відповідальність, громадянська ініціатива, і міграційної спільноти, яка формує власну політичну субкультуру в приймаючому суспільстві, для якої притаманні патерналізм, громадянська пасивність, латентна конфліктність, призводять до утворення конфліктної ситуації в державі в цілому» [Див. детал. 58].

Одним з підходів до вивчення маргінальності є політологічний підхід. Політика пронизує багато (якщо не всі) сфер життя сучасної людини, крім того,

маргінальні політичні характеристики набувають особливого значення в наскрізь політизованому і нестабільному суспільстві. «Політична маргінальність – це феномен, що характеризує стан політичного агента або груп, в якому вони є позасистемними учасниками. Конкретні прояви рис маргінальної особистості та маргінальних страт в політичній сфері життя суспільств – це ставлення людини до існуючого ладу в суспільстві, до влади, а також характер і ступінь втручання особи в політичні процеси. Сюди можуть належати як явно екстремістська, терористична діяльність, прагнення і дії з повалення політичного режиму, так і навпаки, повна неучасть в політичному житті країни, всіяке ухилення від неї. Також не можна залишати поза увагою і нерідке використання понять маргіналістики з метою виправдання політичних репресій проти неугодних владі специфічних осіб і груп. Таке агресивне і однозначно негативне ставлення до них є рудиментом традиційного і тоталітарного суспільства» [Див. детал. 33].

Концепція маргіналізації в сфері політичних відносин набуває якісно новий вимір. «Політична маргіналізація вказує на такі процеси, при яких соціальні групи, окремі громадські та політичні організації виявляються в умовах відсутності у них стійких інститутів впливу на процес вироблення і коригування політичних рішень. Поза-системність маргінала половинчата, тому відпадає питання про те, навіщо використовувати концепт політичної маргінальності, коли є альтернативи даному концепту, наприклад, позасистемна політика. Політична маргінальність – це не характеристика неприйняття політичної системи, а інституційне і символічне підстроювання під неї. Політична маргінальність виникає тоді, коли зароджується усвідомлення подолання того, що перешкоджає входженню в політичну систему. Дослідники розрізняють інституційну та акторну політичну маргіналізацію. Інституційна маргінальність характеризується новоствореними демократичними інститутами, які ще не набули чітких демократичних обрисів та залишаються в тіні діяльності традиційних політичних інститутів. Акторна маргінальність викликана розколом всередині

політичного класу з приводу базових демократичних цінностей, який зумовив відродження традиційних цінностей не лише в середині політичної еліти, а й серед громадянського суспільства. У цей же період бурхливе зростання політичної активності акторів змінюється їх політичною пасивністю, зважаючи яскраво вираженою поляризацією інтересів і протистояння еліт іншої частини населення» [27, с. 10].

Побудова демократичної держави створює умови для повноцінного розвитку демократичних відносин, структур, інститутів, а також можливість підготувати громадську свідомість до проведення демократичних перетворень. Оскільки держава як найбільш консервативний інститут в особі своїх структурних елементів протистоїть радикальним демократичним і інформаційним трансформаціям, то це зумовило появу перехідних форм політичних інститутів, структур, відносин, ціннісних орієнтацій і моделей поведінки, які зумовлюють виникнення політичної маргінальності. «Інтеграційний концепт міграційної політики сприяє появі таких структур, але в рамках своєї діяльності вони знаходяться на периферії політичних процесів та не мають суттєвого впливу на політичні трансформації. Доводиться констатувати, що становлення нової демократичної системи, що супроводжується процесами інформатизації політичного простору, безпосередньо впливає на процеси маргіналізації політичних акторів, змушує їх до «подвійної адаптації»: до демократичних і інформаційних умов розвитку суспільства» [Див. детал. 8].

«Мігранти є маргіналізованою частиною населення апріорі. Тому міграційні групи схильні до компактного проживання в країні-реципієнті. В багатьох випадках влада не бачить загрози в їх щільному проживанні, мотивуючи підтримку міграційних анклавів та гетто тим, що їх легше контролювати та попереджувати загрози, які можуть виникнути. Але, як показує практика, це твердження є хибним. Спираючись на міграційну політику та її інтеграційний концепт, держава починає проводити заходи, які направлені на соціально-культурну адаптацію та політичну інтеграцію

мігрантів. Соціально-культурна адаптація та інтеграція не можуть відбуватися в «замкненому» просторі. Маргінальність є однією з проблем адаптації іммігрантів» [26, с. 193].

Найбільше феномен політичної маргіналізації іммігрантів спостерігається в умовах урбанізації. В районах компактного поселення створюються замкнуті громади мігрантів з конкретних країн, після чого кількість іммігрантів в них починає збільшуватися. В таких умовах іммігранти отримують комфортне середовище для проживання і не потребують інтеграції в громадянське суспільство, відтворюючи умови перебування власної країни-донору. Натомість політична інтеграція маргіналізованої групи без належної соціально-культурної адаптації призводить до протилежного ефекту. Як приклад, можна привести брюссельський район Моленбек, який зараз є одним з найбільших районів проживання іммігрантів та відомий вихідцями терористичних та екстремістських угруповань. Причина носить суто політичний характер. «Довгий час бургомістром Брюсселя був соціаліст Філіп Муро, якому належить авторство закону «Проти расизму і ксенофобії», який забороняв дискримінацію і сегрегацію. Саме Філіп Муро, прагнучи заручитися підтримкою потенційних прихильників з числа мігрантів, домогся дозволу для іноземних громадян голосувати на муніципальних виборах, залучаючи мігрантів до участі в політичному житті країни. Висунута соціалістами програма по возз'єднанню сімей дозволила багатьом мігрантам домогтися перевезення багаточисельних родин до Бельгії, що в разі збільшила кількість іммігрантів. Незабаром багато іммігрантів були виявлені серед працівників міграційних служб, тим самим продовжуючи збільшувати відсоток мігрантів в країні та компактне заселення району, що перетворило Моленбек на один з найнебезпечніших районів Бельгії» [Див. детал. 71].

Незважаючи на всю відносність оцінок функцій міграційного конфлікту, за своїм значенням і змістом вони відіграють конструктивну та деструктивну роль. Міграційний конфлікт є чинником соціально-політичних змін, через необхідність прийняття політичних рішень, невідкладних заходів до усунення

причин напруженості в суспільстві, до вивчення чинників, що породили таку активність. Як зазначає Л. Ніковська, «конфліктне протистояння «протестуючої вулиці» до влади розкривають більш глибокі процеси і розломи, які супроводжують сучасний розвиток. З одного боку, це вимога радикального розширення публічного простору вироблення і реалізації державних рішень, яка супроводжується кризою легітимності не лише авторитаризму, але і демократичної репрезентації, з іншого – це реальна загроза для сталого розвитку сучасних політичних систем, а отже, пошук такого політичного порядку, який би забезпечувався не стільки інституційної визначеністю, скільки погодженням відповідальних заяв і дій» [42]. Але одночасно міграційний конфлікт є каталізатором руйнацій сформованих політичних інститутів та загрозою внутрішньополітичній стабільності. Міграційний конфлікт є атрибутом політичного, формою неприйняття існуючих політичних відносин і наслідком глобалізації та міграційних процесів.

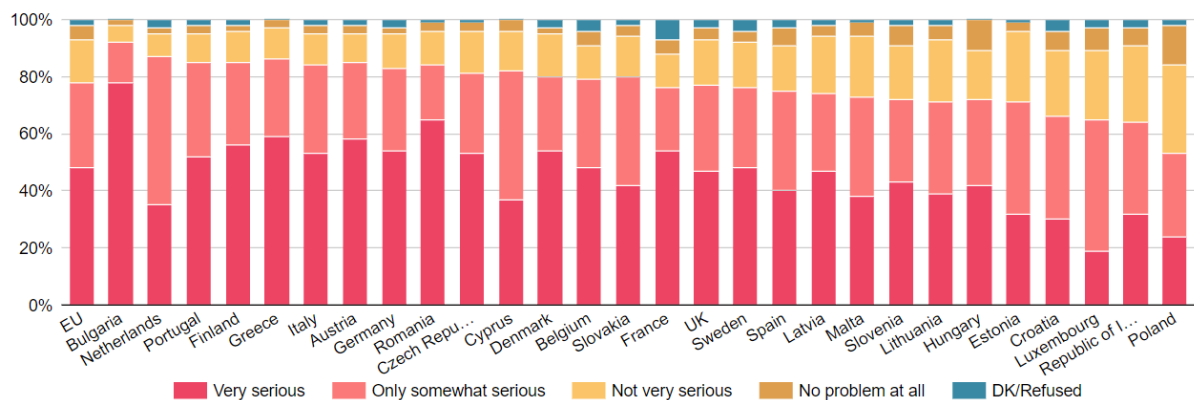
Крайньою формою міграційного конфлікту є терористична загроза з боку іммігрантів на фоні культурних, політичних, економічних та соціальних протиріч. Цей факт найчастіше використовується як негативний приклад впливу іммігрантів на громадянське суспільство та прихильниками неоконсервативного підходу до міграційних процесів. «База даних глобального тероризму аналізує публічно доступні статистичні данні щодо терористичних актів по всьому світу. Згідно з її висновками, є певний зв'язок між міграцією та тероризмом, але тероризм – це не наслідок, а причина імміграційних процесів в країні ЄС, оскільки біженці – потенційні жертви тероризму. За даними цієї ж організації, європейський регіон є одним із безпечніших регіонів світу з низьким відсотком терористичної загрози» [74; 94].

Однак, якщо База даних глобального тероризму аналізує ступінь терористичної загрози, спираючись на той чи інший факт в конкретному місці, часі та просторі, користуючись схемою моделювання та структурного аналізу, соціальні опитування часто є упередженими та певною мірою віддзеркалюють

міграційні настрої керівних політичних інститутів, які формують міграційну політику. Яскравим прикладом є «Проект 28» (Угорщина), який у 2016 році провів опитування громадської думки за участю 28 країн-членів Європейського Союзу, спрямований на аналіз думок громадян ЄС щодо питань, які найбільше впливають на майбутнє Союзу. «Це опитування мало широкий діапазон і охоплювало 1000 випадково вибраних дорослих у кожній з країн, що становить 28 000 респондентів. Серед найбільш важливих завдань аналізу було визнано розуміння почуття процвітання суспільства та ставлення населення до результатів діяльності Європейського Союзу, міграційної кризи та посилення тероризму. Результати були вперше опубліковані Фондом «Századvég» у червні 2016 року, потім на замовлення угорського уряду, аналітичний центр провів подальші дослідження навесні 2017 року. Тоді результати були опубліковані в британському щотижневому журналі «The Spectator» та угорському тижневику «Figyelő». Сьогодні Європа продовжує стикатися з ключовими змінами, а її геополітична і стратегічна позиція істотно змінилася. Водночас вивчення європейських поглядів може бути більш актуальним завданням, ніж будь-коли в минулому. Так само, як у 2016 та 2017 роках, Фонд «Századvég» провів це унікальне дослідження у першому кварталі 2018 року, зосередившись на ключових питаннях, які впливають на європейський політичний та соціальний дискурс, такі як міграційна криза, зв'язок між нелегальною імміграцією та терористичною загрозою, продуктивність ЄС в різних аспектах і наслідки глобалізації. При вирішенні цих основних питань особливо важливо чітко визначити факти і масштаби змін, а також основні процеси, що керують ними. Таким чином, опитування 2018 року було проведено за тією ж методологією, що й раніше (28 країн, з 1000 випадково вибраних дорослих з кожної країни, опитаної з використанням методики CATI (комп'ютерна підтримка телефонного інтерв'ю), щоб результати могли бути вивчені та інтерпретовані в контексті змін, що виникають протягом проміжного періоду часу» [Див. детал. 87].

За результатами компаративних досліджень, «станом на 2018 рік 78 %

респондентів стурбовані впливом нелегальних іммігрантів у своїх країнах, в той час як більше двох третин учасників опитування побоюються, що африканські іммігранти масово прибудуть до Європи в наступному десятилітті. Сприймання міграційних процесів також змінилось: все більше людей вважають, що іммігранти приїжджають до Європу з економічних причин і через державні вигоди. Жителі ЄС вважають, що імміграція збільшує злочинність і загрозу тероризму, одночасно змінюючи європейську культуру і створюючи величезний тягар для країн-реципієнтів у загрозі економіці та сталому розвитку. Значна частина країн ЄС незадоволена міграційною політикою Брюсселя відносно міграційної кризи, вважаючи, що країни Центральної та Східної Європи впоралися з нею краще. Щодо імміграційних квот, то країни Центральної та Східної Європи не підтримують таку політику за даними опитування. Натомість 82 % населення воліли б допомагати іммігрантам у їх рідних країнах. Швидкий зріст населення мусульман в Європі і загроза терористичних атак також вважаються серйозними загрозами для континенту» [Див. детал. 87].

Мал. 1. «PROJECT`28» (Загальні результати опитування) [87].

Отже, міграційні процеси мають позитивні та негативні наслідки як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів. Але масштабні політичні наслідки виникають саме в країнах-реципієнтах та країнах транзиту, оскільки на них здійснюється максимальний тиск з боку іммігрантів. Удільна частка негативних наслідків переважає над позитивними, оскільки всі політичні інститути максимально задіяні в міграційному процесі. Наслідком цього є

маргіналізація іммігрантів у політичному просторі, а також високий рівень конфліктності в державі, що виражається на всіх рівнях (державному, владному, міжособовому тощо). Можливості вирішення проблеми наступні: або культивування та раціоналізація політики та влади і на їх основі розвиток громадянського суспільства з раціональною толерантністю, або взаємний ультра-радикалізм з відповідними наслідками, або перехід до архаїчних форм політичного життя. При позитивному варіанті маргінальність та конфліктність поступово можливо подолати шляхом включення іммігрантів у нове середовище і придбанням нових характеристик; при негативному – консервування периферійного стану, що є деструктивним для розвитку політичних інститутів.

2.2 Трансформація вектору внутрішньої політики під тиском міграційних процесів

Міграційні процеси впливають на зв'язок між владою та громадянським суспільством. Політичний міграційний процес представляє собою взаємодію декількох акторів. З одного боку – це громадянське суспільство, а також іммігранти, їх групи, діаспори, біженці, вимушені переселенці, організації, що займаються захистом прав і свобод іммігрантів, політичні партії. З боку держави – це законодавчі, виконавчі та судові органи на всіх рівнях влади. Тобто, актори, що приймають участь в політичному міграційному процесі, можуть бути індивідуальними та груповими, інституційними та неінституційними.

«Політична активність іммігрантів і їх спільнот, безсумнівно, є фактором, що робить істотний вплив на політичні процеси в країнах-реципієнтах. Ключовою характеристикою політичного процесу є перехід від одного співвідношення сил на політичній арені до іншої, становлення політичної рівноваги. Таким чином, імміграційний фактор у ряді випадків може

розглядатися як каталізатор дисбалансу і наступного ступеню розвитку політичного процесу. В свою чергу, трансформації політичних процесів пов'язані зі складними взаємодіями державних і недержавних інститутів та окремих груп та індивідів. Проблема міграційних процесів стала актуальною темою в політичній науці за останні роки, але існує різниця в підходах до проблеми на міждержавному та внутрішньодержавному рівнях. Варто зазначити, що протидія міграційним процесам в країнах з різним політичним режимом відрізняється. Але на внутрішньодержавному рівні країни з тоталітарним та авторитарним режимом вибудовують практично схожу модель міграційної політики, яка проявляє себе як політика стримування та жорсткого контролю щодо в'їзду та виїзду населення. Тому на трансформацію політичних інститутів та векторів внутрішньої політики держави в таких країнах міграційні процеси майже не впливають. На противагу, в демократичних країнах плюралізм призводить до проявів полярних поглядів на міграційні процеси, що, в свою чергу, може трансформуватися до політичної кризи в країні під час парламентських виборів на фоні загальної міграційної кризи, як показує практика деяких європейських країн (Німеччина, Угорщина, Франція, Італія, Австрія). Питання, пов'язані з міграцією та міграційною політикою, дедалі частіше з'являються в програмних документах політичних партій» [Див. детал. 2; 64; 65; 67; 77; 78; 79; 85; 92].

Рівень і процес сек'юритизації відрізняється в різних європейських державах, «геополітика формує національні міркування щодо міграційної політики через два фактори: політичний (захист кордонів) та економічний. Щодо першого фактору, то різні типи кордонів всередині ЄС формують національні регуляторні традиції щодо політики прикордонного контролю. Дослідники виділяють три категорії держав: держави, що не мають зовнішніх кордонів з міграційними потоками, міграція здійснюється лише через повітряні та морські порти (Німеччина, Великобританія, Франція); держави з масивними зовнішніми морськими кордонами (Італія, Іспанія); держави з масивними зовнішніми сухопутними кордонами (Угорщина, Польща)» [Див.

детал. 91]. Ці геополітичні обставини впливають на те, як національні уряди сприймають явище масової міграції. Уряди країн останніх двох категорій вважають масовий приплив людей загрозою безпеці, оскільки вони переживають перетин зовнішніх європейських кордонів. З їх точки зору, масова міграція насамперед означає зовнішній процес, який кидає виклик контролю над територією держави, і вони реагують, підкреслюючи фізичну безпеку кордонів. З іншого боку, країни без зовнішніх шенгенських кордонів - це країни, у яких найбільше повітряних та морських портів, і вони мають свій власний комплекс проблем, через що міграція сек'юритизується більше у зв'язку з тероризмом, а не як переміщення людей. Щодо економічного фактору, то мається на увазі трудова міграція та створення іммігрантами конкуренції на ринках праці.

«У зв'язку з тим, що мігранти з політично пасивних переходять у категорію все більш помітних акторів у політичному житті країн-реципієнтів, проблема політичних трансформацій набуває нового значення. Часто політичні трансформації пов'язують з такими поняттями як політичний розвиток та політичні зміни. Незважаючи на близькість цих визначень, вони володіють різними характеристиками і визначають термін «політична трансформація» як процес перетворення в рамках політичної системи, залежний від ендогенних і екзогенних факторів. Політизація міграційних процесів сприяє формуванню нових політичних трендів в країнах-реципієнтах» [Див. детал. 36].

Процес впливу міграційних процесів на політичні трансформації є двостороннім. «Детермінується не лише поява нового типу політичних спільнот іммігрантів, здатних виступати в якості політичного лобі для трансформації політичного режиму з трансляцією в існуючий політичний порядок нових політичних практик, а й трансформація партійної системи приймаючої держави. Збільшення політичної активності мігрантів трансформує політичні уподобання самих громадян приймаючих країн. Все більшу популярність отримують політики і партії, що виступають за обмеження потоків міграції та мінімізації їх впливу на життя суспільства.

Тобто, зростання міграційних потоків, формування впливових діаспор мігрантами, їх політична діяльність і пов'язані з нею трансформаційні процеси, разом з відокремленим розвитком міграційних спільнот, призводять до зростання ксенофобії і націоналізму серед населення приймаючої країни. Зростає популярність ультраправих партій і організацій, які закликають до захисту своєї національної ідентичності» [60, с. 79].

«В країнах-реципієнтах починають складатися нові численні міграційні меншини, які утворюють діаспори та політичні спільноти, чітко усвідомлюють свою етнічну і політичну специфіку, свої інтереси і можливості їх відстоювання в ареалі нового проживання. Це викликає реакцію місцевого населення, яка нерідко переростає в нетерпимість, що виявляється не тільки на побутовому, але й на суспільно-політичному рівні. За наявності такого електорату ті самі позиції починають з'являтися і в програмних документах політичних партій. Проблеми наслідків міграційних процесів відображаються у передвиборчих стратегіях політичних акторів у виборчих кампаніях» [Див. детал. 28].

Міграційна криза 2015 року стала полем для внутрішньої боротьби різних європейських політичних партій. Найяскравіше ці процеси проявляються в таких країнах Європейського Союзу як Німеччина, Франція, Бельгія та Італія, як тих, які найбільше постраждали від міграційної кризи. Але новизною є не те, що імміграція стала питанням політичного суперництва, а тим, що «політичні сили Центральної Європи стали активними на політичній арені, окрім традиційних політичних сил «півночі» та «півдня». З цього наративного погляду міграція була лише інструментом, а не метою політичних дебатів всередині Європи. Тому цікавими є позиція урядів країн щодо внутрішньої міграційної політики таких країн як Австрія, Угорщина, Словаччина, Чехія та Польща, які зайняли протилежну позицію до подолання міграційної кризи в цілому, а в деяких з них перемогу на виборах отримали «праві» політичні сили» [60, с. 78].

Відповідно до теорії партійної конкуренції Абу-Чаді (щодо впливу

нішевих партій на основні партії) [Див. детал. 63], існує зв'язок між появою нішевих партій та політизацією імміграції основних партій. Зелені партії, етнічні регіонали та право радикальні партії також часто називають нішевими партіями. «Однак є три загальновизнані ознаки, що характеризують такі політичні групи: (1) вони зазвичай ставлять питання, які не входять до традиційного розколу класу; (2) вони стосуються лише обмеженої кількості питань, а іноді навіть виглядають так, що вони є одномовними сторонами; (3) питання, які підтримують нішеві партії, перетинаються з традиційними лініями розщеплення та спричиняють зрушення у партизанській розстановці. Теорії партійної конкуренції припускають, що партії мають не лише різні політичні позиції, вони також визначають пріоритетність різних питань, щоб стати власником певного питання (права власності на випуск). Зазвичай імміграція не обов'язково і виключно пов'язана виборцями лише з однією партією» [91]. До міграційної кризи питання імміграції знаходилися у куті зору право радикальних партій, які могли процвітати в політичному середовищі Європейського Союзу, обстоюючи такі питання, як імміграція, національний суверенітет, міжнародний тероризм та глобалізацію після фінансової кризи.

Яскравим прикладом такої трансформації є Німеччина, де «на парламентських виборах у вересні 2017 року 13 % голосів виборців вперше за шістьдесят років отримала молода правоконсервативна партія «Альтернатива для Німеччини»» [Див. детал. 60]. Успіхи партії такого напрямку спричинені активними міграційними процесами останніх років, а також ліберальною позицією до іммігрантів уряду, що викликає незадоволення громадян та падіння рейтингів «Християнського демократичного союзу». «Альтернатива для Німеччини» отримала більшість в землях, де спостерігається значний відсоток іммігрантів та високий рівень урбанізації. «В програмі партії містяться положення щодо збереження національної ідентичності, критики політики мультикультуралізму, охорони кордонів. Головною проблемою, на думку очільників партії, є замкненні анклави та іммігрантські гетто («мусульманські світи»), що живуть за законами шаріату та мають низький

відсоток інтеграції в політико-соціальне середовище. Вимогами партії є припинення лобювання інтересів мусульман в Німеччині через фінансування ісламських релігійних установ з країн-донорів» [64, с. 54]. Наразі існує проблема трансформації міграційної політики Німеччини для запобігання наслідкам міграційних процесів, а також запровадження політики інтеграції на всіх державних рівнях. «Партія закликає до введення квот на імміграцію, а також категоріального поділу іммігрантів, хоча надалі немає жодних коментарів щодо імплементації такого рішення. Щодо пропозицій вирішення наслідків міграційних процесів для країн-донорів, «Альтернатива для Німеччини» пропонує надавати таким країнам матеріальну допомогу для зменшення чинників «виштовхування»» [64, с. 35–36]. Але варто зазначити, що такі пропозиції неодноразово висувалися на самітах ООН та були неохайно прийняті саме країнами-донорами імміграції. Наприклад, «11–12 листопада 2015 року в столиці Мальти відбувся саміт з питань міграційних процесів, на якому були присутні представники європейських та африканських країн, але ключових рішень з питання подолання міграційної кризи в Європі прийнято не було. В рамках саміту був прийнятий план дій, який був скоординований з африканськими державами, а також створено цільовий фонд для Африки в розмірі €1,8 млрд. Ефіопія, Судан, Кенія, Марокко замість отриманих грошей повинні надати місця для біженців на території своїх держав. ЄС, у свою чергу, обіцяв африканським державам візові послаблення, а також працевлаштування для кваліфікованих працівників. Голова Міжнародної організації з питань міграції Вільям Лейсі Свінг запропонував вирішувати наслідки міграційних процесів в Європі лише політичними методами, а основними причинами назвав існуючі політичні конфлікти на Близькому Сході, а також нерівність по лінії Північ-Південь. Поки не будуть вирішені ці конфлікти, людьми буде продовжувати рухати бажання знайти краще життя, яке, як їм здається, відкриється для них в Європі» [див. детал. 94]. Варто зазначити, що набирання популярності «Альтернативи для Німеччини» вказує на наявність латентних протестних настроїв в суспільстві.

Невирішеність деструктивних наслідків міграційних процесів може негативно вплинути на існуючу політичну систему Німеччини в цілому, а також може призвести до процесів ре-демократизації в державі. На думку німецького політолога Вернера Пацельта, ««Альтернатива для Німеччини» є німецьким різновидом правого популізму, який в інших країнах Європи вже став буденною складовою політичної системи». В. Пацельт вказує на те, що ажіотаж навколо партії пов'язаний із тим, що це явище нове для Німеччини, адже раніше прихильники правого популізму не об'єднувалися в окрему партію та лобювали власні інтереси в межах лівих та центристських партій» [2].

«Окрім діяльності зазначеної політичної партії, характерним для Німеччини стала поява громадських організацій з анти-імміграційними закликами та лозунгами. Однією з таких є діяльність організації «Пегіда», яка виступає проти «ісламізації» Європи в цілому. Рух активно почав отримувати підтримку серед німецького населення з 2014 року, тобто від початку міграційної кризи, що свідчить про кризу діяльності політичних інститутів та потреб переглянути концепцію міграційної політики та загального законодавства з питань міграції та громадянства» [Див. детал. 86].

Такі рухи почали з'являтися не лише в Німеччині, а й в Бельгії, Франції, Італії, Греції – тобто в тих країнах, які прийняли основну кількість іммігрантів та мають «м'яку», лояльну міграційну політику по відношенню до них. Радикальні політичні рухи, викликані міграцією, є не меншою загрозою ніж імміграція, тому необхідно не залишати їх без уваги. Збільшення їх інтенсивності може призвести до внутрішнього конфлікту та трансформації політичного режиму в бік авторитаризму, що несе в собі загрозу регіональній безпеці.

Криза політичних інститутів проявилася і на місцевих виборах у Франції 2015 року, де активною політичною силою був «Національний фронт» на чолі з Марін Ле Пен. «Політична спрямованість партії трансформувалася, залишивши націоналістичну спрямованість та втративши яскраву

приналежність до «правих» політичних сил. Партії вдалося сформувати сильні фракції у регіональних парламентах, але загальні вибори 2015 року були програні» [79].

«До парламентських виборів у Франції 2018 року лідерка партії Марін Ле Пен підготувала 144 пункти своєї передвиборчої програми, в яких національні інтереси стали пріоритетом над глобалізмом, а також категоричне ставлення до міграційних процесів. Пункти містять позиції на запровадження міграційних квот (до 10 тис. осіб в рік), заборони щодо об'єднання родин, скасування автоматичного отримання французького громадянства за фактом народження на французькій території, а також депортація всіх нелегальних мігрантів. Це не є проявом толерантних та демократичних відносин, але цілком відповідає спрямованості партії та концепції створення національної держави. Але на відміну від Німеччини, міграційні процеси для Франції мають історичну основу (50-ті роки ХХ століття, незалежність Алжиру), тому ця політична сила не має високих рейтингів серед французів, як аналогічна партія в Німеччині. Історична складова та тривалі процеси адаптації призвели до асиміляції мігрантів та вихідців інших країн, до того ж більшість із них вже має французьке громадянство. Іншим є ставлення до ісламу, що загрожує національній безпеці, тому зараз «Національний фронт» в своїй оновленій програмі виступає проти наявних «культурних» гетто та висувають лозунги про викоренення радикалізму. Вірогідніше, що ці пункти посилять позиції партії в порівнянні з «лівими» політичними силами, адже основний електорат «лівих» саме мігранти, через що вони втрачають популярність серед місцевого населення. В політичній програмі є загроза громадянського конфлікту, адже боротьба проти радикалізму може перерости в боротьбу проти релігії, тому необхідний баланс при захисті політичних прав громадян країни та проведення міграційної політики без ризику притиснення прав національних меншин» [Див. детал. 79].

Ситуація з переважанням правих сил на парламентських виборах 2017 року склалася і в Італії, де також існує проблема з нелегальними мігрантами та

біженцями. «Програми політичних партій є схожими з правими та популістськими партіями Німеччини та Франції, що в свою чергу детермінувалося економічною та політичною кризою всередині країни, а також підсилювалося міграційною кризою 2015 року. Надзвичайна ситуація, що склалася з мігрантами на острові Лампедуза, і перспективи розселення мігрантів по всій території Італії, негативно вплинули на громадську думку, яка традиційно відрізнялася толерантністю по відношенню до мігрантів та сприяла де-ескалації конфліктів між іммігрантами та громадянським суспільством. Місцева влада також підтримала населення в негативному ставленні до іммігрантів, чим підвищила власні рейтинги на місцевих та регіональних виборах. Так, мери двадцяти провінційних міст висунули загрозу піти у відставку і блокувати разом з жителями будинки, відведені урядом для мігрантів. Крім того, після терористичних акцій в Парижі і Брюсселі зросла заклопотаність італійців щодо повторення терактів на території країни. У березні 2016 року спецслужби Італії направили допарламенту про високий рівень терористичної загрози в країні, у зв'язку зі змінами міграційних потоків з Північної Африки на «Балканський маршрут» [76]. За результатами опитування американського дослідницького центру «Pew Research Center», «47 % громадян Італії звинувачують мігрантів у зростанні злочинності, і 46 % громадян побоюються зв'язків мусульман в Європі з радикалами. Цими настроями скористалися правоцентристські партії («Ліга Півночі», «Народ свободи») і праворадикальні об'єднання – «Праві», «Нова сила», «Національний Альянс» та «Націоналістична Партія Італії» (НПІ), що звинувачують уряд в бездіяльності. Також основними тезами їх політичної програми є зменшення обсягів імміграції та депортації нелегальних мігрантів з країни» [5].

В країнах Північної Європи значно посилюють позиції крайні націоналісти, популісти та праві екстремісти. Серед політичних партій слід виокремити «Датську народну партію» (ДНП), що перехопила ряд гасел націоналістів, «виступає за жорстку політику щодо іммігрантів, а саме

запровадження квот на імміграцію, обмеження об'єднання родин, запровадження стандартів праці для іммігрантів задля зменшення впливу транс-націоналізму. На виборах в Європейський парламент 2014 року вона отримала 26,6 % голосів (явка склала 56,4 %, тоді як 43,09 % – в середньому по ЄС) та здобула перемогу над домінантною «Соціал-демократичною партією Данії» (СДПД) з 19,01 % і найстарішою правоцентристською опозиційною партією «Ліберальна партія» – 16,7 %, маючи чотири депутати в Європейському парламенті замість двох. На парламентських виборах 18 червня 2015 року «Датська народна партія» отримала 21,1 % голосів виборців, 37 мандатів, що є другим результатом в парламенті країни» [Див. детал. 85].

Поява таких партій вказує на напруженість в середині суспільства та потребу до змін, відповідно можливий варіант трансформації європейського політичного простору та ре-демократизація суспільства. Криза довіри до демократичних інститутів та політичної еліти привели до утворення ідеологічного вакууму та посилення проявів популізму та радикалізму, які в свою чергу мають на меті мобілізувати громадськість для вирішення фундаментальних економічних і політичних проблем під тиском міграційної кризи та можливих політичних перетворень.

Своєрідною відповіддю на виклик імміграції стала внутрішня політика урядів Австрії, Угорщини, Чехії, Словаччини та Польщі. Ці країни можна об'єднати за принципом «жорсткої» позиції щодо іммігрантів та безпосередньо міграційної політики. «Головний предмет критики праворадикальних партій – міграційна політика європейських урядів і насамперед канцлера Німеччини Ангели Меркель, яка стала символом політики відкритих дверей, що призводить до проявів негативних наслідків міграційних процесів для країн-реципієнтів» [Див. детал. 52].

«На тлі поточної кризи імміграція стала головним пріоритетним питанням. Оскільки право радикальні партії збільшували свою підтримку серед виборців, зростала і партійна конкуренція. Це означає, що якщо радикально-праві партії отримують підтримку виборців, на консервативні і

помірковані партії починає чинитися тиск, змушуючи їх перенести свою позицію щодо імміграції, щоб запобігти подальшому успіху радикальних правих партій. Таким чином, основні партії прагнуть політизувати імміграцію, піднімати її у свій політичний порядок денний та приймати більш обмежувальну імміграційну політику, щоб протистояти можливим виборчим втратам, які вони можуть зазнати. Ця стратегія називається акомодативною або змагальною стратегією, яка базується на просторово логіка партійної конкуренції і використовується для провокування партійного переозброєння» [63].

Дострокові вибори 2017 року в Австрії показали політичну кризу Європейського Союзу в цілому та зростання популярності правих партій в країні. «Дострокові парламентські вибори в Австрії були викликані урядовою кризою, що було проявом слабкості реальних політичних інститутів влади. Загалом участь в дострокових виборах приймали 16 політичних сил, але парламент був сформований за допомогою п'яти. Результати виборів співпали з результатами австрійських екзит-полів, і більшість місць в австрійському бундестазі отримала Австрійська народна партія на чолі з Себастьяном Курцом» [76]. Його завдання зараз полягає в тому, аби стримати правопопулістську партію та присікти найгостріші прояви націоналізму, «оскільки новий курс спрямований на вирішення негативних наслідків міграційних процесів всередині транзитних країн, а також йдеться про ускладнення процедури отримання статусу біженців» [Див. детал.1]. «З точки зору регіональної політики, є вірогідність спільного політичного курсу з країнами «Вишеградської четвірки» через спільний вектор міграційної політики та її «жорстке спрямування». Успіх партії свідчить про потенційну зміну парадигм у політичному житті країни, а також про формування нової суспільно-політичної культури, що базується на національних цінностях та культурі» [88]. Програш соціалістів і зелених пов'язаний з неврахуванням значення теми міграції. «Ця тема, підкреслює австрійська газета «Presse», перебувала у фокусі інтересів виборців, тому «проект Себастьяна Курца

пропонує альтернативу позиції канцлера А. Меркель і саме цим стає для неї небезпечним» [Цит. за 65]. Трансформації парадигми сприяла політична криза Європи 2015 року, що «була спричинена декількома масштабними міграційними хвилями. Результатом політичних змін стали зміни в міграційній політиці, що призвело до зменшення кількості в'їздів до країни, а також збільшення кількості депортованих іммігрантів та заборону ісламських політичних організацій» [1].

На чергових парламентських виборах в Угорщині 2018 року «перемогла право-консервативна партія «Фідес» прем'єр-міністра Віктора Орбана, отримавши в парламенті дві третини місць (134). Також парламент сформували ультраправий рух «Йоббік» (20 відсотків голосів, 27 місць) та соціалісти (12 відсотків голосів виборців, 19 місць). Програма «Фідес» передбачає «жорстку» міграційну політику, а саме: стримання міграційних процесів, асиміляцію іммігрантів, депортацію нелегальних мігрантів тощо. Лідер партії, Віктор Орбан, робить акцент на тому, що «Угорщина має залишатися угорською», тобто збереження національних пріоритетів є провідною концепцією міграційної політики» [Див. детал. 72].

Такий внутрішньо-політичний курс Угорщина тримає вже декілька років, що дозволило «Фідес» знову отримати більшість в парламенті. «Партія пережила певну політичну кризу в 2014 році та спромоглася покращити власні результати в 2015 році критикою міграційної політики Європейського Союзу та трансформацією власної концепції міграційної політики. Віктор Орбан був ініціатором «референдуму про квоти» (2016 р.), за результатами якого можна зробити висновок про негативне ставлення громадянського суспільства до іммігрантів. Незважаючи на низьку явку виборців (44 %, без урахування недійсних бюлетнів – лише 41 %), що дає підстави до сумнівів в результатах референдуму, переважна кількість виборців (98,3 %) виступили проти розміщення мігрантів на території Угорщини згідно міграційних квот ЄС. Можна зробити висновок про існування вертикалі протесту «влада – населення», що свідчить про тогочасну парламентську кризу та недовіру до

влади, та в той же час горизонталь «населення – іммігранти», що показує неготовність до інтеграції та тенденції до «жорсткої» міграційної політики. Щодо загальної політичної ситуації в Угорщині з позиції референдуму, то варто зазначити, що з жодна з вагомих політичних сил не виступила за підтримку міграційних квот. Єдиною партією, яка виступила за квоти на підтримку ЄС, була лівоцентристська Угорська ліберальна партія (УЛП), що не має належного політичного впливу. Очільник УЛП, Габор Фодор, висловився, що голосування «проти» стало другою катастрофою для Європи після рішення Великобританії про вихід з ЄС (Brexit). Підсумок референдуму був по-різному сприйнятий опозицією та правлячою коаліцією. Так, остання це сприймає як абсолютну політичну перемогу, незважаючи на юридичні питання» [46].

Внутрішньополітична позиція інших країн Вишеградської групи та трансформації політичного поля під тиском міграційних процесів є схожими на процеси в Угорщині. «На парламентських виборах 2015 року в Польщі стрімко підвищила власні рейтинги політична партія правого спрямування «Кукіз' 15», посівши третє місце та отримавши 42 місця в Сейм» [Див. детал. 78]. Основними позиціями програмної партії стали пропозиції щодо введення конституційної заборони на сприйняття шаріату як політичної системи, заборона на підтримку мечетей з-за кордону, депортація нелегальних іммігрантів, відмова від політики ЄС щодо квот та запровадження власних обмежень трудовим мігрантам. Того ж року партія ініціювала збір підписів за проведення референдуму на зразок Угорщини. «Польща – це наш будинок, і ми будемо вирішувати, хто будемо в ньому жити», – заявив лідер партії Павло Кукіз (цитуює польська газета «Радіо Польща») [Цит. за 12]. «Політична та економічна системи Польщі разом із законодавством адаптовані до прийому біженців, але не витримає великої кількості іммігрантів різних категорій. Країна має значні труднощі з перерозподілом трудових мігрантів зі сходу, в тому числі і з України, що підтверджується Міністерством закордонних справ Польщі. Але Польща не є класичним реципієнтом для міграційних потоків – за своїми характеристиками вона має ознаки країни-транзиту» [82]. Разом з тим,

«основний електорат «Кукіз'15» складають молодь (41,4 %) та студенти (40,3 %), що демонструє негативні наслідки міграційних процесів для країни та низький інтегративний концепт і несприйняття імміграції» [78]. «Масштабні міграційні потоки з країн Магрибу та Близького Сходу – каталізатори політичної нестабільності ліберальних демократичних урядів та недовіри до влади та політичних еліт. Підвищення рейтингу правих партій викликала політика мультикультуралізму, яку помилково сприймають за політику інтеграції, що призвела до ескалації конфліктних ситуацій між громадянським суспільством та іммігрантами» [Див. детал. 81]. На думку Н. Арбатової, «провал мультикультуралізму в Європі – індикатор не тільки неінтегруємих компактно проживаючих мусульманських громад, а й вкрай лабільного, нестійкого соціально-політичного стану сьогоденного Європейського Союзу» [5]. Це твердження є суперечним, через вже доведену тезу про неможливість впровадження політики інтеграції та заходів з її реалізації в компактних споріднених культурних групах. Тому заяви щодо неможливої інтеграції в цілому не є достовірними. Але такі заклики сприяють ескалації конфліктів між мігрантами та реципієнтним громадянським суспільством, що, в свою чергу, призводить до посилення правих популістських партій на політичному просторі. Ці настрої підтверджуються відсутністю чіткої концепції міграційної політики щодо імміграційних квот, допомоги біженцям, інтеграції іммігрантів тощо.

«В Словаччині на парламентських виборах у березні 2016 року перемогу здобула праворадикальна партія Маріана Котлебу «Народна партія – наша Словаччина». Особливістю цих виборів стали шість правих партій з восьми у словацькому парламенті, що показує зміни вектору політичного поля та демонструє фрагментацію правого сектору політики. Основною причиною цього стала відсутність єдиної політичної сили, здатної консолідувати політичну ситуацію, особливо після розпаду партії «Словацький демократичний та християнський союз – Демократична партія» Мікулаша Дзурінди, який дуже багато зробив з точки зору реформ після прем'єрства

Мечіара» [Див. детал. 29].

«Програмний документ партії Маріана Котлебу був розрахований на молодь, особливо в тих регіонах Словаччини, які мають великий відсоток бідності та соціального розшарування. Одними з основних пунктів програми стали протести проти імміграційних квот, висунутих Європейським Союзом щодо розподілення іммігрантів, депортація нелегальних мігрантів, контроль за міграційними потоками та зміни в міграційній політиці держави з метою зменшення кількості іммігрантів в країні. «Народна партія – наша Словаччина» пройшла в парламент на хвилі анти-іммігрантської риторики, і отримала 14 місць в парламенті. Політичним підґрунтям до такої перемоги стало обрання лідера партії, Маріана Котлебу, головою Банкобистрицького краю. Програма Котлебу швидко віднайшла популярність та набрали високі рейтинги серед населення краю з традиційними анти-ромськими настроями та соціальним розшаруванням на фоні економічної кризи. Для парламентських виборів деякі пункти програми були трансформовані, але позиції щодо ліквідації соціальної диференціації, національної освіти на принципах християнства та критики лібералізму залишилися незмінними. Принесенням лібералізму в країну партія «звинувачує» мігрантів і наголошує, що словаки не мають бути на службі в іноземців, іммігрантів та етнічних меншин» [83]. Загалом, партія використала загальноєвропейську проблему з міграцією на місцевому рівні, але міграційна криза для Словаччини є штучною. «За весь час міграційної кризи офіційно притулку попросили лише 15 осіб, що на фоні інших країн Вишеградської групи є мізерним, але анти-іммігрантські заклики правих та екстремістських партій виставляють проблеми з міграцією в Словаччині на перше місце» [29].

Отже, основною метою демократичних сил Словаччини є недопущення переобрання радикалів на другий термін. Складність такого процесу полягає в тому, що велику кількість голосів виборці (переважно молодь) віддали тим політичним силам, які протестують проти всього (основний показник словацької політичної кризи демократичних сил).

«Парламентські вибори в Чехії 2017 року продемонстрували відносну

«стабільність» в регіоні з питань міграційних процесів та їх наслідків, а також їх впливу на виборчий процес, подібний до Австрії, Угорщини, Польщі та Словаччини. Перемогу на виборах здобула «Партія незадоволених громадян» (АНО), програма якої будується на популізмі. Але даний випадок унікальний, оскільки АНО не є ні правою, ні лівою партією. Тому порівняння з «правими» популістами з Німеччини та Франції, або ж з грецькими «лівими» не є коректним. З одного боку, партія виступає за зниження податків (класичний праволіберальний хід), і в той же час обіцяє понизити тарифи (що більше схоже на ліву риторіку); програма містить пункти щодо боротьби з корупцією, оновлення державного апарату, реформ у сфері міграційної політики. Міграційні питання стали вагомими чинниками, що призвели до зростання популярності партії в країні. Цікавим фактом результатів виборів в Чехії є проходження до парламенту партії «Свободи та прямої демократії» Томіо Окамура (третє місце за результатами), яка відкрито та агресивно виступає не лише проти іммігрантів, а й проти представників національних меншин» [28].

Негативним наслідком міграційних процесів в країнах-реципієнтах є загострення стосунків між елітами та громадянським суспільством та втрата останніх довіри до будь-яких урядів (лівоцентристських, правоцентристських, технократичних тощо), наднаціональних, національних, регіональних структур та механізмів. Міграційні процеси є каталізатором кризи легітимності політичної системи та зросту право-популістських тенденцій. ««Арабська весна» та міграційна криза 2015 року лише поглибила ці процеси. Незважаючи на те, що більшість країн ЄС почали трансформувати власну міграційну політику та виробляти національні міграційні стратегії на національному, регіональному та місцевому рівнях (квоти, розселення, соціальна допомога, закриття кордонів тощо), визнається, що практично на всіх рівнях це було зроблено запізно. Відповідно, коли громадянське суспільство знаходиться в постійному стресі через економічні проблеми, терористичні загрози, злочинності, тоді і зростає попит на політиків-популістів, які чуйно вловлюють настрої і заклопотаність населення і обіцяють

прості рішення, створюючи політичний образ іммігранта як ворога» [Див. детал. 60].

«Популярність «правих партій» багато в чому залежить від харизматичної фігури лідера. Політика завжди потребує «передачі змісту», тобто в медіальних фігурах, які спілкуються з електоратом. Однак у випадку з популізмом це питання сутності, оскільки лідери надають партіям та рухам авторитарну і недемократичну спрямованість. В сучасному політичному просторі спостерігається тенденція «медіатизації» політики, що в свою чергу сприяє зміні співвідношення сил партійних функцій через зменшення ролі партійного апарату, більш безпосередній зв'язок партійних лідерів з виборцями, посилення персоналізації політичного лідерства та стимулювання «деполітизації» партійної основи» [81, с. 50–51].

Форми внутрішньопартійної влади мінливі, і в процесі її еволюції можна виявити дві фази: перша являє собою поступовий перехід від особистого до інституціонального; друга – ре-трансформація внутрішньопартійних зв'язків від інституційного до особистого. Наприклад, «під час парламентських виборів в Австрії в 2017 році очільник «Австрійської народної партії» Себастьян Курц відмовився від назви партії у передвиборчій кампанії. Замість АНП виборцям пропонувалося голосувати за «Рух – список Себастьяна Курца», що сприяло підвищенню рейтингу партії безпосередньо та забезпечило тісний зв'язок з електоратом. З різницею виборців і членів партії тісно пов'язана відмінність парламентаріїв та керівників: парламентарії (або, кажучи більш узагальнено, «обранці» – національні та місцеві) представляють першу спільність; керівники – лідери другої. Проблеми їх взаємин має чимале значення: демократія вимагає, щоб парламентарії стояли вище керівників, обранці – вище членів партії, оскільки в парламенті вони представляють інтереси виборців – групи більшою, ніж партія, в яку вони самі тим часом включені. Реально – нерідко відбувається зворотне: у багатьох партіях відзначається тенденція керівників панувати над парламентарями від імені активістів. Домінування партії над її парламентарями є особливою формою

олігархії, яку можна назвати зовнішньою по відношенню до олігархічної ролі лідерів всередині партійної спільності» [88].

Ця тенденція не є ні головною, ні абсолютною; до того ж нерідко має місце збіг керівників і парламентаріїв в одній особі. «На практиці вищі лідери поєднують національні виборчі мандати і керівні пости в партії. Поділ двох цих функцій відбувається дуже повільно, і домінування партії встановлюється лише в ході цілого ряду послідовних етапів. Можна виділити три фази еволюції партій: переважання парламентаріїв над партією, відносна рівновага між парламентаріями та керівниками партії і, нарешті, домінування партії над парламентаріями» [16].

Тобто, персоналізація політичних партій є однією із відповідей на міграційний виклик, але це не є однозначною причиною сучасної політичної тенденції. Також міграційні процеси сприяють формуванню у засобах масової інформації образу політичного лідера, який висловлює певні політичні ідеї з приводу міграційних питань, що в свою чергу формує образ країни-реципієнта, куди намагаються потрапити іммігранти. «Під впливом мас-медіа потенційні мігранти приймають рішення про переїзд і вибирають напрямок свого руху, що призводить до перенаселення окремих регіонів або країн. Також засоби масової інформації стають головним інструментом комунікації між спільнотами мігрантів та місцевим населенням, між іммігрантами та їхніми друзями і родичами, що залишилися на батьківщині. З появою соціальних мереж ця функція особливо актуалізується. По-третє, формуючи порядок денний і конструюючи особливу медіа-реальність, ЗМІ створюють і образ мігранта, який визначає ставлення приймаючого суспільства до приїжджиків» [Див. детал. 81].

Це також один з елементів медіатизації та персоналізації в політиці, який означає не тільки перенесення політичної активності в сферу мас-медіа, але, і це набагато важливіше, все зростаючу залежність політичного життя від того, наскільки повно і яким чином її учасники та події відображаються і інтерпретуються засобами масової інформації.

«Медіатизація політики приймає найрізноманітніші форми: політичне життя активно висвітлюється в новинах та інформаційно-аналітичних програмах, відомі політики і лідери політичних партій регулярно з'являються на телеекранах, засоби масової інформації все частіше використовуються як потужний ресурс політичної влади. Негативний образ іммігранта, створений засобами масової інформації, використовується і деякими політичними партіями, створюючи образ партії за рахунок політичного лідера та співвідносячи анти-імміграційні лозунги та його персональний образ. Разом це все впливає на хід виборчого процесу та сприяє приходу до влади партій «правого» спрямування, що зараз спостерігається в окремих країнах Європейського Союзу. Формування політичного образу іммігранта має бути поступовим, але без шкоди для реципієнтного населення; до того ж, етнічні стереотипи негативно впливають на розвиток політичного простору та призводить до серйозних трансформацій та руйнувань. При чому, негативний образ формується лише до трудових мігрантів (легальних та нелегальних), щодо біженців – протилежний. Особливо ця тенденція яскраво проявилася після міграційної кризи в передвиборчих кампаніях правих політичних партій у різних країнах: серед пропозицій до змін в міграційній політиці не було заяв щодо біженців, але критика трудових мігрантів була жорсткою. Ці настрої були підтримані місцевим населенням, завдяки якому певні політичні партії отримали місця в парламентах цих країн» [81].

Отже, політична активність іммігрантів є ключовим фактором впливу на політичні процеси в країнах-реципієнтах. Основною характеристикою політичного процесу сучасності є перехід від однієї розстановки і співвідношення сил на політичній сцені до іншої, від одного балансу та рівноваги сил через його порушення (дисбаланс) до нової рівноваги під тиском міграційних процесів, що спостерігається у трансформації політичної картини в бік приходу до влади правих політичних сил, а також «персоналізації» політики, коли на перші позиції виходять не політичні партії, а їх політичні лідери. Варто зазначити, що рівень впливу праворадикальних політичних

партій є незмінним, а свою політичну популярність вони отримують завдяки дестабілізуючим факторам міграційних процесів. Таким чином, імміграційний фактор в ряді випадків може розглядатися як каталізатор наступного ступеню розвитку політичного процесу.

Висновки до розділу 2

Міграційний процес являє собою нестабільне явище, яке може управлятися та направлятися політичними інститутами за допомогою міграційної політики або програми. Критерії аналізу наслідків міграційних процесів передбачає конструювання комбінації методів та процедур, що пов'язані з вирішенням конкретних ситуацій з формуванням відповідної системи дослідницьких операцій. Однак слід враховувати відсоток «навантажень» у методиках та інструментах, оскільки дослідження може не враховувати латентні фактори, що мають істотний вплив або мати упередженість в дослідженні того чи іншого явища.

Міграційні процеси за своєю природою формують два типи країн учасниць: країни-донори міграції та країни-реципієнти за принципами факторів «виштовхування-притягування». Справедливим також буде визначення щодо третього типу країн – країни-транзиту, які об'єднують ознаки двох попередніх. Як правило, країнами-донорами виступають менш розвинені країни, з великим відсотком інфляції та безробіття, а також ті, які знаходяться в стані політичної кризи (країни Африки та Близького Сходу для ЄС). В дисертаційному дослідженні всі країни ЄС розглядаються як реципієнтні. Безпосередньо фактори будуть формувати наслідки міграційних процесів за категоріями: економічні, політичні, соціальні та культурні. Країни-донори та країни-реципієнти будуть мати власні переваги та недоліки міграційних процесів, однак країни-реципієнти отримують додаткове навантаження на всі державні системи. Тривалий час вважалося, що найбільшого тиску в країні-

реципієнті зазнає саме економічна система, але в світі останніх подій, пов'язаних з міграційною кризою, стає зрозумілішим, що політична система та політичні інститути потерпають від тиску цих процесів, що призводить або до трансформації та виходу на новий рівень, або стагнації та деструкції. Політичні інститути сприймають міграційний процес як нове явище, в той час для економічної сфери ці процеси не є новими. Справедливо зазначити, що держава поєднує всі системи між собою як основний політичний інститут, тому неможливо робити позакомплексне дослідження. Однак політичні інститути присутні на всіх державних рівнях, тому вони отримують максимальний тиск на свої системи та підсистеми. Традиційно, політичні фактори включають в себе політичну ситуацію, політичний режим та рівень конфліктності, але сюди ще можна додати окремі соціально-політичні чинники: маргінальність, інтеграцію та адаптацію, створення компактних об'єднань (гетто, анклави).

Позитивні наслідки міграційних процесів мають місце як у країнах донорах, так і в країнах-реципієнтах. Визначено, що створення постійних міграційних коридорів сприяє якісному регулюванню цих процесів політичними інститутами держав-учасниць процесу. Отримання політичного досвіду, співпраця між політичними інститутами країн-донорів та країн-реципієнтів сприяють покращенню міграційної ситуації на рівні регіонів.

Негативні наслідки міграційних процесів мають найбільший прояв в країнах-реципієнтах. Це пов'язано з тим, що формування міграційного потоку з країни-донора є наслідком кризи політичних інститутів або наявністю політичного конфлікту на цій території. В той самий час, міграційні процеси для країни-реципієнта є причинами політичних трансформацій через одночасний тиск на всі політичні, економічні та соціально-культурні процеси в суспільстві. Визначено, що за відсутності прогностичного підходу в рамках міграційної політики політичні інститути відводять проблеми міграції в «сутінкову зону», що сприяє політичній кризі. Тому уточнено, що міграційна криза в країнах ЄС є явищем політичного, оскільки була викликана

масштабністю міграційних потоків та слабкістю політичних інститутів, а також відсутністю єдиного політичного рішення на державному, регіональному та муніципальному рівнях.

Окремим негативним проявом міграційних процесів є міграційний конфлікт, що являє собою форму міжетнічного конфлікту в межах однієї держави, між представниками громадянського суспільства та іммігрантами на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів та поглядів приймаючого населення та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємо виключають одна одну та є швидким за формуванням.

Визначено, що міграційні процеси є каталізаторами розвитку політичного процесу в країні-реципієнті як фактори трансформації політичного поля у вигляді переходу співвідношення сил на політичній арені. Це сприяє формуванню нових політичних трендів в країнах-реципієнтах, що має власний прояв під час виборчих кампаній на місцевих та регіональних виборах у 2014 - 2018 рр. у Німеччині, Франції, Італії, Австрії, Угорщині, Словаччині, Чехії та Польщі. Уточнено, що одоланням цих проблем можливе за поступовим формуванням позитивного образу іммігранта із залученням місцевих політичних інститутів (муніципалітетів, органів місцевого самоврядування) з метою трансформації негативних наслідків міграційних процесів на користь держави, та збалансувати громадянське суспільство. Також визначено, що ефективним є залучення негромадських політичних інститутів та профспілок за для комплексності процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

1. «Австрійська загроза популізму...». УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2324364-pravij-kren-avstrii.html> Дата звернення: 12.11.2018
2. «Альтернатива для Німеччини». URL: <https://p.dw.com/p/1IARm> Дата

звернення: 10.0.2018

3. Алейников А., Стребков А. (2016) Конфликт как проблема: теория, технологии управления и перспективы образования. Социологические исследования. № 2. С. 158–159
4. Алешковский И. (2014) Нелегальная миграция как феномен глобального мира. Век глобализации. №. 2. С. 129—136.
5. Арбатова Н. К. Феномен правого и левого популизма в странах ЕС. Аналитический доклад ОЕПИ. URL: https://www.imemo.ru/files/File/ru/materials/Fenomen_doklad.pdf Дата звернення: 24.05.2017
6. Безуглий П. (2018) Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. Політичне життя. № 1. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pollife_2018_1_3 Дата звернення: 13.08.2018
7. Безуглий П. (2018) Оцінка сучасних масштабів міграційних переміщень в Україні. Evropsky politicky a pravni diskurz. Vol. 5, Iss. 1. С 169–175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_1_26 Дата звернення: 13.08.2018
8. Брильова Ю. (2013) Особливості формування міграційної політики в Україні. Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». Вип. 3. С. 202—211.
9. Бурейко Н. Євроінтеграція vs європеїзація. Кілька тез до саміту УкраїнаЄС. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/24/7057925> (дата звернення: 24.03.2018).
10. Витковская Г. (1993) Вынужденная миграция: проблемы и перспективы. Ин-т народнохоз. Прогнозирования. Лаб. миграции населения. Рэнд, США. Москва. Вып. 3. 174 с.
11. Геець В. (2012) Соціально значущі форми взаємодії населення України та країн ЄС і роль інститутів соціалізації. Економіка і прогнозування. № 1. С. 20—35
12. «Глава МИД Польши: Мы примем беженцев, но не примем мигрантов». Радио Польша. URL: <http://www.radiopolsha.pl/6/136/Artykul/233781> Дата

звернення: 05.12.2018

13. Гладуняк І. (2008) Врегулювання політичних конфліктів в процесі функціонування системи політичного управління. Держава і право. Серія: Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. Вип. 40. С. 606–613
14. Горда М., Зелінська Г. (2017) Інтелектуальна міграція: проблеми та шляхи їх вирішення в Україні. «Young Scientist». № 3 (43). March. 607–612
15. Грошові перекази українських заробітчани у 2018 році. URL: <https://hromadske.ua/posts/hroshovi-pereказы-ukrainskykh-zarobitchan-u-2018-rotsi-skladut-116-mlrd> Дата звернення: 02.02.2019
16. Дарендорф Р. (1994) Элементы теории социального конфликта Социологические исследования. № 5. С. 142–147
17. Дегтярев А. (2010) Прикладной политический анализ. Москва: МГИМО. 546 с. URL: https://mgimo.ru/files2/2013_05/up24/file_59082ae315107afb4191f31a25971edd.pdf Дата звернення: Дата звернення: 03.04.2017
18. Дмитриев А. (2011) Социальный конфликт. СПб.: СПбГУП. 60 с.
19. Дмитриев А. (2004) Конфликтогенность миграции: глобальный аспект. Социологические исследования. № 10. С. 4—13.
20. Дмитриев А., Слепцов А. (2007) Конфликты миграции. М.: Альфа-М. 224 с.
21. Дробижева Л. (2018) Этносоциология: от пограничной области исследований к отрасли социологии. Социологические исследования. № 6. С. 17–29.
22. Дюверже М. Политические партии. URL: http://society.polbu.ru/dyverzhe_parties/ch17_i.html Дата звернення: 13.05.2017
23. Євтух В. (2012) Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ: Фенікс. 396 с.
24. Запорожець Т. (2012) Концептуальна схема та засадничі принципи функціонування державних механізмів запобігання та врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні. Економіка та держава. № 3. С. 116–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_3_33 Дата звернення: 12.01.2017

25. Здравомыслов А. (1996) Социология конфликта. Москва: Аспект-Пресс. 317 с.
26. Зубко Г. (2009) Маргінальність: загальнотеоретична характеристика. Право і безпека. № 5. С. 191–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_5_45
Дата звернення: 16.05.2017
27. Иванова Н. (2005) Маргинальность в политическом пространстве: автореферат ... канд. полит. наук: 23.00.02: Саратов. 15 с. URL: <http://www.dslib.net/polit-instituty/marginalnost-v-politicheskom-prostranstve.html> Дата звернення: 18.06.2017
28. «Как выборы в Чехии скажутся на Украине». Страна.ЮА. URL: <https://strana.ua/articles/analysis/100190-vybory-v-chekhii-2017-kak-pobeda-oliharkha-babisha-skazhetsja-na-ukraine.html> Дата звернення: 13.09.2018
29. «Ключевой в Словакии становится внешнеполитическая тема». УкрІнформ. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/1955959-vybory-v-slovakii-putinskaa-tehnologia-fico-i-migranty-v-rol-i-vnesnego-vraga.html> Дата звернення: 19.12.2018
30. Козер Л. (2000) Функції соціального конфлікту. Москва: Идея-пресс. 175 с.
31. Козырев Г (2011). Политическая конфликтология: учебное пособие. Москва: ИД «ФОРУМ»: ИНФРА-М. 432 с.
32. Коцур В. (2013) Етнополітичний конфлікт у Придністров'ї у контексті українсько-молдовських міждержавних відносин. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 272 с.
33. Красильников С. (1998) На изломах социальной структуры. Новосибирск, НГУ. URL: <http://www.zaimka.ru/soviet/krasiln1.shtml> Дата звернення: 13.05.2017
34. Лендбел М. Європеїзація політичного процесу в країнах Центральної та Східної Європи як чинник здійснення децентралізаційної реформи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6144/Lend%27el_Yevropeyizatsiya_politychnoho_protseesu_v_krayinakh.PDF (дата звернення:

10.08.2017)

35. Малиновська О. (2016) Зовнішня міграція громадян України в контексті скасування візового режиму поїздок до ЄС. Демографія та соціальна економіка. № 3. С. 58–69
36. Манапова В. Э. Миграция как фактор конфликтогенности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/migratsiya-kak-faktor-konfliktogennosti> Дата звернення: 01.02.2017
37. Мареев С., Мареева Е. (2003) История философии (общий курс). Москва: Академический проект. 674 с.
38. Маруховська-Картунова О. (2006) Етнополітичні конфлікти: де, коли і як бунтують етнічні групи. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 29. С. 237–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2006_29_20 Дата звернення: 01.02.2017
39. Матета О. (2007) Політична та етнокультурна маргінальність у трансформаційних процесах пострадянської України: дис. ... канд. політ. наук: Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 240 с.
40. Мацієвський Ю. (2006) Етнічний конфлікт – вивчений феномен? Політичний менеджмент. № 4. С. 108–123. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_4_12 Дата звернення: 06.08.2017
41. Нагорна Л. (2008) Регіональні ідентичності: український контекст. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України. 405 с.
42. Никовская Л. (2012) Гражданское общество и протесты: что за ними стоит? Мониторинг общественного мнения. № 4 (110). URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/grazhdanskoe-obschestvo-i-protesty-chto-za-nimi-stoit> Дата звернення: 06.08.2017
43. «О неожиданностях и парадоксах словацких выборов». Газета День. Київ. URL: <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/den-planety/o-neozhidannostyah-i-paradoksah-slovackih-vyborov> Дата звернення: 05.05.2018

44. Перепелиця Г. (2003) Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи. Нац. ін-т стратегічних дослідж. Київ: Стилос: Фоліант. 254 с.
45. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сборник учебных материалов.(2001). Под ред. Е. Ю. Мелешкиной. Москва: Изд-во «Весь мир». 304 с.
46. «Референдум против расселения мигрантов в Венгрии». URL: <http://izbircom.com/2016/11/05/> Дата звернення: 13.05.2016
47. Римаренко Ю. (2000) Етнос. Нація. Держава: Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 516 с.
48. Ростецька С. (2006) Управління політичним конфліктом: теоретичні аспекти та українська пострадянська дійсність. Автореферат к. політ. н.: спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: ОЮА. 17 с.
49. Рябченко Е. (2015) Культурний аспект інтеграції мігрантів в ЄС на сучасному етапі. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. Вип. 13—14. С. 289—296.
50. Рябченко Е. (2015) Правове регулювання та зміст міграційної політики ЄС на сучасному етапі. Гілея : Науковий вісник. Вип. 103. С. 381—384.
51. Саркози Н. Попытка построить мультикультурное общество провалилась. URL: <https://korrespondent.net/world/1184999-sarkozipopytka-postroit-multikulturenoe-obshchestvo-vo-francii-provalilas> (дата звернення: 17.09.2017).
52. Соколов С. «В Австрії обирають парламент...». URL: <https://p.dw.com/p/2lqrm> Дата звернення: 12.10.2018
53. Смородина А. (2006) Аномия общества и самоубийство. Мониторинг общественного мнения. № 2 (78). URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/anomiya-obshchestva-i-samoubiystva> Дата звернення: 12.09.2018
54. Тишков В. (2001) Этнология и политика. Научная публицистика. Москва: Наука, 2001. 240 с.

55. Філатов В. Специфічні ознаки освітньої міграції та її місце в структурі міграційних потоків. URL: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-konomika&s=ua&z=2785> (дата звернення: 14.10.2016).
56. Хантингтон С. (2017) Столкновение цивилизаций. Москва: АСТ, 2017. 640 с.
57. Чернобровкин И. (2003). Этнонациональный конфликт: природа, типы и социальный контроль. Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та. 192 с.
58. Черныш М., Черныш А. (2010) Маргинальный синдром: монография. Одесса: «ВМВ». 448 с.
59. Чесноков А. С. Миграционная проблематика в современных парадигмах международных отношений: неолиберализм, неореализм, неомарксизм. С. 134–154. URL: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/21714/1/uiro-2008-61-15.pdf>
Дата звернення: 12.08.2017
60. Швець С. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82
61. Шелюк В. (2001) Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. Перспективи. № 3 (15). С. 45—50.
62. Юськів Б. Г. Трудова міграція на початку ХХІ століття. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26837/41-Yuskiv.pdf?sequence=1> Дата звернення: 14.12.2017
63. Abou-Chadi T. (2014) Niche Party Success and Mainstream Party Policy Shifts – How Green and Radical Right Parties Differ in Their Impact. *British Journal of Political Science* -1(2). October. URL: https://www.researchgate.net/publication/264921530_Niche_Party_Success_and_Mainstream_Party_Policy_Shifts_How_Green_and_Radical_Right_Parties_Differ_in_Their_Impact. Дата звернення: 13.10.2018
64. AFD. Program. URL: <https://www.afd.de> Дата звернення: 13.10.2018
65. Austria swears in EU's youngest foreign minister Sebastian Kurz <https://www.bbc.com/news/25407573> Дата звернення: 13.10.2018
66. Baldwin-Edwards M. *Illegal Migration in the Mediterranean* // 5th

International Seminar on Security and Defence in the Mediterranean, Barcelona: Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB). PP. 115–124. 197 URL: <http://www.isn.ethz.ch/DigitalLibrary/Publications/Detail/?ots591=0c54e> (дата звернення: 15.08.2017)

67. Carrera S. A Comparison of Integration Programmes in the EU. Trends and weaknesses. Challenge Papers. 2006. № 5. P. 1—6.

68. Directive 2014/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the conditions of entry and stay of third-country nationals for the purpose of employment as seasonal workers. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32014L0036> (дата звернення: 10.09.2018).

69. European Civil Protection And Humanitarian Aid Operations. URL: <https://ec.europa.eu/echo/refugee-crisis> Дата звернення: 09.09.2018

70. European Pact on Immigration and Asylum. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> (дата звернення: 18.12.2016).

71. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/about/overview> Дата звернення: 10.02.2019

72. Fides.HU. URL: <https://fidesz.hu/hirek> Дата звернення: 12.04.2018

73. Gurr T. (1994) Ethnic Conflict in World Politics. Westview Press. 224 p.

74. Global Peace Index. URL: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/06/Global-Peace-Index-2018-2.pdf> Дата звернення: 28.01.2019

75. IOM, Glossary on Migration, International Migration Law Series (2011). № 25. URL: <https://www.iom.int/key-migration-terms> Дата звернення 16.04.2019

76. «Is Molenbeek really a no-go zone?» URL: <https://www.gq-magazine.co.uk/article/molenbeek-belgium-no-go-zone> Дата звернення: 02.04.2018

77. Italy terror threat rising. URL: http://www.ansa.it/english/news/lifestyle/arts/2016/03/02/italy-terror-threat-rising_6d34f529-0bf2-4e2a-a086-a109ba3cdd38.html Дата звернення: 04.03.2017

78. Kukiz'15. URL: <http://ruchkukiza.pl/> Дата звернення: 05.02.2018

79. Les 144 engagements president. URL: <https://rassemblementnational.fr/le-projet-de-marine-le-pen/> Дата звернення 16.04.2019
80. Massey D. Dimensions of the New Immigration to the United States and the Prospects for Assimilation. Annual Review of Sociology. Vol. 7. 57–85 URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.so.07.080181.000421>
Дата звернення:10.06.2016
81. Mazzoleni G. Populism and the Media. Twenty-First Century Populism. P. 49–64. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230592100_4 Дата звернення: 19.04.2017
82. Migration Profiles Repository. URL: http://www.gfmd.org/pfp/policy-tools/migrationprofiles/repository?shs_term_node_tid_depth=224&field_year_tid=All&field_language_tid=All&field_partner_organization_tid=All Дата звернення 16.04.2019
83. Our program – Ten Commandments of our Party <http://www.naseslovensko.net/en/our-program/> Дата звернення: 15.03.2018
84. Park R. (1928) Human migration and the marginal man. American Journal of Sociology. Chicago. Vol. 33. № 6.
85. Parties and Elections in Europe. URL: <http://www.parties-and-elections.eu/denmark.html> Дата звернення: 12.06.2018
86. «Pegida marches: 25,000 join anti-Islamification protests in Germany following Paris attacks». Independent.UK. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/pegida-marches-25000-join-anti-islamification-protests-in-germany-following-paris-attacks-9974036.html>
Дата звернення:04.10.2018
87. Project`28. URL: <http://project28.eu/project28/> Дата звернення:12.06.2018
88. Sebastian Kurz: Austria is not a large country but has great visions. URL: <https://secure.sebastian-kurz.at/en/> Дата звернення: 12.04.2018 ЗДЕСЬ ИМЯ НА ПЕРВОМ МЕСТЕ. – написала так, как идет в издании
89. Seither J., Batista C. (2017) Migration, Political Institutions, and Social Networks. URL: <http://novafrica.org/wp-content/uploads/2017/04/Migration->

Political-Institutions-and-Social-Networks.pdf Дата звернення:15.06.2017

90. Shvets S. (2016). Migration policy as a tool of prevention migration conflict. Studium Europy Środkowo Wschodniej. Nr 6, Grudzen. P. 215–223

91. Szalai M. (2017) V4 Migration Policy: Conflicting Narratives and Interpretative Frameworks. Institute for Foreign Affairs and Trade, Hungary. URL: https://www.cidob.org/en/articulos/monografias/illiberals/v4_migration_policy_conflicting_narratives_and_interpretative_frameworks Дата звернення: 12.07.2018

92. The Austrian People's Party. URL: <https://www.dieneuevolkspartei.at/English> Дата звернення: 12.07.2018

93. United Nations High Commissioner for Refugees. URL: <https://www.unhcr.org/the-high-commissioner.html> Дата звернення: 03.10.2018

94. Valletta Summit on migration, 11-12/11/2015 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/11-12/> Дата звернення:06.04.2017

РОЗДІЛ 3

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Політика інтеграції як інструмент подолання кризових явищ міграції

Наслідки міграційних процесів є складним аспектом суспільно-політичного життя країни. Вирішення негативних наслідків неможливо без трансформації законодавчої бази, комплексного підходу до вирішення проблем з корупцією, ліквідації політичної спекуляції тощо. Держава – це традиційний консервативний політичний інститут, який має повільні механізми трансформації, тому реально провести докорінні глобальні зміни в системі майже неможливо. Процеси глобалізації, складовою якої є міграційні процеси, концентрують проблеми цих процесів, активуючи їх конфліктну компоненту. Поляризація політичних поглядів на управління цими конфліктами призводить до появи двох напрямків: інтегративного та ре-інтегративного. Наслідками останнього є зміни у політичному просторі деяких європейських країн та посилення право-радикальних політичних партій і рухів. Однак негативні наслідки міграційних процесів можна трансформувати, використовуючи їх позитивний потенціал, що дозволить створити позитивний імідж імміграції, стабілізувати економічний, політичний та соціальний рівень, а також виробити спільний напрямок щодо культурного розвитку. Одним із таких засобів є політика інтеграції, поява якої свідчить про налагодження певних взаємозв'язків у системі держава – громадянське суспільство – іммігранти, оскільки повністю виключити імміграційний фактор із сучасних політичних процесів є утопічним. Політика інтеграції є багатовекторним явищем політичного, оскільки позиція політичних інститутів має значний вплив на її реалізацію.

П. Штомпка у своїй роботі «Аналіз сучасного суспільства» наголошував, що суспільство схильне концентруватися на власних економічних проблемах, але може «об'єднатися з рухом на захист власної культури» [32, с. 259]. На

практиці «це твердження реалізується у вигляді протистоянь «західної» та «східної» культур, наслідками якого стають міграційні конфлікти. Не останнім чинником є вплив політики мультикультуралізму, яка декілька років була досить популярною в країнах Європейського Союзу. Варто зазначити, що такі терміни як «толерантність», «мультикультуралізм», «адаптація» та «інтеграція» мають дотичні сторони, але досить різні за значенням. Наслідки міграційних процесів відображуються у діяльності політичних інститутів та мають вплив на трансформацію міграційної політики відповідно. Існують два основних напрямки розвитку державного вектору: вектор політичної інтеграції та вектор «відторгнення». Перший – це акцент на політичну соціалізацію та адаптацію іммігрантів з частковим збереженням культурної складової з відповідною роботою політичних інститутів та державного сектору. Другий – спрямований на «утримання» міграційних потоків, жорсткий контроль за міграційними процесами в рамках забезпечення національної безпеки, сприйняття лібералізації та політичної інтеграції потенційною політичною загрозою. Цей напрямок зараз активно підтримується «правими» політичними партіями та популістами в країнах ЄС, які активно лобіюють створення «жорсткої» концепції міграційної політики в Європейському парламенті та на регіональних рівнях» [Див. детал. 32].

Виключити явища міграційних процесів із сучасного життя не є можливим, тож необхідно виробити стратегію щодо зменшення негативних наслідків міграційних процесів як в країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах. Не піддається сумнівам провідна роль держави у цьому процесі, але постає проблема у зменшенні соціально-політичних ризиків (особливо для реципієнтів). На думку В. Мукомеля, «основними соціально-політичними ризиками виступають: активізація діяльності ультра-правих політичних партій та популістів, негативне ставлення реципієнтного суспільства або локальних соціумів, низькі адаптивні можливості іммігрантів в межах замкненості власної групи, політична криза, наслідками якої є низька активність політичних інститутів з питань міграційних процесів, особливості політичної

культури країни-реципієнта, історичні традиції, які стають причинами «анклавізації» іммігрантів» [15, с. 82–85]. Контактність влади, політичних інститутів та іммігрантів в країнах-реципієнтах є вкрай низькою, оскільки останні вбачають в цьому небезпеку щодо повернення до країни-донора.

Необхідно розуміти інтеграцію не як результат, а як динамічний послідовний політичний процес, об'єктом якого є іммігранти, а предметом – залучення їх до суспільно-політичної активності. Європейська Комісія запропонувала власне розуміння інтеграції: «Інтеграцію потрібно розуміти як двосторонній процес, що базується на загальних правах та відповідних обов'язках громадянина третьої країни та країни, що приймає, який повинен забезпечувати повну участь іммігранта» [47]. Це означає, з одного боку, відповідальність країни, що приймає, забезпечити дотримання формальних прав іммігранта таким чином, щоб він мав змогу брати участь у економічному, соціальному, культурному та громадянському житті, тоді як, з іншого боку, іммігрант повинен поважати фундаментальні норми та цінності суспільства, в якому він живе, та брати активну участь у процесі інтеграції, не втрачаючи власної ідентичності.

«Інтеграція – це варіативна складова соціалізації іммігрантів, з можливостями варіації від мультикультуралізму до асиміляції, а також політики повного / часткового виключення. Державний вибір окремого напрямку або їх варіацій залежить від декількох параметрів, оскільки міграційні потоки ставлять перед країнами-реципієнтами ряд викликів, а саме: формування нових соціальних груп, що мають власну культурну ідентичність; нові соціально-політичні практики між політичними інститутами, громадянським суспільством та іммігрантами (від сегрегації до мирних форм існування); трансформація політичних форм та програм під тиском міграційних процесів (соціальна сфера, освіта, медицина, служби безпеки, охорона праці, міграційні служби тощо)» [8].

Деякі дослідники використовують термін «політична соціалізація» для пояснення політичної інтеграції. На думку Є. Борінштейна, «політична

соціалізація є процесом засвоєння індивідом політичної культури суспільства, цінностей, традицій, моделей політичної поведінки, а також безпосередньо процес інтеграції. Процеси соціалізації є значно ширшими ніж інтегративні, але результатом інтеграції є набуті навички громадянина не лише орієнтуватися в політичному просторі, а й виконувати певні політичні ролі, що має бути характерним не лише для політичної еліти, а й для громадянського суспільства» [4, с. 16–22].

«Найбільш істотний внесок у дослідженні політичної соціалізації був зроблений біхевіористами (Г. Лассуелл) та прихильниками системного підходу (Д. Істон, Г. Алмонд), які вбачали громадянина як пасивного учасника процесу. На противагу їм такі дослідники як М. Вебер, Г. Моска, В. Харт та ін. говорять про активну позицію індивіда в процесі політичної соціалізації. Спільним для всіх теорій є поступова соціалізація громадянина від дитинства до зрілого віку, та можливістю виконання певних політико-соціальних ролей» [Цит. за 4, с. 16–22]. У випадку з іммігрантами все проходить набагато складніше, оскільки вони є представниками іншого громадянського суспільства та потрапляють до країни-реципієнта будучи дорослими. «Політична соціалізація в них вже відбулася на рівні країни-донора, тому інтеграція в нові умови має відбуватися з руйнуванням старих стереотипів. Натомість під тиском зовнішніх умов (нелегальне перебування, загроза депортації, маргінальність групи, економічні фактори тощо) іммігранти схильні до об'єднання в геттоїзовані групи, що зменшує можливість їх інтеграції. Тому основним завданням держави є політичним шляхом створення відповідних умов для руйнації зв'язків в таких групах та утворенню нових відносин, що дозволять пришвидшити інтеграцію» [Див. детал. 32].

Окрема група дослідників розглядає політичну соціалізацію та інтегративні процеси в межах акультурації на прикладі застосування соціально-культурних механізмів для формування політичних зв'язків. З точки зору психології (Дж. Беррі), можна виокремити «чотири напрямки акультурації: асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію та інтеграцію. Теорія

базується не лише на сприйнятті або несприйнятті нової культурної спільноти, а й її цінностей, традицій, поглядів. Акультурація може варіюватися в межах повної ідентифікації нової культури (асиміляція), повного несприйняття (сепарація), втрати ідентифікації (маргіналізація) та часткового зберігання ідентичності, компромісного підходу та утворення нових соціально-політичних зв'язків на іншій підставі (економічні або політичні зв'язки), що буде говорити про інтеграцію. Успішна адаптація не є асиміляцією з чужою культурою, а результатом політичної та соціальної інтеграції в нове середовище, в якому важливим є надання нових знань та практик про звичаї, норми, стереотипи поведінки іншого суспільства» [2].

Нестача інформації як в осередку політичних інститутів, так і серед громадянського суспільства призвела до того, що європейські країни в різні періоди власного розвитку по-різному підійшли до вирішення проблем з імміграцією та до появи таких напрямків як асиміляція (національно-державна (етнонаціональна) ідентичність) та мультикультуралізм (громадянсько-державна ідентичність). На думку українського дослідника А. Солодька, «асиміляційна модель сформувалася в рамках концепції національної держави, що прагне до гомогенної культури і єдиної національно-державної ідентичності. Вона передбачає максимально можливу відмову іммігрантів від рідної культури та повну ідентифікацію з новою етнокультурною спільнотою, тобто формування індиферентної нації, з метою зменшення соціально-культурної диференціації та рівня конфліктності в суспільстві. Однак ця модель виявилася неієздатною практично в умовах поліваріативностей національної ідентичності в країнах світу. По-перше, асиміляція – це взаємний процес, в ході якого іммігранти здійснюють власний вплив на всі сфери життя суспільства-реципієнта. По-друге, не всі іммігрантські спільноти готові змінюватися лише під тиском державної політики без попередньої інтеграції. Результатом стає виникнення «паралельних імміграційних суспільств», які відтворюють сфери життя країни-донора, що негативно впливає на політичні інститути країни-реципієнта. Полярною до моделі асиміляції є

мультикультурна модель, базовим положенням якої є реальність та необхідність міжкультурного діалогу і співіснування. Яскравими прикладами такої моделі є Великобританія та Німеччина на початку 2000-х років, але кожна зі своїми відмінностями. Великобританія мала на меті надати рівні політичні права іммігрантам та громадянському суспільству, натомість Німеччина обрала практику «невтручання», що призвело до великої кількості осіб без громадянства, що створювали власні анклави та знаходилися в соціальній та політичній ізоляції. Це була невдала спроба до вирішення проблем політичної фрагментарності суспільства, оскільки призвела до поглиблення кризи. Надання рівних політичних прав іммігрантам без належної політичної інтеграції призводить до посилення міграційного потоку та загрози національній безпеці країни-донора» [27, с. 17–20].

На думку, Ч. Кукатаса, «політичні інститути країни-реципієнта сприймають імміграцію як загрозу, акцентуючи увагу на її негативних наслідках. Тобто проблеми в імміграційній сфері, з одного боку, сек'юритизуються та сприймається лише як «виклик – відповідь», а з іншого – в політичних елітах переважає традиційно-патріархальний, а не мультикультурно-постмодерністський погляд на стосунки між представниками різних культур. В даному випадку термін «мультикультуралізм» передбачає, з одного боку, відсутність асиміляційного тиску культури країни-реципієнта на імміграційну спільноту, а з іншого – відсутність існування будь-яких соціальних та економічних привілеїв за етнічною і культурною ознакою. Відмінною реакцією країн-реципієнтів може стати політика ізоляціонізму, яку демонстрували Австрія, Угорщина, Словаччина, Великобританія в рамках боротьби з міграційною кризою. В контексті міграційного законодавства держава може обирати тип мігрантів, яким надаються переваги при в'їзді на територію країни або обирати певну національну меншину, яка має підстави отримати громадянство та бути зареєстрованою в країні (Болгарія, Польща, Німеччина). Профспілки переважно підтримують політику ізоляціонізму, запобігаючи таким чином

зменшенню заробітної плати. Політика ізоляціонізму є ефективною лише на короткий термін, оскільки дозволяє стабілізувати положення на певний період та сформувати необхідну стратегію на більш тривалий термін. Обмеження контактів з іммігрантами не є тотальним обмеженням та консервацією ситуації в цілому» [12].

Політична асиміляція пов'язана з концепцією «соціального громадянства» (політика функціональної інтеграції), що інкорпорує іммігрантів лише до сфери зайнятості та соціального забезпечення, ігноруючи політичну складову (громадянство та політичні права). Без громадянства та за умови відсутності відповідного юридичного статусу людина фактично стає нелегальним мігрантом. Тому навіть залучення до сфери зайнятості викликає певні сумніви. «Для вирішення такої колізії держава-реципієнт створює сприятливі умови для швидкого одержання іммігрантами нового громадянства. При цьому головним критерієм ідентичності нових громадян вважаються цивільно-політичні ознаки, а не ознаки етнокультурного чи релігійного характеру. Крайнім проявом такої політики стає апартеїд, шляхи утворення якого умовно можна поділити на два: верхній (за рішенням держави обмежити імміграційну спільноту з метою мінімізації етно-культурного та релігійного впливу на місцеві культури) та нижній (без належної політики інтеграції іммігранти, що не мають змоги соціалізуватися самостійно, створюють закриті групи). Апартеїд, що утворений за допомогою «верхів» (держава), не має політичної змоги для тривалого існування, оскільки є порушенням Концепції про права людини, а також не виключає взаємне проникнення культур. «Нижній» шлях є дестабілізуючим для держави, оскільки створює подібність «держави в державі», що може призвести до загострення внутрішньополітичної ситуації та до політичних конфліктів» [Див. детал. 17]. Конфлікт буде покликаний намаганням апартеїду відокремитися від держави. В країнах зі слабкою політичною владою та низьким рівнем економіки це найчастіше призводить до тривалих конфліктів. Виходом з такої ситуації для окремої національної меншини є

створення політичної автономії, але для іммігрантів без відповідного юридичного статусу не є можливим. Наразі в країнах Європи апартеїд не представлений серед іммігрантів. Яскравим прикладом у останні роки є апартеїд на території М'янми, до утворення якого призвели провальна міграційна політика та закон про громадянство від 1983 року, що відокремили народ рохінджа в провінції Аракан. Відмова в наданні статусу громадянина або біженця фактично перетворили рохінджа на нелегальних мігрантів, що знаходяться на обмеженій території. Слабка політична влада країни, некерована армія та формування окремих регіонів країни, економічна нестабільність, наркоторгівля – неповний перелік причин, що не дозволили владі ініціювати міграційну реформу та призвели до ескалації конфлікту всередині держави.

Одним з найбільш важливих факторів, які перешкоджають процесу інтеграції, А. Солодько вважає ставлення суспільства-реципієнта до іммігрантів. Так, на його думку, «якщо іммігрант стикається з нерівністю на ринку праці та у доступі до житла (тобто з дискримінацією) або з проявами ворожості, що ґрунтується на етнічних, расових або релігійних ознаках, то це тягне за собою самоізоляцію, відбувається його замикання у вузькому колі «своїх». Ці процеси отримали назву «геттоїзація» (ghettoisation), оскільки в деяких країнах супроводжуються появою «гетто» з високою концентрацією бідності та інших проявів соціальної маргіналізації» [27, с. 17–20]. На думку автора роботи, такі прояви є невдалою міграційною політикою в цілому та її інтегративним напрямком, або ж неврахування соціально-економічних та політичних можливостей держави при розробці програм інтеграції.

Політика мультикультуралізму нездатна вирішити міграційні протиріччя та бути напрямком державної політики. Забезпечення соціально-політичної стабільності, постійний моніторинг та контроль взаємовідносин мігрантів та населення-реципієнта, попередження конфліктних ситуацій є неодмінними умовами міграційної політики, а її центральним моментом стає інтеграція та політична соціалізація мігрантів. «Для вирішення практичних

проблем роботи міграційної політики необхідне створення та підтримання органів державної і муніципальної влади, в функціональні обов'язки яких входить взаємодія з іммігрантами та їх об'єднаннями» [8]. Як зазначає О. С. Чесноков в рамках свого політико-культурного підходу, «теоріям мультикультуралізму і транснаціонального громадянства передують і певною мірою протистоять парадигма сприйняття культури як традиційного інституту, що має міцні історичні, релігійні та етнічні підстави. Згідно цієї точки зору, з одного боку, у соціально-політичній діяльності реалізуються культурні установки індивідів, засвоєні ними в процесі соціалізації, з іншого боку – передбачається, що представник певного культурного «бекграунду» буде однаково проявляти і реалізовувати себе в різних соціально-політичних контекстах» [31, с. 120–124]. Іншими словами, не тільки сама людина природним чином реалізує певні моделі сприйняття і поведінки, але і суспільство-реципієнт та його політичні інститути очікують від іммігрантів реалізації саме цих конкретних моделей.

Прихильники цієї парадигми виходять з того, що «імміграція як процес і іммігранти як організовані соціальні групи серйозно трансформують ідентичність приймаючої країни, але не стільки активним втручанням у політичні, соціально-економічні та культурні процеси країни-реципієнта, скільки масовістю імміграційного припливу і високим рівнем народжуваності, що призводить до досить швидкого зростання іммігрантської діаспори щодо чисельності корінного населення. Наприклад, «у силу значної культурної дистанції по відношенню до християнських / постхристиянських суспільств або внутрішніх культурних особливостей, серед мусульманських іммігрантів і їх нащадків посилюється тенденція культурної та просторової самоізоляції. Цей факт не означає сам по собі негативної оцінки відповідних імміграційних спільнот – навпаки, він може вказувати на їх підвищену життєздатність (в даному випадку – резистентність до асиміляції), але з точки зору суспільства-реципієнта він означає додаткову проблему» [29]. Для пояснення особливостей формування міграційних потоків в певних векторах, а також

кореляційні та казуальні залежності можна використати політико-культурний підхід та порівняльний аналіз, що був запропонований О. С. Чесноковим. Його сутність в тому, що «суспільства, в яких домінує громадянська політична культура, завдяки іманентно притаманній їй мультикультурності, здатна приймати та з більшим чи меншим успіхом інтегрувати в політичне співтовариство іммігрантів з традиційними і патріархальними ціннісними установками» [31, с. 20-21]. У той же час іммігранти, що несуть з собою встановлення громадянської активістської свідомості, не зможуть «влитися» у політичний процес у країнах, де домінує традиційна (підданська) політична культура, оскільки громадське вільнодумство і активність трактуються як загроза суспільній стабільності і безпеці. Г. Алмонд не виключає, що «сама культура (а точніше, різні адаптивні можливості, закладені в різних культурах) є причиною того, чому імміграційні процеси в світі спрямовані переважно з Півдня на Північ і зі Сходу на Захід, та набагато рідше – у зворотному напрямку» [1].

Політика інтеграції передбачає відсутність замикання імміграційної спільноти в ізольованих від місцевих жителів анклавів (наприклад, міграційні гетто). Один з дослідників політики інтеграції, В. Малахов, вводить термін «структурна адаптація», що має на увазі «максимальну схожість імміграційної спільноти з суспільством-реципієнтом за об'єктивними (соціально-економічними) показниками. Культурні показники при цьому відсунені на другий план. Єдиний із значущих параметрів культурної властивості в цьому контексті – володіння мовою. Однак в рамках запропонованого підходу рівень володіння мовою також непринциповий. Передбачається, якщо індивід зміг успішно вписатися в ринок праці, він вже має необхідну мовну компетенцію» [5, с. 6–12]. «Примітно, що в публічному та академічному використанні Сполучених Штатів замість слова «інтеграція» зазвичай використовують слово «асиміляція». Термін «інтеграція» увійшов у використання американських дослідників та політологів під дією європейських дискусій, що вважають асиміляцією повне злиття не лише з

політичним життям та громадянським суспільством, а й з культурою країни-реципієнта. В американському контексті асиміляція не передбачає відмови від етнічної чи релігійної ідентичності тих, хто асимілюється, а означає функціональне залучення мігрантів та їх нащадків в чотири основні сфери суспільства – зайнятість, систему соціального захисту (welfare), житлову сферу та освіту» [34, с. 830–832].

«Мігранти активно сприяють економічному, соціальному та культурному розвитку європейських суспільств. Їхня успішна інтеграція в суспільство країни-реципієнта є ключем до максимізації можливостей легальної міграції і максимального використання внеску, який імміграція може зробити для розвитку ЄС. Хоча держави-члени несуть головну відповідальність за інтеграцію, ЄС підтримує національну та місцеву політику з координацією політики, обміном знаннями та фінансовими ресурсами. Тобто, кожна країна в рамках міграційної політики має відмінності у впровадженні політики інтеграції, що регулюється національно-історичним розвитком цієї країни. Цю думку підтверджують В. Малахов, О. Малиновська, М. Оврамець, Ю. Римаренко, А. Солодько, О. Чесноков» [Див. детал. 5; 13; 17; 27; 30]. Метод порівняльного аналізу дозволяє виокремити основні напрямки політики інтеграції з імміграційного контексту, які можуть бути включені в рамках основної компоненти державної політики. Політика інтеграції включає в себе законодавство з питань інтеграції; цільові групи інтеграційних заходів; обов'язки державних органів; заходи щодо інтеграції – на національному, місцевому та індивідуальному рівнях; захист прав мігрантів в різних областях; засоби для реалізації інтеграційної політики.

Загалом оцінка міграційних процесів здійснюється на декількох рівнях, а саме – наднаціональному, національному (державному), регіональному/федеральному, муніципальному (міста) та муніципальному (общини). У 2016 році Європейська Комісія ухвалила «План дій щодо інтеграції громадян третіх країн», «який надає комплексні рамки для підтримки зусиль держав-членів у розвитку та посиленні їх інтеграції,

напрямки політики та описує конкретні заходи, які Комісія здійснить у цьому відношенні» [Див. детал. 43]. Незважаючи на те, що він спрямований на всіх громадян третіх країн в ЄС, він містить заходи для вирішення конкретних проблем, з якими стикаються біженці. ««План» включає дії в усіх сферах політики, які мають вирішальне значення для інтеграції: заходи перед від'їздом та перед приїздом, включаючи заходи з підготовки мігрантів та місцевих громад до процесу інтеграції; освіта, включаючи заходи, спрямовані на сприяння мовному навчанню, участь дітей-мігрантів у дошкільній освіті та навчанні, підготовці вчителів та громадянській освіті; зайнятість і професійне навчання, включаючи заходи, спрямовані на сприяння ранній інтеграції на ринок праці та підприємницьку діяльність мігрантів; доступ до основних послуг, таких як житло та охорона здоров'я; активна участь та соціальна інтеграція, включаючи дії для підтримки обміну з суспільством-реципієнтом, участь мігрантів у культурному житті та боротьбу з дискримінацією» [Див. детал. 43].

Включення мігрантів на ринок праці є ключовим для забезпечення їхньої ефективної інтеграції в суспільство-реципієнт та їх позитивного впливу на економіку ЄС. Це тягне за собою повне використання їхніх навичок та реалізацію їхнього економічного потенціалу. «Іммігранти можуть сприяти усуненню недоліків у певних галузях на всіх рівнях кваліфікації. Забезпечення того, щоб мігранти вивчали мову, отримували освітні та професійні навички, а також отримували адекватну підготовку, є важливими для їхньої загальної інтеграції та позитивного економічного впливу в суспільствах, що приймають. Європейська комісія в рамках «Плану дій щодо інтеграції громадян третіх країн» також представляє інструменти для посилення координації між різними учасниками, що працюють над інтеграцією на національному, регіональному та місцевому рівнях – наприклад, через мережу європейської інтеграції, що сприяє взаємному навчанню між державами-членами, та більш стратегічний підхід до фінансування проектів ЄС щодо інтеграції» [68].

Якщо на перших двох рівнях проблем з оцінкою не виникає, оскільки

державні політичні інститути профільно здійснюють оцінку міграційної ситуації та щомісячно виконують моніторинг, то на місцях ситуація ускладнюється. Економічні та демографічні наслідки можна виокремити за допомогою статистичних даних та класичних методів дослідження, а питання політичної активності та політики інтеграції іммігрантів залишаються малодосліджуваними. «Якщо європейські країни (Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Австрія) є країнами-реципієнтами тривалий час та почали впроваджувати інтеграційний концепт міграційної політики з 2004 року (затвердження Радою міністрів юстиції та внутрішніх справ країн ЄС 11 пунктів інтеграції іммігрантів), то з перехідними країнами (країни Вишеградської групи, Балкани, Україна) ситуація складніша, оскільки питання інтеграції почало бути актуальним лише останні декілька років» [Див. детал. 7].

«Політика інтеграції є невід'ємною частиною міграційної політики держави та одним з найвагоміших наслідків міграційних процесів. Інтеграційна політика держави по відношенню до біженців повинна мати конкретний і адресний характер. Особи, які приймають рішення в даній сфері, повинні усвідомлювати, що «біженців» як консолідованої цілісності не існує. Виокремлення окремих груп означає окремий напрямок інтегративної політики, що впливає на загальну концепцію та програму міграційної політики. Соціально-політичні чинники інтеграції повинні мати безумовний пріоритет над культурними для успішної міграційної політики» [Див. детал. 8].

Німецький дослідник Фридрих Хекманн виокремлює п'ять рівнів політики інтеграції мігрантів на прикладі Федеративної Республіки Німеччина, необхідних для чіткого визначення предметної галузі такої політики та її основних акторів. Науковець виділяє «наднаціональний рівень, національний (державний), рівень федеральних земель (або регіональний), муніципальний (міста) та муніципальний (общини). Наднаціональний рівень дослідник виокремлює для Європейського Союзу в цілому, акцентуючи увагу,

що після проведення саміту в Тампере (1999 р.) і наступного затвердження Гаазької (2004 р.) і потім Стокгольмської (2009 р.) програм посилилася роль політичних інститутів ЄС у формуванні політики інтеграції мігрантів, що надає безпосередній вплив на держави – члени ЄС» [51, с. 109]. Найбільш дієвими законодавчими інструментами реалізації політики ЄС є директиви, які підлягають ратифікації на національному рівні. Наприклад, «Директиви Ради Європейського Союзу 2000/43/ЄС1 і 2000/78/ЄС2, що зобов'язують держави – члени ЄС вживати відповідні закони щодо боротьби з дискримінацією, в першу чергу за расовою ознакою. У 2008 р. на підтримку реалізації заходів щодо боротьби з дискримінацією та порушенням прав людини і громадянина, Європейський Союз заснував у Відні агентство, яке здійснює регулярний моніторинг випадків порушення заборони на дискримінацію в державах Євросоюзу і на основі експертних висновків надає консультації Європейському парламенту. Директива 2003/109/ЄС3 надала громадянам третіх країн право отримання гарантованого статусу постійного жителя через 5 років законного перебування в країні ЄС, а також гарантований вид на проживання, що є необхідною умовою для інтеграції. Прийнята в тому ж році Директива 2003/86/ЄС4 про право на возз'єднання сім'ї також має на меті підвищення ефективності інтеграції мігрантів. У 2004 р. Рада міністрів юстиції та внутрішніх справ країн ЄС затвердила 11 базових принципів інтеграції іммігрантів у ЄС, серед яких: врахування інтересів всіх іммігрантів і жителів держав-членів, повага до базових цінностей країн ЄС, працевлаштованість іммігрантів, базове знання мови та історії країни, інтеграція в освітній процес, відсутність дискримінації в доступі до державних та приватних установ, міжкультурний діалог у суспільстві, забезпечення недоторканості національного права, участь іммігрантів у розробці інтеграційної політики, політична інтеграція та оцінка результатів» [38, с. 77]. Можна зробити висновок, що загальні принципи базуються на забезпеченні прав людини та громадянина, зменшенні рівня дискримінації в суспільстві, міжкультурні зв'язки зі збереженням національної культури країни-донора та політичну

інтеграцію в суспільство, тобто не лише представництво інтересів імміграційного суспільства, а й існування політичних партій, можливість брати участь у виборчому процесі тощо. Варто погодитися з Ф. Хекманном, що «на національному рівні кожна з країн ЄС багато в чому самостійно визначає як загальні, так і спеціальні заходи регулювання процесів інтеграції» [51, с. 109].

Міграційні процеси та політика інтеграції значною мірою регулюють на рівні держави, використовуючи централізоване управління процесами. Міграційна криза 2015 року змінила напрямок міграційної політики, децентралізувавши політичні інститути для подолання негативних наслідків міграції. «Центральна роль держави як основного політичного інституту в управлінні міграційними процесами ігнорує основний факт цих процесів: міграційні потоки пов'язують регіони. Міграція – це проблема, яка вимагає короткострокових і довгострокових рішень, тому перегляд політики повинен враховувати поточну роль муніципалітетів та місцевих громад» [Див. детал. 16].

«Пріоритетними напрямками в цьому питанні є зміцнення потенціалу муніципалітетів для включення міграційних процесів в планування муніципального розвитку та створення компетентних політичних інститутів; зміцнення спроможності муніципалітетів пристосовуватися до викликів, спричиненими поступовим і раптовим відтоком, припливом, транзитом і поверненням мігрантів-біженців або внутрішньо переміщених осіб в муніципалітети; розширення прав і можливостей окремих осіб у громадах-реципієнтах і громадах іммігрантів для спільної роботи по усуненню ризиків і забезпечення безпеки і гуманності наслідків міграційних процесів для обох суспільств; використання потенціалу розвитку емігрантського і діаспорського населення для сприяння сталому економічному, соціальному та екологічному розвитку муніципалітетів країн-реципієнтів» [60].

«Політику інтеграції слід розробляти з підходом «знизу вгору», близьким до місцевого рівня (підтримка вивчення мови, вступні заходи,

доступ до зайнятості, освіти та професійної підготовки та боротьби з дискримінацією, на які всі прагнуть збільшення участі мігрантів у суспільстві). Інтеграція вимагає участі суспільства-реципієнта в розміщенні іммігрантів, поважаючи їхні права і культури та інформуючи їх про свої зобов'язання. В той же самий час, іммігранти повинні показати готовність інтегруватися і дотримуватися правил і цінностей суспільства, в якому вони живуть. Загально визнано, що навчання і вступні програми повинні бути доступними як фінансово, так і географічно» [Див. детал. 13].

Місцеве самоврядування має ключову роль у інтеграції мігрантів у Європі, оскільки муніципалітети беруть на себе активну роль у прийнятті новоприбулих, а також завдання довгострокової інтеграції легальних іммігрантів. Місцеві та муніципальні органи влади у співпраці з іншими державними установами та неурядовими організаціями надають широкий спектр соціальних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального догляду, несуть відповідальність за підтримку соціальної інфраструктури міст, де проживають багато етнічних та іммігрантських громад. «Порядок денний ЄС з інтеграції громадян держав-громадян на 2011 рік особливо акцентував увагу на активній участі та незамінній ролі регіональних та місцевих органів влади у розробці та реалізації політики інтеграції мігрантів. Незважаючи на свою важливість у боротьбі з багатонаціональною різноманітністю та викликами інтеграції, багатогранна роль місцевого самоврядування у сфері інтеграції мігрантів не є ні добре зрозумілою, ні достатньо дослідженою. Насправді, вона залишилася на периферії об'ємного і швидко зростаючого регіону інтеграційних досліджень» [60].

«Політика інтеграції формується за активною участю місцевих органів влади. Місцева влада відповідає за широкий спектр послуг та заходів, що відіграють важливу роль у формуванні взаємодії між іммігрантами та суспільством-реципієнтом. Однією з найголовніших проблем є вирішення наслідків імміграції на рівні муніципалітетів, оскільки багато іммігрантів осідають у містах і стикаються з особливими проблемами інтеграції.

Інтеграційна політика повинна спеціально вирішувати проблеми, пов'язані з бідними районами, гетто, іммігрантськими кварталами, щоб дозволити органам місцевого самоврядування стимулювати економічну і культурну діяльність та сприяти соціально-політичній єдності» [Див. детал. 46].

Контракти або інші угоди між національними, регіональними та місцевими органами влади успішно впроваджуються в ряді держав-членів ЄС для підтримки розвитку міст. Залучення місцевих політичних організацій, негромадських організацій, профспілок у таких угодах є фундаментальним. Ефективна інтеграція також потребує допоміжних заходів для забезпечення соціальної інфраструктури та відродження міст, що базується на інтегрованому підході, щоб уникнути сегрегації. Однак варто наголосити: якщо заходи інтеграції стосуються переважно місцевих органів влади, тісна співпраця між різними рівнями управління є важливою для координації надання, фінансування та оцінки послуг. «Ефективна інтеграція може бути реалізована лише у партнерстві між усіма зацікавленими сторонами, такими як європейські інституції, держави-члени, національні, регіональні та місцеві актори. ЄС може забезпечити основу для моніторингу, порівняльного аналізу та обміну гарною практикою між різними рівнями управління, а також створити стимули, що сприяють апробації місцевих та регіональних моделей» [44].

««Територіальні пакти» між відповідними зацікавленими сторонами на різних рівнях повинні надавати всім учасникам необхідну гнучкість засобів для досягнення певних цілей політики, забезпечуючи при цьому можливість оптимізації інструментів політики та каналів і процедур фінансування. У цьому зв'язку Комітет регіонів може відігравати певну роль. Яскравим прикладом такого співробітництва є проект INTI-Cities, що був побудований для оцінки політики, практики та механізмів місцевої інтеграції» [39; 40]. Проект був успішно апробований у муніципалітетах Гельсінкі, Роттердаму, Мальти, Дюссельдорфу, Генуї та Ліону. Крім того, був розроблений проект DIVE для оцінки того, як муніципалітети використовують принципи

різноманіття та рівності, коли вони діють як роботодавці, покупці товарів та послуг, політики та постачальники послуг. «Орієнтир DIVE був застосований на місцях в Амстердамі, Лідсі, Берліні та Римі. Міста, які взяли участь у проєкті DIVE, отримали зобов'язання щодо створення Хартії про інтеграцію міст. Регіон Валенсія має правові рамки, що передбачають активну співпрацю між різними суб'єктами для інтеграції нових осіб. Крім того, між регіональним урядом, профспілками та асоціацією роботодавців було підписано «Пакт про імміграцію» щодо активної участі трудових мігрантів, а «Місцевий пакт для інтеграції» об'єднує органи влади муніципального і регіонального рівнів для посилення співробітництва та має забезпечити узгодженість дій, розроблених у різних сферах, для підтримки інтеграції» [Див. детал. 46].

Окрім того, Європейський фонд інтеграції громадян третіх країн виявився цінним у підтримці зусиль держав-членів, щоб дозволити громадянам третіх країн виконувати умови щодо місця проживання та полегшити їх інтеграцію. «Для багаторічної фінансової системи Європейська Комісія пропонує спростити структуру інструментів витрат шляхом зменшення кількості програм до дворівневої структури, включаючи Фонд міграції та притулку. Одною з компонент є заходи, спрямовані на підтримку інтеграції громадян третіх країн. Фінансування також має зовнішній вимір, що охоплює діяльність як в ЄС, так і в третіх країнах (що викликає неузгодженість політичних думок в країнах-донорах імміграції). У центрі уваги сучасного фінансування ЄС на інтеграцію є місцевий, адресний підхід у підтримку послідовних стратегій, спеціально розроблених для сприяння інтеграції на місцевому рівні. Ці стратегії впроваджуються переважно місцевими або регіональними органами влади та недержавними суб'єктами з урахуванням їх конкретної ситуації. Результати вимірюються за наступними критеріями: підвищення рівня зайнятості іммігрантів; рівень освіти; соціальне залучення; активне громадянство (реалізація політичних прав, залученість до політичної діяльності). Отже, держави-реципієнти повинні забезпечити комплексні стратегії інтеграції, розроблені та впроваджені з ефективним залученням всіх

місцевих та регіональних зацікавлених сторін до підходу «знизу вгору»» [Див. детал. 46].

Основною проблемою «місцевої» інтеграції іммігрантів є відсутність юридичної компетенції у сфері інтеграції у муніципалітетів в більшості європейських країн. «Проте саме місцеві органи самоврядування формують середовище, сприяючи або навпаки підриваючи перспективи інтеграції. Однак, незважаючи на широкий спектр можливих заходів, існують певні фактори ризику, а саме: яким чином муніципалітети планують інтегрувати іммігрантів (як окрему політичну силу та напрямок або опосередковано, лише шляхом залучення до інших політик), які фактори враховувати при інтеграції іммігрантів, з якими перешкодами можуть зустрітися муніципалітети, а також вплив стосунків між владою, іммігрантами, громадянським суспільством та негромадськими організаціями на інтеграцію. Також об'єктивною є проблема, яким чином визначити ступінь інтеграції на основі запропонованих критеріїв. Тобто, можна зробити висновок, що політика інтеграції іммігрантів має вироблятися кожним муніципалітетом окремо, виходячи з перспективних можливостей розвитку регіону, однак можна виокремити основні або спільні напрямки, за якими вона може відбуватися. Основними сферами інтеграції іммігрантів на рівні місцевої громади мають бути політико-правова, соціально-економічна та культурно-релігійна» [52].

Дії та політика органів місцевого самоврядування в цих трьох сферах можуть бути різними в різних містах однієї країни, і вони також можуть змінюватися з часом. «Показовим є приклад Греції, яка ініціювала створення Рад з інтеграції мігрантів як окремого органу місцевого самоврядування, спеціально спрямованого на досягнення певної мети (боротьба з негативними наслідками міграційної кризи, створення позитивного впливу імміграційних процесів за допомогою інтеграції). Незважаючи на недостатню політичну силу та певні юридичні обмеження, формування таких Рад в муніципалітеті свідчить про наміри влади та громадянського суспільства сприяти інтеграції. Також на базі 4 міст в Греції (Афіни, Салоніки, Іракліон та Патрас) створений

форум, на якому асоціації іммігрантів можуть повідомляти про свої проблеми і взаємодіяти з іншими зацікавленими сторонами в місті. Якщо розглядати Ради з інтеграції іммігрантів як центральний елемент політики місцевої інтеграції, то ступінь їх впливу варіюється в різних муніципалітетах. Вибір муніципального органу цілком залежить від виборної муніципальної влади, а також для здійснення чіткої та активної політики інтеграції мігрантів. Принципово важливим для здатності іммігрантів успішно претендувати та досягати рівного ставлення є надбання основних інструментів, перш за все вивчення мови суспільства-реципієнта, культурних традицій (в тому числі, і політичних), надбання моральних та правових норм. Інтеграція також передбачає, що державні органи активно і рішуче забезпечують рівність і недискримінацію. Водночас національні та місцеві органи влади повинні також враховувати конкретні потреби та умови, з якими стикаються різні групи іммігрантів. Проте, муніципалітети, особливо в районах, де проживає значна кількість іммігрантів, мають значну свободу дій і свободу впливу або сприяння інтеграції. Відсутність політики також слід розуміти як один політичний варіант, визначений бездіяльністю. Політика інтеграції також залежить від критичних аспектів (економічних, політичних, соціально-культурних), які необхідно враховувати» [39].

У контексті масового припливу біженців до Греції у 2015 та 2016 роках, роль муніципалітетів набула свіжої виразності. «Муніципальні органи ефективно допомагали в наданні послуг прийому новачкам. Водночас вони стали головною мішенню опозиції з боку сегментів населення-реципієнта та окремих політичних партій правого спрямування, які чинять опір створенню центрів прийому та розміщення біженців. Яскравим прикладом трансформацій є проект 2015–2018 рр. для міст Південного Середземномор'я «Середземноморські міграційні профілі і діалог між містами» (C2C), спрямований на поліпшення інтеграції іммігрантів та суспільства-реципієнта на рівні міст в регіоні, в тому числі за допомогою доступу до прав людини. Очільником проекту виступає ICMPD (Міжнародний центр по розробці

міграційної політики), а з 2018 року проект вступив у свою другу фазу до 2021 року, в якій міста зможуть реалізувати позитивний потенціал міграційного процесу на місцевому та національному рівнях. Середземноморський регіон стикається з безпрецедентним потоком мігрантів і біженців, а також перетворюються з регіону-транзиту в регіон-реципієнт. Така трансформація створює нові проблеми для цих країн і для місцевих органів влади в містах південного Середземномор'я. У цьому контексті необхідно адаптувати місцеву політику, навчати муніципальних службовців і координувати свої дії з організаціями громадянського суспільства для вирішення нового завдання: зробити міграційний процес активом для місцевого розвитку. Проект розробляє нову ініціативу «місто-місто», за допомогою чого створюється мережа з 10 міст (п'ять в Європі і п'ять в Південному Середземномор'ї) та допомагає їм у вирішенні своїх пріоритетів в області планування міграції в рамках децентралізованого співробітництва і солідарності, об'єднуючи зусилля місцевих адміністрацій та муніципалітетів» [56].

Однак, як відомо, така тенденція не є новою для Європи, оскільки Португалія запроваджує таку політику з 90-х років ХХ ст. у зв'язку зі специфічним історико-політичним розвитком. «Основні питання інтеграції іммігрантів зорієнтовані на: правових засадах, зайнятості, доступності до житла, португальській мові та навчанні, медицини, створенні організацій громадянського суспільства для посилення інтеграції. Інтеграція мігрантів поширюється на всі сектори міст Португалії, а «Стратегічна хартія» 2014 року, розглядає імміграцію та різноманітність як потенціал «розвитку і соціокультурної згуртованості» міста» [40].

Щодо політичної інтеграції іммігрантів при формуванні локальної міграційної політики, то, на думку дисертанта, необхідно звернути увагу на аспекти залучення представників імміграційних громад до муніципалітетів (органів місцевого самоврядування) та які саме громади були залучені (які обмежені і з якої причини). Не менш важливою складовою є стратегія політики інтеграції, яку розробили органи місцевого самоврядування на основі

загальнодержавної, та чинники, що вплинули саме на цей вибір. Наступною складовою має стати можливість функціонування рад з питань інтеграції іммігрантів, їх політичне обґрунтування. Не кожна країна на місцевому рівні здатна забезпечити діяльність таких рад, однак і не кожна країна їх потребує. Європейські країни з посиленням впливом право-радикальних сил вірогідно виключають такий аспект зі своїх муніципалітетів, але в такому випадку його можна замінити діяльністю платформ вільного доступу, де іммігранти зможуть висловити власну позицію. «Яскравим полярним прикладом роботи муніципалітетів є Швеція та Данія. У Швеції існує політика «старту» для біженців, яка дозволяє новоприбулим біженцям, шукачам притулку та їх родичам вільно вибирати, в якому регіоні Швеції вони хочуть жити, за умови, що вони зможуть знайти своє власне житло в цьому конкретному місці. У Данії біженці, шукачі притулку, та їхні родичі розподілені якомога більш рівномірно між муніципалітетами країн, і вони повинні залишатися в призначеному муніципалітеті протягом трьох років, перш ніж зможуть вільно пересуватися країною. Таким чином, місце проживання іммігранта в Данії вирішує країна, натомість в Швеції рішення залишається за іммігрантом» [63].

Не менш важливим кроком для створення позитивних наслідків міграційних процесів є управління деструктивними імміграційними об'єднаннями – анклавом, гетто, кварталами, які є наслідками невдалої інституціоналізації. Українська дослідниця У. Садова визначила цикл факторів самоорганізації іммігрантів, який включає в себе «походження, причини, становлення, розвиток, метаморфози та руйнування з подальшою трансформацією» [16, с. 116]. Ця схема найкраще відтворює процеси, які відбуваються з імміграційною громадою протягом тривалого проживання в країні-реципієнті. Варто зазначити: якщо проекти щодо створення Рад з питань імміграції при муніципалітетах та управлінні імміграційними процесами стосуються лише легальних іммігрантів з визначеним статусом, то модель управління результатами самоінтеграції дозволяє залучити нелегальних іммігрантів з метою підвищення їх рівня правової та політичної

культури, залучення до життя громадянського суспільства країни-реципієнта, зменшення рівня злочинності та терористичної загрози тощо. «Підвищення рівня демократизації (розвиток інститутів громадянського суспільства, які будуть надавати певний захист) та інформатизації (можливість комунікації) створюють позитивні наслідки самоорганізації та виводять її на новий рівень. Помилки державної міграційної політики, створення гетто та імміграційних таборів в регіонах, низький рівень соціальної зайнятості для іммігрантів, безконтрольність грошових переказів та порушення прав і свобод людини тягне за собою негативні наслідки міграційних процесів в регіоні» [Див. детал. 16].

Варто повністю погодитись з позицією А. Солодько, що, незважаючи на те, що іммігранти в рамках самоорганізації отримують певні переваги та права, все ж необхідно «на рівні регіонів створення взаємообов'язків у трикутнику регіональні інститути – інститути громадянського суспільства – органи самоорганізації іммігрантів». Продовжуючи аналіз позитивних і негативних наслідків самоорганізації іммігрантів, дослідник цілком ретельно вважає, що «деструктуризація самоорганізації іммігрантів виникає внаслідок зникнення спільної мети шляхами її досягнення, трансформації державної міграційної політики з можливим завданням нової мети, зміщенням пріоритетів тощо. Дослідники процесів інтеграції в Західній Європі прийшли до одностайної думки, що процес інтеграції буде успішним тільки за умови одночасної участі різноякісних акторів. На сьогодні загальновизнаною є участь таких акторів: державні інститути національного, регіонального та локального рівнів; приватний капітал; неурядовий сектор; об'єднання, які представляють інтереси мігрантів» [27].

Оскільки політика інтеграції є двосторонньою, «країни походження також можуть відігравати роль у підтримці процесу інтеграції трьома способами: політика інтеграції на моменті еміграції; підтримка іммігрантів в країнах-реципієнтах (посольства, консульства та дипломатичні представництва, які працюють в одному напрямку з політикою інтеграції

країни-реципієнта); організація політики повернення іммігрантів на Батьківщину. Серед механізмів сприяння інтеграції на рівні країн-донорів можна виокремити декілька напрямків. Один із них – інформаційний, який включає в себе інститути з питань громадянства (оформлення документів, інформаційна допомога та безпека), центри підвищення кваліфікації тощо. З цим механізмом не погоджуються переважна кількість дослідників, однак варто визнати, що міграційні процеси є класичними та незмінними за своїм походженням, тому викоринити їх неможливо, особливо в умовах глобалізації та інформаційної відкритості країн. Тому така допомога суттєво зменшить рівень нелегальної міграції, але за умови існування двостороннього договору з країною-реципієнтом з метою стабілізації демографічної ситуації та упередження політичного, економічного та соціального дисбалансу. В рамках таких угод є можливість забезпечення повернення мігрантів в країну-донор та введення механізму циркулярної міграції» [Див. детал. 65].

«Популяризація моделі циркулярної міграції як перспективного напряму політичного впливу на міграційні процеси почалася з 2005 року на Глобальному форумі з міграції та розвитку, де обговорювалися питання з метою глибшого опрацювання проблематики» [73]. «Модель циркулярної міграції потребує особливих міграційних каналів, які дозволяють відносно вільно пересуватися між країною-донором та країною-реципієнтом. В класичних моделях міграції це досягається за умови укладання двосторонніх міжнародних договорів, практика подвійного громадянства, заохочення до повернення на одне й те саме місце роботи тощо. Однак така модель виключає країни-транзиту та змішані країни (одночасно є країнами-донорами міграції та країнами реципієнтами). Також існують певні проблеми з практикою подвійного громадянства, оскільки зазвичай такої практики взагалі немає або вона існує у вигляді біпатризму (кожна країна визнає особу лише своїм громадянином») [52].

Модель циркулярної міграції передбачає чергування здійснення транскордонного транзиту за будь-якої причини та повернень до країни-

донора на певний проміжок часу з можливістю здійснення такого транзиту повторно завдяки роботі відповідних політичних інститутів в умовах глобалізації. О. Малиновська визначає циркулярну міграцію як «неодноразово повторювані міжнародні переміщення, за яких виїзди за кордон змінюються поверненнями на батьківщину» [13, с. 186]. Завдання країни-донора та країни-реципієнта забезпечити роботу політичних інститутів завдяки формуванню законодавчої бази, міграційних профілів та міграційної політики в цілому, створенню кадрової системи та матеріально-технічного забезпечення, а також інтеграційної складової процесу.

«В широкому політичному дискурсі існує консенсус щодо моделі циркулярної міграції як інструменту задоволення інтересів кожної з трьох сторін міграційного процесу: країн-донорів, країн-реципієнтів та безпосередньо іммігрантів («win-win-win solution»). Позитивним явищем такої моделі є формування урядами країн-реципієнтів такої міграційної політики, яка забезпечить необхідну кількість трудових мігрантів без надання політичних прав та без включення їх до частини громадянського суспільства. Це дозволяє зменшити рівень напруженості в осередку громадянського суспільства країни-реципієнта, а також дає можливість сформувати позитивні риси міграційного процесу. Щодо країн-донорів, то емігранти продовжують підтримувати з нею тісний економічний та політико-культурний зв'язок, що також позитивно оцінюється з боку експертів. Щодо негативних наслідків, з точки зору політики, то циркулярна міграція не здатна вирішити проблеми з міграційними конфліктами в суспільстві, оскільки міграційний конфлікт є специфічною та окремою формою конфлікту, що є досить швидким у своєму формуванні» [Див. детал. 13].

«До політичної причини міграційного конфлікту призводить низький рівень політичної культури іммігранта. Тому політика інтеграції в контексті міграційної необхідна навіть при застосуванні моделі циркулярної міграції. Важкість проведення інтеграційних заходів полягає в тому, що іммігрант підтримує стійкий зв'язок з власною країною-донором» [46]. «Для

забезпечення функціонування моделі циркулярної міграції має виникнути або бінарна політична інтеграція на рівні обох країн, або країна-реципієнт має сформувати стійку систему санкцій щодо порушень, що включатиме в себе діяльність політичних інститутів, громадських об'єднань, профспілок та нормативно-правову базу. Але в контексті управління міграційними процесами та побудови міграційної політики циркулярна міграція є перспективною моделлю для подолання кризи в цій сфері, поєднуючи зусилля політичних інститутів та громадянського суспільства. Окремим механізмом управління міграційним процесом та використання його позитивного потенціалу може стати залучення діаспори та сприяння транснаціональному підприємництву через більш динамічну стратегію підприємців, що працюють як в країнах-членах ЄС, так і в країнах-партнерах. В свою чергу цей механізм призводить до сталого інвестування та розвитку країн-донорів. Однак запровадження такого механізму можливо лише завдяки ефективній роботі політичних інститутів та представництв на місцях» [Див. детал. 13].

Розглядаючи рівні політики інтеграції мігрантів та механізми її забезпечення, доцільно звернутися до України через актуальність цих процесів для нашої країни в контексті євроінтеграції. Для міграційної політики України напрямок інтеграції не отримав такої популярності як в країнах ЄС через відносно невелику кількість іммігрантів, що складають загальний відсоток населення України, а також низький відсоток тих, хто обирає Україну як країну-реципієнта. Існують фактори, які сприяли до створення даної ситуації, а саме: економічна криза, політична нестабільність, кризи політичної влади, низькі соціальні показники, низький рівень толерантності. Вдале географічне розташування не призвело до трансформації України в країну-реципієнт, залишаючи за нею позиції країни-донора та транзиту.

Дослідження А. Солодька в межах аналізу політики інтеграції «констатує факт відсутності «другого» (конфліктного) покоління іммігрантів в Україні, та наявність «адаптивних» іммігрантів. Дослідник вважає, що «різке збільшення прохачів притулку викликає неготовність політикуму і

громадськості до визнання самого факту, що іммігранти є загальноприйнятим соціальним явищем сучасності, яке потребує спеціального правового регулювання та пошуку особливих шляхів вирішення їхніх проблем. Це проявляється у вкрай несприятливій атмосфері, в якій відбувається публічне обговорення їхньої інтеграції. На відміну від більшості західноєвропейських країн, де ця проблема отримує загалом збалансоване висвітлення у ЗМІ, у вітчизняному інформаційному полі байдужість межує з агресивною і деструктивною тональністю» [27, с. 12].

Міграційні процеси України на загальнодержавному рівні регулюються Конституцією України та низкою міграційних законів, серед яких важливе місце посідають Закони України «Про імміграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», «Про громадянство», «Про державний кордон України», «Про прикордонний контроль»; Укази Президента України «Питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади», «Питання Державної Міграційної Служби України», «Про Концепцію державної міграційної політики»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики», «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження за заявами іноземців та осіб без громадянства про добровільне повернення», План дій з лібералізації візового режиму, Угода між Україною та ЄС про реадмісію осіб, а також низка законів та постанов щодо протидії торгівлі людьми та з питань трудової міграції [9; 21; 22; 23; 24; 25; 26].

А. Солодько вважає, що «механізми, що використовуються на різних рівнях запровадження політики інтеграції – різні, але кінцеві результати взаємопов'язані. Інституційні механізми створюють можливості і простір для

діяльності організацій, а потім разом з ними створюють мережу можливостей для інтеграції індивідів. З боку реципієнтного суспільства – це державні установи, від яких найбільше залежить успіх інтеграції. Вони регулюють надання публічних послуг, систему освіти, ринок праці тощо. З боку іммігрантів – це можуть бути різноманітні релігійні чи культурні установи» [27, с. 18 - 19].

Механізми реалізації політики інтеграції мігрантів та біженців на національному рівні покладено на політичні інститути, що підпорядковуються Кабінету Міністрів України. Одразу наголошуємо про те, що прерогативою політики інтеграції є реінтеграція українців, що постраждали під час збройного конфлікту на Сході України, а також інтеграція біженців та внутрішньо-переміщених осіб, що є специфікою проблематики цієї політики в цілому. Натомість в країнах ЄС, де гостро стоїть проблема з зовнішньою міграцією, напрямком діяльності політичних інститутів є забезпечення саме їх інтеграції.

«Політика інтеграції мігрантів забезпечується розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011–2015 роки» та «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року» [Див. детал. 24]. Аналіз цих двох документів показав, що політика інтеграції мігрантів в Україні відбувається в таких напрямках: законодавчий (вдосконалення законодавчої бази), освітній (культурно-освітницька інтеграція, створення центрів з вивчення української мови та історії, підготовка фахівців для роботи з мігрантами, психологічна допомога, курси адаптації мігрантів, практика визнання іноземних дипломів, можливість отримувати освіту, розробка навчальних програм для біженців тощо), охорона здоров'я (підготовка медичного персоналу, курси для матерів щодо догляду за дітьми, заходи з оздоровлення дітей біженців), соціальний (соціальний захист біженців, забезпечення права на житло, розселення в сільській місцевості, надання

робочих місць), культурна (просвітницькі заходи, підвищення рівня толерантності), підвищення рівня кваліфікації державних службовців, фандрайзинг (залучення додаткових коштів та грантів з міжнародних організацій).

Для України доцільно розглядати політику інтеграції на трьох рівнях:

- національний – затвердження законодавчої бази, створення інтеграційних програм, ініціювання та підтримка проектів на рівні міністерств;
- регіональний – робота обласних рад, імплементація програм, діяльність негромадських організацій, розробка регіональних стратегій, соціальне забезпечення;
- місцевий – діяльність культурно-просвітницьких організацій, органів місцевого самоврядування, надання тимчасового місця проживання, працевлаштування.

Наразі в Україні міграційна політика, а також політика інтеграції як її складова мають низку проблем, що спричинені розгалуженістю політичних інститутів з питань міграції та інтеграції мігрантів на державному рівні, та відсутність політичної імплементації на регіональному та місцевому рівнях, які виражаються у відсутності координації між державними органами та неурядовими організаціями у вирішенні проблеми інтеграції біженців у національному масштабі. А. Солодько стверджує відсутність комплексного підходу та «нереалізованість інтегративного напрямку в повному обсязі, мотивуючи неготовністю суспільства до соціально-політичних трансформацій» [28, с. 14]. «Це свідчить про вкорінену інституційну нестабільність у сфері міграційної політики в Україні, що викликає ще більшу непрозорість у діяльності державних установ, що значно знижує ефективність роботи. Необхідність чіткої концепції міграційної політики України впливає на концепцію інтеграції як складову частину міграційної політики в цілому. Зміст програм інтеграції має визначати конкретні групи людей, на яких вони орієнтовані, а також напрямок політики інтеграції в контексті міграційної

політики (політична інтеграція, соціальна, економічна, соціокультурна, правова, психологічна тощо). План інтеграції в Україні має лише перелік заходів, хоча для його реалізації чітко мають бути прописані права та обов'язки мігрантів, їх соціальне забезпечення, враховуватися право на працю та освіту, підтримка громадських організацій мігрантів та можливість їх політичної соціалізації. Чинний план заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство діятиме до 2020 року, проте вже сьогодні можна сказати, що він є неефективним і на часі розробка нового, який врахує кращий досвід інтеграції та базуватиметься на сучасних дослідженнях» [Див. детал. 24, 27].

Європейські країни також мають певні проблеми з політикою інтеграції як напрямком міграційної політики, але проблема полягає у виділенні ідеальної моделі інтеграції, що зменшить рівень конфліктних ситуацій в суспільстві. Вертикаль практичної реалізації інтеграційної політики є більш розвиненою через присутність політичних інститутів, громадських / НГО організацій на всіх етапах впровадження. Система державного управління є менш розгалуженою, що сприяє більшій довірі серед мігрантів, спрощує доступ до інформації та має більш локальну дію.

Позитивним вирішенням ситуації є створення моделі комплексного управління імміграційними процесами в рамках політики децентралізації, тобто надання більших повноважень регіональним та місцевим політичним інститутам з питань міграції. На думку А. Солодька, це вирішить проблему диференціації питань на кожному з рівнів. «Наприклад, актуальність питання на регіональному рівні та абсолютна байдужість на місцевому. До того ж є різні моделі ефективної взаємодії між рівнями: питання може ефективно вирішитись на місцевому (локальному) рівні, не потребуючи централізованого вирішення. Окрім того, ідеології політичних партій та лобіювання інтересів є частиною формування цієї моделі політики інтеграції. Недоліком цієї моделі може стати важкість координування акторами, але серед переваг – висока підтримка її з боку мігрантів» [27, с. 21].

Окремим для України є питання інтеграції внутрішньопереміщених осіб, які постраждали під час бойових дій на Сході України, та тих, хто виїхав з окупованої АР Крим. Незважаючи на те, що за етнічною складовою та політичною культурою ця категорія майже не відрізняється від населення України, але зустрічається з проблемами інтеграції в місцевих громадах. Це виявляється у отриманні права голосу в цій громаді, реалізації власного виборчого права тощо. «Український аналітичний центр CEDOS у 2018 році провів соціологічне дослідження з визначення індексу інтеграції внутрішньопереміщених осіб (далі – ВПО). Основна мета дослідження полягала у визначенні можливостей «політичних інститутів на місцях та соціальної інфраструктури до інтеграції ВПО» [11]. «Дослідження проводилося методом опитування, до опитування були залучені міста, які умовно представляли п'ять різних зон України (такий поділ України використовує і Міжнародна організація з питань міграції). У кожній умовній зоні було відібрано міста з максимальним показником: абсолютної кількості ВПО (два міста) та частки ВПО відносно населення міста (два міста). Місто Київ не розглядалося окремо, а було включено до однієї з зон, тому до вибірки увійшли всього 20 міст (по 4 з кожної умовної зони). CEDOS виокремила три основні сфери інтеграції ВПО в містах за якими і здійснювався моніторинг, а саме «робота міської влади з питань інтеграції, розвиненість інфраструктури (соціальне забезпечення, освіта, фінансування) та програми взаємодії» [11]. У підсумках – найбільший індекс щодо інтеграції ВПО серед досліджуваних міст в країні має Маріуполь, найнижчий – Буча. Серед обласних центрів: найвищий – місто Київ, найнижчий – Івано-Франківськ. Яскравим показником стала оцінка спроможності влади, оскільки навіть за наявності політики інтеграції були відсутні досягнення за минулий період та були відсутні кількісні та якісні індикатори оцінки в цій програмі, тобто місцеві політичні інститути неспроможні оцінити ефективність власної програми, що визначає відсутність комплексного підходу під час її розробки.

Отже, політика інтеграції є невід'ємною частиною міграційної політики держави та має реалізовуватися на рівнях всіх політичних інститутів. Створити ідеальну модель політики інтеграції не є можливим, оскільки вона буде носити адресний і конкретний характер в кожній окремій країні. Іммігранти не є консолідованою цілісністю, тому до інтеграції необхідно залучати як іммігрантів з визначеним статусом, так і нелегальних мігрантів (опосередковано, що дасть змогу виявити їх та надати визначення). Окремим є питання самоорганізації іммігрантів, оскільки цей процес є характерним для будь-якого типу міграцій априорі, але може носити як деструктивний, так і конструктивний характер. Завдання політики інтеграції залучити такий вид організації до роботи громадянського суспільства шляхом включення їх до соціально-політичної інфраструктури. Специфікою політики інтеграції буде те, що вона активно здійснюється на місцевому рівні, тому і політичні інститути на місцях є основними структурами імплементації такої політики. В умовах децентралізації запровадження політики інтеграції на місцях дозволяє отримати високий індекс інтеграції, натомість в країнах, де пріоритет надається загальнодержавним політичним інститутам, цей індекс менший, а також є меншими позитивні наслідки імміграції.

3.2. Політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції.

Один з основних принципів демократії передбачає, що всі члени політичної спільноти на рівних правах та засадах беруть участь у процесах прийняття рішень, управління та вирішенні майбутнього. Міграційні процеси активізували зростаюче значення міжнародних угод і договорів, що визначають та захищають права іммігрантів, які деякою мірою обмежують вплив політичних інститутів країн-реципієнтів. За останні десятиліття країни Західної Європи почали обговорювати механізми політичної участі

іммігрантів в процесах прийняття рішень. Політичне регулювання міграційних процесів здійснюється за допомогою захисту і забезпечення громадянських і політичних прав іммігрантів. Але з іншого боку, політичне регулювання імміграційних процесів безпосередньо пов'язане як з реалізацією імміграційної політики, так і з участю самих іммігрантів у політичних процесах, в тому числі – в електоральних. Спроби політичної інтеграції іммігрантів з наданням відповідних політичних прав були зроблені два-три десятиліття тому, коли почали проявлятися дестабілізуючі наслідки їх перебування у державах-реципієнтах як спроба подолати негативні наслідки імміграції. Політичні права безпосередньо пов'язані з участю людини в соціальних і політичних процесах на всіх рівнях управління, в публічній політиці, у формуванні і діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, прийнятті та реалізації політичних рішень тощо. Прагнучи привести існуючу політико-правову систему у відповідність з новими міграційними реаліями, більшість країн роблять спроби забезпечити іммігрантам політичне представництво в тих чи інших формах.

«Коли іммігранти осідають в новому суспільстві, вони починають брати участь у діяльності різноманітних інститутів та установ (школи, профспілки, медицина тощо). Крім того, вони також можуть створювати нові установи в рамках суспільства-реципієнта: культурні або релігійні асоціації, школи для викладання рідної мови. Деякі з них мати зв'язки з аналогічними установами в країні-донорі імміграції (особливо це стосується релігійних установ, які певною мірою отримують фінансування з-за кордону). На перших етапах важко відрізнити участь у соціальному та політичному житті, оскільки участь на ринку праці або в освіті є соціальною, але в той самий час є механізмами політики інтеграції» [65]. В той самий час, іммігранти потенційно можуть впливати на потенційні рішення на рівні участі у профспілках або шкільних радах. Однак важливим є визначити відмінність між політичними правами та участю у політичному житті. Однією з умов активної політичної участі є політичні права. Однак існує й інша точка зору – «політична участь може

відбуватися без реалізації політичних прав (прохачі притулку або мігранти, які не мають документів, які можуть мати адвокацію організації або лобі, що впливають на політичний процес). В цілому у фаховій літературі виокремлюють шість зон, в яких концентруються політичні права та політична участь іммігрантів: цивільні та господарські права, участь в асоціаціях та консультативних установах (радах), права голосу та громадянство» [65].

Наділення іммігрантів політичними правами і обов'язками стало свого роду перевіркою політичних систем на міцність та демократичність. «Якість політичної участі іммігрантів у країнах-реципієнтах залежить від двох умов: ліберальної державної імміграційної політики, що спирається на принципи транснаціоналізму, та інституційної готовності іммігрантів-негромадян брати активну участь у політичних процесах. Участь у політичному житті є слабким місцем політики інтеграції в різних країнах. Іммігранти мають обмежене коло політичних можливостей, оскільки політичні інститути не роблять акцент на політичну інтеграцію в контексті загальної міграційної політики. Важливим фактором «незалученості» є також низька інформатизованість та низький рівень політичної та правової культури, наслідками яких стають незнання власних прав та обов'язків, а також можливостей щодо політичної участі. Політичні можливості іммігрантів сильно відрізняються від країни до країни, особливо яскравою є відмінності між Західною та Центральною Європою» [30, с. 52]. Як правило, в Західній Європі іммігранти користуються більш широкими правами голосу, більш сильними консультативними органами, мають підтримку власних іммігрантських організацій та зв'язок з політичними інститутами країни-реципієнта. Навпаки, іммігранти в Центральній Європі та Прибалтиці не користуються майже жодним з цих прав; їх політична участь є відсутньою, не зважаючи на загальноєвропейські норми та регіональну практику.

«Політичні можливості іммігрантів поліпшуються з часом, але досить повільно (за показниками MIPEX по одній країні на два роки, починаючи з 2007 року). Лідерами в проведенні змін стали Данія та Люксембург, натомість

Норвегія почала проводити політику обмеження. Якщо розглядати країни Центральної Європи, то позитивні зміни в політиці інтеграції має Чехія, в той час як Угорщина ще більше обмежила можливості для іноземців. В цілому, сприяння участі в політичному житті поступово стає частиною інтеграційних стратегій, оскільки країни знову проявляють інтерес до виборчих прав і консультативних органів. Політичні реформи часто вимагають більшої політичної волі від всіх представників громадянського суспільства» [66].

«Заплановані цілі політики інтеграції часто констатуються як рівність результатів, за допомогою яких іммігранти та їхні нащадки здатні брати участь у суспільстві на тих же рівнях, що і місцеве населення. Це пов'язано з тим, що іммігранти другого та третього поколінь формують значні соціальні групи в країні-реципієнті. В більшості країн донедавна де-факто був присутній термін «політичний спокій мігрантів», під яким розумілася тенденція аполітичності іммігрантів та їх родин» [57].

Політичні права є наслідком отримання громадянства як особливого правового зв'язку між особою і державою, що породжує для них взаємні права і обов'язки. Дослідник М. Х. Юсупов вважає громадянство «не просто фактом правового визнання наявності у індивіда певних політичних прав. Це також система можливостей і зобов'язань, за допомогою яких людина визначає своє ставлення до політичної системи, бере участь у публічній політиці, взаємодіє з усіма учасниками політичного процесу. Разом з тим, громадянство є формою підтвердження автономного статусу особистості, вираженого в наборі прав людини» [33, с. 149–151].

Постійно проживаючі в країні-реципієнті іммігранти-негромадяни є повноцінними учасниками соціальних і економічних процесів, але аж ніяк не повноправними учасниками політичних процесів. Оскільки справжня демократія досяжна тільки в умовах, коли всі індивіди, які проживають на одній території і складають певне співтовариство, беруть участь у виробленні, інтерпретації та імплементації норм, що мають пряме відношення до прав, свобод і обов'язків кожного конкретного індивіда, виникає питання про пошук

відповідних форм політичної участі іммігрантів. Найчастіше це питання вирішується або шляхом надання обмеженого обсягу політичних прав, або шляхом інституціоналізації можливостей для неформальної (дорадчої, консультативної) участі іммігрантів у політичному процесі. «Реалізація громадянином країни його політичних прав може бути в деяких випадках обмежена або припинена державою, у той же час політичні права іммігрантів-негромадян можуть бути обмежені або припинені в будь-який момент часу, оскільки це питання цілком перебуває у повноваженнях органів державної влади країн, що приймають іммігрантів» [33, с. 150].

«Обсяг політичних прав розрізняється у осіб, що мають громадянство країни проживання; у осіб, що не мають громадянства країни проживання, але мають громадянство іншої держави; і, нарешті, у осіб, які взагалі не мають громадянства. Відповідно до іммігрантів, які підпадають під дві останні категорії, слід використовувати поняття «негромадяни». Однак не кожний «негромадянин» обов'язково одночасно є іммігрантом. Справедливо також і протилежне – не кожен іммігрант є «негромадянином»» [31, с. 110]. «Громадянство є можливістю для іммігрантів отримати повне забезпечення прав та обов'язків, а також в повному обсязі взяти участь у політичних процесах. Це не означає, що вони позбавлені всіх прав до моменту натуралізації. Це очевидно з прав людини, які є універсальними. Крім того, більшість громадянських прав, таких як свобода асоціації, слова, релігії, зібрань і демонстрацій, поширюється на громадян і негромадян. Частина соціальних прав (право на житло) застосовується і до іммігрантів, і до місцевого населення. Однак існує багато наукових доказів того, що використання цих прав серед іммігрантів не відбувається в повному обсязі» [64].

Наприклад, ступінь належності іммігрантів до профспілки у більшості країн є низьким. Більшість країн вбачають у політичних правах право на повне членство в політичному співтоваристві, що є повною інтеграцією. Політичні права часто відносяться до тих іммігрантів, які є громадянами країни та мають

постійне місце проживання. «Найбільш вагомими політичними правами, яких потребують імміграційні спільноти, це: право голосу на виборах (та інших зборів електорату, таких як референдуми) та право бути обраними. Однак не виключається, що всі іммігранти виключені з права голосу. По-перше, деякі іммігранти можуть бути громадянами країни проживання з моменту їх прибуття. Це стосується випадків з іммігрантами з постколоніальних країн або для тих, хто приїхав з домініонів. Інший приклад – етнічні німці отримують громадянство Німеччини без періоду очікування, а з ним і повний набір політичних прав. Це явний приклад того, як приналежність до нації і держави можуть збігатися. Інша категорія іммігрантів, що зазвичай отримують політичні права, – натуралізовані. В різних країнах існують певні відмінності щодо процедури натуралізації та проміжку часу, після якого / протягом якого вона здійснюється. Також можна зробити висновок, що в країнах з легшою процедурою натуралізації менше осіб зі статусом іммігранта (біженець, особи, що потребують додаткового захисту тощо), ніж у країнах із суворими процедурами» [65].

Політичні права іммігрантів можна поділити на дві категорії: активні та пасивні. До активних відносяться право створювати політичні партії, право створювати громадські організації, брати участь у виборах (бути обраними на посади), право на мирні мітинги та демонстрації. Пасивними політичними правами можна назвати право підтримувати політичні партії та брати участь у виборах (можливість до голосування). Деякі дослідники відносять до активної політичної участі іммігрантів специфічну форму ідентифікації, а саме – релігійний активізм. Специфікою є те, що іммігранти залучаються до діяльності релігійних установ країни-реципієнта, що впливає на громадянську ідентифікацію самих іммігрантів. Інколи участь в діяльності релігійних установ зменшує рівень бідності та підвищує рівень культури іммігрантів, що є одними зі складових політичної активності. На думку дослідників, іммігранти, що проявляють інтерес в діяльності релігійної общини, більш схильні до проявів політичного активізму.

Під політичною інтеграцією розуміють отримання виборчих прав. У більшості країн вона вважається заключним етапом інтеграції, оскільки потребує отримання громадянства. «Проте в деяких країнах для отримання виборчого права достатньо наявності довгострокового виду на проживання, як, наприклад, у Нідерландах, де особа отримує право голосу на місцевих виборах. Проблема політичної інтеграції мігрантів знаходиться в політичному фокусі європейських країн з 1970-х рр. Для одних країн отримання політичних прав негромадянами – це інструмент інтеграції іммігрантів з колишніх колоній, для інших – це спосіб емансипації іммігрантів, підвищення їх зацікавленості в роботі органів місцевого самоврядування. Для третіх залучення іммігрантів в політику представляється запорукою успішної міждержавної інтеграції на європейському просторі в цілому» [див. детал. 33].

Дослідник політичних інтеграційних процесів О. С. Чесноков виділяє наступні варіанти електоральної інкорпорації іноземців, які постійно проживають у країні-реципієнті:

«1. Надання іммігрантам – іноземним громадянам, які є постійними резидентами країни проживання, визначеного набору виборчих прав, що варіюється від країни до країни як в плані обсягу, так і в плані рівня їх реалізації.

2. Наділення іммігрантів, що проживають у країні, виборчими правами відбувається через входження даної країни в міжнародне урядове об'єднання, однією з функцій якого є полегшення транскордонного переміщення людей всередині цього об'єднання.

3. Надання електоральних прав жителям інших територій, політично асоційованих з цією державою або таких, що користуються його зовнішньополітичної підтримкою.

4. Надання електоральних прав репатрійованим особам, що постійно або протягом тривалого часу проживають за межами батьківщини» [30, с. 54].

«Одним з головних інструментів інтеграції іммігрантів у суспільство-реципієнт є практика надання політичних прав. У багатьох країнах певним

категоріям іммігрантів дозволено брати участь у виборах, однак це право обмежене регіональним та місцевим рівнями. Сучасні міграційні процеси є викликом перед політичними інститутами (особливо на регіональному та місцевому рівнях) у випадках, коли значна частина фактичного населення країни не має політичних прав. В такому разі легітимність демократичного прийняття рішень знаходиться під тиском, наприклад на місцевому рівні іммігранти можуть становити до половини населення в деяких міських округах та проживають там досить тривалий термін, і все ж не мають права голосу. В такій ситуації існують два механізми вирішення: поширення права голосу на іммігрантів або натуралізація. Перший варіант, що передбачає надання права голосу іноземним іммігрантам, здійснюється рядом країн Європи. В Ірландії, Швеції, Ісландії, Фінляндії, Данії, Норвегії, Нідерландах та Швейцарії (кантони Невшатель і Юра) всі іммігранти мають право голосувати та бути обраними на місцевому рівні» [57].

Участь у виборах і діяльності локальних органів влади дозволяє іноземцям ставити і вирішувати конкретні проблеми, пов'язані з їхньою життєдіяльністю в районах проживання. Відсторонення від участі в загальнонаціональних виборах мотивується відсутністю до них інтересу з боку іммігрантів. Є підстави вважати, що ці формати участі іммігрантів у політичних процесах зумовлюються політико-культурним контекстом. Так, наприклад, «бажання і готовність іммігрантів приймати участь в електоральних процесах у країні-реципієнті залежить не стільки від того обсягу прав, який вони мають у ній, скільки від інтенсивності і глибини культурної самоідентифікації іммігрантів з тими політиями, які вони покинули. Однак електоральними правами політичні права іммігрантів не обмежуються. Ще одним найважливішим інструментом інтеграції є залучення іммігрантів до суспільного життя. Зазвичай таке залучення відбувається в двох формах: перша форма – це створення спеціальних консультативних структур при виконавчих і законодавчих органах влади (на місцевому або регіональному рівнях), в які входять представники інституціоналізованих

спільнот іммігрантів – вихідців з однієї держави або представники певних етнічних груп, які постійно проживають на території відповідних територіальних утворень. Як правило, такі спільноти об'єднують як іммігрантів-негромадян, так і іммігрантів, які вже стали громадянами держави, яка їх прийняла. Консультативні структури при офіційних органах влади мають дорадчими функціями і мають право брати участь в обговоренні рішень органів влади в тій їх частині, яка безпосередньо стосується іммігрантських громад. В консультативні структури мають право також входити представники громадських організацій (правозахисних, національно-культурних), представники академічного суспільства та влади, у фокус яких потрапляють питання, пов'язанні з імміграцією та іммігрантами» [65].

«Другою формою залучення іммігрантів до суспільного життя є заохочення їх участі (у допустимих чинними законами рамках) в діяльності вже існуючих у країні-реципієнті різних громадських і політичних організацій (політичних партій, професійних спілок, засобів масової інформації і комунікації, благодійних, правозахисних, релігійних та інших). Будучи інститутами громадянського суспільства, такі організації, з одного боку, сприяють комплексної інтеграції іммігрантів у соціально-політичну структуру країни-реципієнта, а з іншого боку – дозволяють іммігрантам більш ефективно захищати і лобіювати свої інтереси за рахунок інституціоналізації груп іммігрантів і використання дозволених у даній країні каналів і інструментів діалогу з органами влади. Через громадські організації є можливість успішно здійснювати різні інтеграційні проекти: від поширення загальної інформації про різні аспекти соціального, культурного та економічного життя в країні-реципієнті, організації сприяння у працевлаштуванні та отриманні освіти до інформування іноземців про наявні у них права і обов'язки та активізації виборчої і громадянської активності серед іммігрантів» [57].

За результатами досліджень ОБСЄ в країнах ЄС щодо показників політичної участі іммігрантів першого та другого покоління було визначено, що «найменшим є показник участі іммігрантів в політичних партіях, а

найвищим – у демонстраціях, написанні петицій та бойкотуванні. Крім того, в рамках концепції транснаціоналізму визначено, що транснаціональні зв'язки не завдають шкоди політичній інтеграції. Так само, як громадяни можуть одночасно діяти на різних рівнях місцевої, регіональної та національної політики, так і іммігранти з активною політичною позицією можуть повноцінно брати участь на всіх рівнях політичних систем країни-реципієнта.

Центр з досліджень міграційної політики (м. Сарагоса, Іспанія) виокремив основні критерії, за якими визначається ступінь політичної інтеграції іммігрантів. Насамперед, це іммігранти, які набули громадянства; іммігранти, що мають дозвіл на постійне місце проживання, визначення частки іммігрантів серед виборних представників; явка іммігрантів на вибори (для тих, хто отримав право голосу), ступінь довіри до державних установ та почуття приналежності» [57].

Особливості участі іммігрантів у роботі консультативних структур при органах влади, а також інші варіанти участі у соціально-політичному та соціально-економічному житті в країнах-реципієнтах безпосередньо пов'язані з типом політичної культури, який репрезентують іммігранти, тому рівень і якість участі будуть вище в тих іммігрантів, у яких розвинена громадянська політична культура і високий рівень громадянської свідомості. О. Чесноков визначає культуру «вирішальним фактором інтеграції та отриманням політичних прав, однак така позиція є суб'єктивною, а політичні, економічні та соціальні фактори відіграють не менш важливу функцію» [31, с. 20–25]. Дискусії про вплив історичних (культурно-історичних та історико-політичних) чинників на процес інтеграції мігрантів були інспіровані дослідженнями Роджерса Брубейкера, що «порівнюють моделі політичної спільноти Німеччини та Франції. Політична історія Франції визначила основне розуміння нації як територіальної спільноти – спільноти громадян. Крім того, цією історією породжена державоцентрична (state-centric), централістична модель політичної спільноти. З французьким випадком контрастує випадок Німеччини. Тут державно-територіальна єдність довгий час не складалася, в

силу чого націю стали розуміти по перевазі в етнічних термінах – як спільноту походження і культури» [5, с. 20].

Небажання німецьких еліт (і значної частини німецької громадськості) переглянути явно застарілий закон про громадянство Роджерс Брубейкер пояснив саме «прихильністю німецького товариства до «етнічного» подання про національне співтовариство. І навпаки, причину відносній легкості, з якою у Франції, починаючи з 1889 р., іноземці та їхні діти отримують громадянство, американський соціолог пояснює традицією територіального трактування нації. У Р. Брубейкера знайшлося багато послідовників, але при цьому і безліч супротивників. Критики гіпотези Р. Брубейкера вказували, зокрема, на проблеми з її верифікацією. Цілий ряд аналітиків вважали за краще переключити увагу з культурних на структурні чинники процесу інтеграції. К. Дойч вважав, що головними рушійними силами політичної інтеграції є партійні системи, групи тиску та інші учасники внутрішньополітичної оренди. На його думку, внутрішня інтегрованість може бути досягнута тільки тоді, коли виникає співтовариство безпеки. Крок в сторону теоретичного компромісу між «культуралістським» і «структуралістським» підходами зробила Ясмін Соїсал. Британська дослідниця ставить питання про відмінності в режимах політичного інкорпорування, що діють в різних країнах. Ці режими визначаються, з одного боку, тим, у яких термінах протікають національні дискусії про включення мігрантів, а з іншого – організаційними структурами, тобто інститутами, в рамках яких відбувається таке включення. Значимість дискурсивних факторів політичної інтеграції, таким чином, не заперечується. Але не менше значення для успішного інкорпорування нового населення (або, навпаки, пробуксовування в ході цього процесу) має робота політичних інститутів. Розвиваючи думку Ясмін Соїсал, американський соціолог і політолог Гаррі Фріман пропонує схему, яка синтезує «культурно орієнтовані» і «інституційно орієнтовані» підходи до проблеми. Згідно Г. Фріману, процес політичної інтеграції мігрантів визначається взаємодією політичних інститутів та громадських організацій

суспільства-реципієнта, – з одного боку, і очікувань мігрантів – з іншого. Що стосується очікувань мігрантів, то мова йде насамперед про орієнтацію мігрантів на тимчасове (нехай і довгострокове) перебування в країні або на постійне проживання» [Див. детал. 17].

В даний час можна спостерігати довготривалу тенденцію поступового включення іммігрантів в громадянське суспільство. Довготривалість тенденції обумовлена як теоретично – неприпустимістю позбавляти певну частину населення країни частині прав в демократичній державі, так і практично – постійним збільшенням числа людей, що мають статус постійних резидентів країни, в якій вони проживають, але позбавлених можливостей для повної політичної інтеграції. Тому держави змушені або проводити міграційну політику, в результаті якої країна отримувала б таких іммігрантів, на інтеграцію яких не потрібно витратити значні фінансові кошти і які не є загрозою національній ідентичності, тобто співвітчизників, або проводити політику прийому іммігрантів з різним культурним «бекграундом», але при цьому реалізовувати ефективні управлінські практики, що забезпечують ефективне національне об'єднання.

«Найважливішою складовою політичної участі, безсумнівно, є електоральна активність. Делегування іммігрантам політичних прав є способом включення до приймаючого соціуму осіб, які свідомо знаходяться в маргіналізованому положенні, як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Особливого значення набуває володіння політичними правами не на загальнодержавному або регіональному рівні, на яких визначаються і реалізуються, в основному, стратегічні, політичні й управлінські завдання, а саме на місцевому рівні, де спільнота щодня стикається з однаковими для всіх проблемами комунального і побутового характеру. Таким чином, питання про надання політичних прав негромадянам має, скоріше, не загальнонаціональний і політичний, а локальний і адміністративний характер. В якості умов для політичної інтеграції іммігрантів, ще до моменту прийняття ними громадянства країни перебування, слід визначити офіційну позицію

державної влади по відношенню до іммігрантів і, відповідно, проведену органами влади політику у сфері імміграції, натуралізації та інтеграції. У цьому плані має значення не тільки ідеологія, в рамках якої вибудовується стратегічна лінія управління країною, але і те, як сприймається владою і суспільством сам інститут виборів – як один з елементів політичного процесу або ж як його «кульмінація». У першому випадку електоральна участь іммігрантів, наприклад, у вигляді голосування на місцевих виборах сприймається як початок їхньої політичної інтеграції у приймаючому суспільстві і свого роду «тренування» їх громадянської свідомості. У другому випадку електоральна участь розуміється як акт, який може бути здійснений тільки і виключно громадянином, тобто особою, яка у правовому сенсі зафіксувала своє ставлення до держави і тому наділеним правом і відповідальністю брати участь у прийнятті політичних рішень» [5, с. 44 - 45].

«Необхідною умовою є і ступінь децентралізації або, іншими словами, свободи регіональних і місцевих властей приймати ті чи інші рішення в сфері імміграційної політики в межах своїх територій. Наявність об'єктивних передумов (активне лобіювання груп захисту прав іммігрантів, стан громадської думки, певна кількість іммігрантів тощо) для виникнення потреби в наданні або розширенні обсягу прав, наявного у іммігрантів, суттєво впливає на стратегію політичної інтеграції. Вплив має ступінь ймовірності вирішення економічних, соціальних та інших проблем у реципієнтному соціумі в зв'язку з включенням в політичне життя іммігрантів-негромадян. Необхідність надання іммігрантам-негромадянам політичних прав зазвичай обумовлюється фундаментальним правом кожної людини на участь у прийнятті рішень, які безпосередньо його стосуються, а також повсюдного викорінення дискримінації та нерівноправності за якими би то не було підставами. Дійсно, іммігранти залучені в ті ж політичні, соціальні та економічні відносини, що і громадяни країн-реципієнтів. І на тих, і на інших однаковою мірою поширюються державні закони, обов'язок платити податки і так далі, аж до служби в збройних силах. При цьому іммігранти нерідко позбавлені ключової

можливості впливати на прийняті в країні (регіоні, місті) політичні рішення, так як не мають політичних прав. Також введення практики надання виборчих та інших політичних прав іноземцям (негромадянам) у багатьох країнах пов'язано з історико-культурним походженням мігрантів. Як показує практика, отримання виборчого права спочатку зумовлює високий рівень електоральної активності. Однак з плином часу цей рівень починає падати, засвідчуючи про недоліки системи політичної інтеграції. Найчастіше мігранти не задоволені усіченим характером свого політичного представництва, що спричинений відсутністю громадянства та відповідно відсутністю можливості до утворення політичних сил та участі у виборчому процесі» [63].

Однією з причин є й те, що мігранти другого та третього поколінь які є кандидатами у ради від іммігрантів, починають обстоювати протилежні політичні інтереси, що спрямовані не на захист прав мігрантів, а навпаки, що також зменшує електоральну активність. Політичні партії обмежують число кандидатів від іммігрантів у муніципальних радах, щоб не втратити електорат серед населення країни-реципієнта. В останні роки зростає відсоток населення, що виступають проти зростання числа парламентаріїв іншого етнічного походження.

«Представники мігрантів, що працюють у політичних органах, з часом втрачають зв'язки зі своїми громадами. Рядові ж іммігранти, мимоволі «пропускаючи» національні вибори, за інерцією ухиляються від участі в місцевих виборах. Є й інші причини, що перешкоджають активному включенню іммігрантів у політичні процеси. Серед них: висока частка в загальному складі іммігрантів категорій виборців, які традиційно слабо беруть участь у виборах (молоді, неодружені, малозабезпечені, недавно прибулі); поверхневе, іноді неправильне уявлення про виборчий механізм, партії, політичні системи, що погіршується недостатнім знанням мови; невисока значимість виборів для тих, хто збираються повернутися на батьківщину і т. п.» [46].

Політичне представництво іммігрантів може бути виражено у формі обмеженого політичного представництва. Яскравим прикладом виступають консультативні ради, комісії та контактні центри. «Ідея представництва мігрантів в консультативних органах, народжена в Бельгії, отримала найбільшу підтримку в ФРН. Поетапно на різних рівнях влади в доповнення до сотень місцевих дорадчих органів були створені земельні і федеральні ради. Але недоліками таких рад є те, що у багатьох випадках представники іноземного населення не обираються, а призначаються (політичними партіями, профспілками та благодійними організаціями). Але і така усічена форма представництва дозволяє іммігрантам публічно заявити про свої проблеми та довести до відома влади своїх вимог» [44].

Проходячи перші етапи соціально-культурної адаптації, мігранти виступають за розширення можливостей участі в політичному житті. При цьому вони віддають перевагу діяльності в організаціях, створених ними самими. Державна підтримка таких організацій сприяє забезпеченню участі іммігрантів у політичному житті суспільства і вписується в загальне русло інтеграційної політики. «Однак слід зазначити, що рівень політичної інтеграції залежить від країни-донора мігрантів. Наприклад, у Франції більшість іммігрантів є вихідцями з країн Північної Африки. Їм властиві традиційна аполітичність, скептицизм та недовіра до виборного процесу. Відповідно, активність на виборах і ступінь представництва іммігрантів у політичному житті країни вкрай низькі. Навпаки, у ФРН більшість іммігрантів – вихідці з Туреччини, країни з усталеними майже демократичними інститутами. Тому вони проявляють велику активність на виборах всіх рівнів. Їх представники займають ряд посад як в органах влади, так і в німецьких політичних партіях» [Див. детал. 70].

«Зростання кількості іммігрантів в країнах-реципієнтах та поява мігрантів другого та третього порядку, та /або отримання ними громадянства призводить до збільшення їх впливу на політичні процеси в середині країни. Як світські політичні партії, ісламські політичні партії створюються з

основною метою боротьби влади або закону як інструменти колективних дій у рамках суспільства. Однак вони відрізняються від інших політичних партій у тому, що вони створюються ісламською елітою, яка прагне створювати тиск на уряд та лобіювати релігійні інтереси в політиці. Більш того, ісламські політичні партії відрізняються від традиційних політичних партій. Останні визнають римське право як джерело законодавчих актів, в той час як ісламські політичні партії повністю спираються на шаріат, через відсутність відмінностей між етикою та законом» [Див. детал. 37].

Сьогодні на політичному просторі окремих європейських країн діють політичні партії, створенні натуралізованими іммігрантами. Причини їх появи мають певне історико-політичне підґрунтя та розвиток окремого регіону. Причинами можуть виступати тривале перебування країни під владою іншої, в рамках якої відбулася поява представників іншої культури та релігії, що в подальшому відобразилося і на політичному ґрунті (Іспанія), збільшення кількості мігрантів після звільнення колоній (Франція, Великобританія), наслідки Другої світової війни та збільшення відсотку іммігрантів у процесі післявоєнної відбудови, а також політики мультикультуралізму та відкриття кордонів. Але особливості державного устрою є фактором подальшого розвитку діяльності таких партій. Для України питання появи політичних партій, створених іммігрантами, не є актуальним через низький відсоток тривалого перебування мігрантів на території країни. «Специфікою іммігрантських політичних партій є те, що вони об'єднанні релігійним підґрунтям (переважно іслам), та в окремих випадках лобіюють інтереси власних країн-донорів. Іншою тенденцією є відсутність в європейській політиці суто етнічних мусульманських партій, що представляють інтереси конкретних національностей за межами регіонів їх компактного проживання» [43]. Спільною рисою цих партій є те, що вони не беруть участь в загальнонаціональних виборах, а на місцевих виборах досить рідко набирають більше ніж 1 % голосів. Мігранти, які схильні підтримувати ліві та крайні ліві політичні партії, не складають основний електорат для таких

політичних партій, а в деяких випадках агресивно налаштовані проти підтримки проісламських політичних партій. Загальним стримуючим фактором для розвитку всіх цих партій є проблема політичного об'єднання релігійних та національно-етнічних відмінностей. Адже потенційним електоратом для таких партій є етнічні представники з різних регіонів світу. Кожна з них має свої традиції і життєвий уклад, норми поведінки і побуту, дотримується різних напрямів і течій в ісламі. При цьому звичайною практикою є домінування одної з цих етнічних груп у районі проживання на локальному рівні.

«Політичне представництво іммігрантів може здійснюватися декількома шляхами в залежності від політичних інститутів, що репрезентуватимуть їх інтереси. Однак найбільш поширеним є представництво на рівні Європейського парламенту (депутати) та на регіональному рівні у вигляді політичних партій. Зазвичай, це іммігранти третього (і далі) покоління, які є натуралізованими, або громадянин країни-реципієнта, один із батьків яких був іммігрантом. Глобалізація та транснаціоналізм стали причинами того, що більшість з іммігрантів є представниками мусульманських світів або ж сповідують іслам. Політична участь іммігрантів в національних зборах ширше, ніж в Європейському парламенті, оскільки національний рівень є найбільш помітною політичною ареною. Політики-іммігранти зустрічаються практично у всіх партіях, з тенденцією до соціал-демократів та лібералів» [3, с.67 - 69].

«Іслам на європейській політичній арені проявляється на двох рівнях: у вигляді політичного ісламу та на рівні мусульман в політиці. Збігання цих рівнів є доволі рідким явищем для європейської політики. До першої групи належать ісламські партії або окремі мусульманські політики, що входять до асоціацій, ідеологія яких суворо пов'язана з політичним ісламом. До другої групи належать європейські громадяни з мусульманським походженням, які не належать до конкретної ісламської групи або не заявляють про свою ісламську ідентичність. Таким чином, в політиці існує чітка різниця між

європейськими мусульманами і мусульманськими європейцями, тобто між людиною з ісламською ідентичністю, яка живе в Європі, і людиною з європейською ідентичністю, але з ісламським походженням» [Див. детал. 41].

Політична прихильність мусульман, які живуть в Європі, до ісламських партій пов'язана з наявністю «політичного ісламу» на місцях. Термін «політичний іслам» означає входження ісламу як релігії у світську сферу політики. З цієї причини його часто визначають як іслам, який використовується для політичних цілей. Політичний іслам прийшов до Європи разом з іммігрантами з Північної Африки, оскільки є основним принципом внутрішньої політики Лівії, Тунісу, Алжиру. У пост-революційному арабському світі політичний іслам представляє себе як єдиний спосіб запровадження ісламської етики та ісламського права як основного контексту для будь-якого рішення та будь-яких дій уряду після корумпованого минулого. У Європі мета політичного ісламу функціонально відрізняється, оскільки іммігранти-мусульмани залишаються меншістю. «Політичне життя та політичні зобов'язання є необхідною умовою функціонування політичного ісламу. Політичне зобов'язання може бути досягнуто або шляхом безпосередньої участі, або через соціальну діяльність, організовану неурядовими організаціями, які мають на меті підвищити обізнаність про ісламські питання на рівні державних та регіональних політичних інститутів. Така форма політичної участі вимагає громадянства та відповідних політичних прав, а також політичної інтеграції в суспільство-реципієнт. Формою реалізації принципів політичного ісламу стало функціонування ісламських політичних партій. Одна з перших таких партій була створена у Великій Британії як відповідь проти присутності британських військ в Афганістані. Програма партії передбачала допомогу ісламському населенню Великобританії, а також створення громадської дискусії про ісламську альтернативу. Однак обмежена електоральна спрямованість цієї партії та відсутність підтримки призвела до її розпаду» [37].

Однією з перших і найбільш обговорюваних ісламських партій в Європі стала «PRUNE» (Гранада, Іспанія), «метою якої було політичне представництво всіх національних меншин Іспанії, однак згодом політична стратегія партії трансформувалася в бік ісламу. Електорат партії показав низьку політичну ідентичність, вважаючи себе мусульманами, а не громадянами Іспанії, що свідчить про низький рівень інтеграції. У травні 2015 року партія брала участь у муніципальних виборах у Малазі, Мадриді, Барселоні, Мурсії, Валенсії, Ов'єдо і Толедо, але не отримала достатню кількість голосів» [Див. детал. 53].

«Серед програмних вимог були реформування органів місцевого самоврядування та зниження рівня корупції, однак це не допомогло збільшити електорат партії. Тенденція підкреслювати ісламську ідентичність також підтверджується «Ісламською партією» (Бельгія). Якщо «PRUNE» визначає себе як іспанську партію із захисту національних меншин, то бельгійська партія позиціонує як ісламську. Партія є активною на рівні місцевих рад у Брюсселі, має підтримку серед іммігрантів, які є переважно мусульманами. Програмні вимоги партії також лобіюють інтереси іммігрантів на місцевому рівні (кампанія за халяльну їжу, урядове визнання ісламських свят та право публічно носити національний одяг)» [Див. детал. 37].

«Іспанська та бельгійська партії є двома різними способами інтерпретації ролі ісламу в політиці і в суспільстві, та політичного тиску іммігрантів. У 2009 році в Норвегії була заснована «Незалежна робоча партія» норвежцем пакистанського походження Гюфором Баттом. Програма партії містить вимоги щодо зниження податків та цін на паливо, а також виступає за створення ісламських шкіл і лікарень, скасування заборони на носіння хіджабу в поліції тощо. Партія діє на місцевому рівні, однак не має широкого електорату, отримуючи менше 1 % голосів на виборах» [див. детал. 63].

«У Франції була утворена партія «Союз мусульманських французьких демократів» (*l'union des démocrates musulmans de France, UDMF*). На регіональних виборах 2015 року в законодавчі органи ряду французьких

департаментів ця партія висуває кілька кандидатів. Заснована в листопаді 2012 року UDMF налічує близько 600 активних членів. Це не перша ісламська партія у Франції. Аналогічні, але безуспішні спроби робилися в країні в 1997 та 2009 роках» [Див. детал. 72].

«В Нідерландах «Партія ісламських демократів» виступала за боротьбу з релігійною дискримінацією, збільшення кількості мусульманських шкіл, вивчення арабської мови. З 2006 року партія бере участь у муніципальних виборах в Гаазі, де її представники займають кілька місць у міській раді. На початку 2015 року два політика турецького походження були виключені з голландської Лейбористської партії та утворили нову мусульманську партію «Denk» (Думайте), з основним завданням – посилити боротьбу проти расизму й дискримінації в голландському суспільстві» [Див. детал. 69].

Крім того, в даний час деякі європейські громадські рухи і асоціації домагаються права отримання статусу політичних партій. «Наприклад, «Союз італійських мусульман» заснований марокканськими релігійними лідерами в 2007 році в Турині, що ставить своєю метою створення мусульманської політичної партії. Однойменний нечисленний союз «L'unione Musulmani D'Italia» (UMI), створений скандально відомим з 2001 року Аделем Смітом, завжди позиціонував себе в якості політичної партії, що захищає інтереси мігрантів в Італії, що сповідують іслам. Після смерті свого засновника у серпні 2014 року, цей союз не має перспектив. Іншою організацією, що представляє інтереси мусульман Італії, є «Союз ісламських об'єднань і організацій» («Unione delle Comunita e delle Orhanizzazioni Islamiche in Italia», UCOII). Організація зі штаб-квартирою в Римі була заснована в 1990 році на базі більш старого Об'єднання мусульманських студентів Італії (USMI)» [Див. детал. 71].

«Офіційно цей союз не є політичною партією, однак є центром багатьох мусульманських організацій Італії, що ставить за мету захист мусульманського населення, але виключає можливість повної інтеграції та асиміляції» [Див. детал. 67].

«Політична партія Болгарії «Рух за права і свободи», що має представництво в європейському парламенті, не входить до переліку зазначених політичних партій через те, що вона утворена не мігрантами, а турецькою національною меншиною на території Болгарії. Відповідно діяльність цієї політичної партії відрізняється від політичних партій мігрантів. Партії національних меншин здатні лобіювати інтереси країни-донора в національному парламенті, а також окрім захисту інтересів національних меншин мають дестабілізуючий політичний фактор в середині країни. Аналогом такої політичної партії в Україні може бути «Демократична партія угорців України». Хоча партія не має широкого політичного представництва на національному рівні, вона активно діє на місцевому. Прикладів політичних партій національних меншин є набагато більше ніж політичних партій мігрантів, але це є окремим питанням для дослідження, тому в роботі не робиться акценту на розгляд їх діяльності» [Див. детал.б].

Отже, поширення таких рухів призводить до формування на європейській території ліворадикальних політичних організацій. Представники імміграційних політичних партій мають можливість лобіювати інтереси своїх співвітчизників в урядах приймаючих країн. Існує загроза національній та регіональній безпеці, оскільки такі політичні партії фінансуються з країн-донорів імміграції. Явище «політичного ісламу» є показником отримання політичних прав без належної політичної інтеграції.

«Діяльність окремих політиків з імміграційним походженням трохи більш успішна, ніж у політичних партій. Зазвичай вони виходять на політичну арену як кандидати від регіональної або національної партії, і намагаються уникати кліше «іммігрант», хоча медіа люблять це робити. Наприклад, з 749 членів Європарламенту 10 мають мусульманське походження, що означає, що вони або народилися в мусульманських країнах, або мають батьків-мусульман» [49].

«Майбутнє політичної участі іммігрантів в європейській політиці ще формується, однак кількість європейських громадян з іммігрантським

походженням та відмінною політичною культурою та національною ідентичністю зростатимуть у найближчі роки, тому необхідність їх політичного представництва зростатиме. На думку О. Чеснокова, «виникає інша парадигма, коли натуралізовані іммігранти схильються до вибору правосторонніх партій, тоді як «нові» обиратимуть лівих. Участь іммігрантів, їх спільнот і груп у політичному житті приймаючого суспільства дуже розрізняється за ступенем активності, але в цілому є обмеженим через відсутність у іммігрантів (принаймні, протягом певного періоду) статусу громадянина країни-реципієнта. Однак, будучи одним з найбільш значних факторів соціального середовища, вони опосередковано впливають на багато поточні політичні процеси в приймаючих країнах, чим, безсумнівно, впливають і на трансформацію політичної системи в цілому» [30, с. 51–52].

За зауваженням О. Ю. Мелешкіної, «від ступеня інституціалізації політичної діяльності залежить не тільки досягнення конкретних цілей (вона, як правило, тим ефективніше, чим вищий ступінь інституціалізації), але і відтворюваність, повторюваність, регулярність будь-яких політичних відносин, їх закріплення в правилах і нормах» [20, с. 32–38]. Потреба в інституціалізації діяльності для підвищення її ефективності може бути пояснений феномен гетто (створення відносно ізольованих національно-територіальних громад), зазвичай відтворений іммігрантами в країнах прибуття. Інституційний підхід доповнює традиційне психологічне пояснення такої поведінки іммігрантів, що полягає в констатації потреби в груповій ідентифікації та афіліації.

Міграційні потоки в демократичні держави були глибше вивчені з точки зору економіки, соціології та державної політики, ніж з точки зору політичного представництва іммігрантів та міграції як політичного процесу в цілому. Відносну відсутність інтересу до цієї теми можна частково пояснити тим, що більшість держав чітко обмежують виборче право, надаючи його виключно громадянам. Внаслідок цього іноземці, які проживають на території

країн як іммігранти, таким правом не володіють, та тривалий час розглядалися як політично пасивні.

«В останні роки предметом широкого обговорення стало питання моделей політичних прав іммігрантів: або полегшити процедуру натуралізації, або надати право голосу деяким категоріям іммігрантів, які є постійними мешканцями країн. Більшість демократичних урядів вирішили все ж обмежити як надання громадянства, так і надання виборчих прав іммігрантам, не намагаючись при цьому відійти від проблеми їх участі в політичному житті. Можна запропонувати альтернативне рішення: дозволити іммігрантам брати участь у політичному житті в інших формах, а саме: право дорадчого (консультативного) голосу; участь у діяльності рад трудових колективів; участь у діяльності політичних, релігійних і громадських організацій; участь у позапарламентській опозиції» [59].

Політичні та громадянські права іммігрантів є важливою компонентою політики інтеграції, але їх реалізація залежить від процедури отримання громадянства та процесу натуралізації. Однак іммігранти мають декілька шляхів забезпечення власного політичного представництва на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівні, тому статус громадянина країни-реципієнта не завжди є необхідним та обов'язковим. Справедливим є і зворотній процес: без політичної інтеграції та належної адаптації новоутворені політичні сили не є прогресивними в своєму розвитку, поступово втрачають електорат та перетворюються на негромадські організації. Це підтверджується також політичним представництвом іммігрантів на рівні Європарламенту та парламентів країн-реципієнтів на рівні окремих політиків, які виступають в інтересах нової країни, ототожнюють себе з громадянством, а не з національністю, та виступають за обмеження міграційних потоків. Іммігранти-негромадяни також мають певні політичні права, насамперед – отримання права голосу без отримання громадянства у випадках тривалого проживання на території країни-реципієнта (наприклад, Швеція). Політичні права такої категорії іммігрантів виокремлюються в отриманні релігійного

представництва, представництва в профспілках та трудових колективах, участь в опозиціях тощо.

Висновки до розділу 3

Міграційні процеси сучасності впливають на всі сфери діяльності держави, торкаючи як політичні інститути, так і негромадські організації, економічну та соціальну сфери тощо. Процеси глобалізації та транснаціоналізації концентрують та поглиблюють негативний вплив міграції, а координація їх в середині держави призводять до низьких темпів реформації та активізації конфліктної компоненти в трикутнику «влада – громадянське суспільство – іммігранти». Однак негативний потенціал міграційних процесів можливо трансформувати на позитивну складову, створивши позитивний політичний імідж імміграції. Реалізація такого напрямку можлива за наявності політики інтеграції як компоненти міграційної політики. Політика інтеграції в більшості європейських країн почала активно розроблятися та впроваджуватись з моменту міграційної кризи, що забезпечило стабілізацію політичної ситуації в середині кожної держави, також економічну та соціальну складову. Визначено, що міграційні процеси є складовою політичного життя кожної сучасної країни, тому необхідно розробити стратегію контролю за цим явищем, а також зменшити рівень негативних наслідків як для країни-донора, так і для реципієнта. В цьому процесі повідним політичним інститутом виступає держава, а основною проблемою – низка соціально-політичних ризиків для країни-реципієнта (популізм, активізація ультра-правих політичних організацій, міграційні конфлікти, низькі адаптивні та інтегративні можливості іммігрантів, політична криза та низька активність політичних інститутів, особливості політичної культури країни-реципієнта та іммігрантів, анклавізація тощо). Доведено, що політика інтеграції має розглядатися у динамічному, а не статичному розвитку; об'єктом політики

інтеграції є іммігранти, а предметом – залучення їх до політичної та соціальної активності. Двосторонність політики інтеграції забезпечується спільними політиками країни-донора та країни-реципієнта, тобто відповідальність за імміграцію несуть обидві країни. Використання поняття «політичної соціалізації» в контексті міграційних процесів є значно ширшим, ніж політичної інтеграції, однак процес інтеграції містить в собі набуті навички громадянина, уміння виконувати політичні ролі і в рамках політичної еліти, і громадянського суспільства. Європейські країни по-різному підійшли до проблем міграційних процесів, виокремивши певні моделі на різних етапах розвитку. Однак політичні інститути країни-реципієнта акцентують увагу на негативних наслідках міграційних процесів, тобто вбачаючи загрозу в іммігрантах та створенні ними «паралельні суспільства», які повністю копіюють країну-донор. Визначено, що окремі країни демонструють політику ізоляціонізму в рамках загостреної міграційної кризи (Австрія, Великобританія, Словаччина, Угорщина), та висувають певні вимоги до іммігрантів, однак ця політика ефективна на короткому відрізку часу, що дозволяє стабілізувати міграційний потік та удосконалити нормативно-правову базу. Використання того чи іншого типу політики інтеграції залежить від типу кордону, який контролюється державою. Викликає сумніви модель «соціального громадянства» або політики обмеженої інтеграції, оскільки інкорпорування лише до соціальної сфери не надає визначеного юридичного статусу та обмежує у значній кількості політичних та громадянських прав. Така модель передбачає швидке отримання визначеного статусу, але практично жодна з держав не виконує цю умову. Основним недоліком політики інтеграції є її обмежений вплив на замкненні імміграційні суспільства, що є причиною маргіналізації. Класичним підходом є структурна адаптація, що створює спільні політичні та економічні показники, не беручи до уваги культурну складову.

Ефективність політики інтеграції залежить від ступеню децентралізації кожної країни. Доведено, що оцінка міграційних процесів має відбуватися на

наднаціональному рівні, державному, регіональному (федеральному) та муніципальному (міста та общини). Найбільш ефективною є запровадження політики інтеграції на місцях, адже вона повинна носити конкретний та адресний характер для кожної з відповідних груп іммігрантів. Це не впливає на загальний напрямок міграційної політики, але якісно трансформує її складові, оскільки навіть біженці не є цілісною та консолідованою категорією. Децентралізація підтверджує той факт, що міграційні потоки пов'язують регіони, що нівелює вертикаль політичної влади. Тому пріоритетним напрямком є економічне та політичне зміцнення муніципалітетів, оскільки саме вони активно виступають на етапі прийняття та розміщення іммігрантів, надаючи широкий спектр соціальних послуг. На рівні муніципалітетів міграційна політика та політика інтеграції мають вирішувати проблеми, пов'язані з гетто, бідними кварталами, анклавом тощо. Залучення місцевих та регіональних політичних організацій, негромадських організацій та профспілок для трансформації міграційної ситуації на рівні муніципалітетів з метою уникнення сегрегації. Ефективною є співпраця на рівні співдружності міст в рамках спільних соціально-політичних проектів в рамках інтеграції. Це дозволяє об'єднати муніципалітети та регіони для спільних напрямків інтеграції, а саме спростити структуру фінансування, створити адресний підхід до окремих випадків у вимірі «знизу вгору». Залучення іммігрантів можна проводити за допомогою створення іммігрантських рад та громадських ініціатив, в рамках яких можливе окреме політичне представництво на місцевому рівні, а також вирішення першочергових проблем іммігрантів. Існує невизначеність у категоріальній складовій інтеграції іммігрантів як окремої політичної сили або часткового залучення до окремих політик без визначення їх статусу. Також існують протиріччя між факторами інтеграції іммігрантів та критеріями оцінки ступенів інтеграції, оскільки це має бути адресно до кожної країни Європейського Союзу.

При формуванні локальної міграційної політики необхідно звертати увагу на ступінь залученості іммігрантських громад та причини їх політичної

неучасті: цілеспрямоване обмеження, опосередковане обмеження, низька політична активність, недовіра до органів місцевого самоврядування, низька політична культура тощо. Процес інтеграції є успішним лише за одночасної участі різноякісних акторів. Країни-донори імміграції є важливою ланкою політики інтеграції та сприяють не лише включення в громадянське суспільство країни-реципієнта, а й забезпечують повернення іммігрантів на батьківщину. Створення моделі циркулярної міграції як елементу міграційного менеджменту для вирішення проблем міграційної кризи не можливе без дуалістичної діяльності вихідних та заключних країн транзиту.

Використання технології регіональних проєктів можливе з виходом за географічні рамки їх проведення, однак слід зауважити на різницю політико-культурного розвитку кожного окремого регіону.

Питання інтеграції іммігрантів не набуло актуальної підтримки серед українських політичних сил, оскільки в більшості випадків Україна є країною-транзиту та іммігранти не розглядають її як кінцеву точку міграційного потоку. Натомість широкого загалу набуло питання внутрішньої міграції та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Така категорія мігрантів потребує особливої політичної підтримки, однак не має потреби у політичній інтеграції, оскільки політична культура не відрізняється від політичної культури суспільства-реципієнта. Щодо інших категорій іммігрантів діють програми щодо інтеграції в усі сфери діяльності держави, однак лише на загальнодержавному рівні. До масових міграційних процесів регіональні та місцеві політичні інститути України не адаптовані. Якщо країни ЄС намагаються виокремити ідеальну модель запровадження політики інтеграції, то в Україні відсутній комплексний підхід при розробці міграційної політики, тому з цієї сфери необхідно починати глобальні трансформації, які стануть ефективними в умовах децентралізації.

Політика інтеграції передбачає часткове та / або повне надання іммігрантам політичних та громадянських прав. В умовах суспільства-реципієнта іммігранти починають брати участь в соціальних та економічних

процесах, що неможливо без отримання певних громадянських та політичних прав. Доведено, що ця ланка підсилюється також зв'язком іммігрантів з країнами-донорами імміграції на рівні культурних або релігійних асоціацій.

Визначено, що надання прав на голосування на місцевому рівні не має негативного впливу на рівень натуралізації та допомагає мігрантам побачити переваги участі у прийнятті рішень. Доведено, що іммігранти, які мають право голосу на рівні муніципалітету є більш обізнаними щодо повного виборчого права. Надання або обмеження місцевих прав виборців може також вплинути на політичну участь мігрантів в інших регіонах.

Проблеми, з якими зіштовхуються муніципалітети, виникають на початку прийому, при визначені охоплення електорату політичних партій та густоти мереж, рівні політичної довіри іммігрантів тощо. Крім того, органам влади може знадобитися оцінка стану охоплення інформаційно-орієнтовних кампаній до своїх цільових спільнот, оскільки пропаганда виборців може успішно збільшити політичну участь іммігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf
Дата звернення: 06.01.2019
2. Берри Д. Аккультурация и психологическая адаптация: обзор проблемы. URL: http://rl-online.ru/articles/3_4-01/198.html Дата звернення: 15.01.2018
3. Біль М. (2014) Проблеми формування і розвитку інфраструктури територіальних міграційних систем. Регіональна економіка. № 2. С. 66–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2014_2_9 Дата звернення: 06.01.2019
4. Борінштейн Є. Р. (2015) Социокультурные основания политической социализации . Перспективы. Соціально-політичний журнал. № 4. С. 16–22.

5. Гражданство как концепт и институт: что, как и зачем изучать. Гражданство и иммиграция: концептуальное, историческое и институциональное измерение. / Под ред. В. С. Малахова, А. Ф. Яковлевой (2013). Москва: Канон+. С. 6–32.
6. Демократична партія угорців України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/4561> Дата звернення: 13.02.2019
7. Денисюк С. Напрями розвитку міграційної політики в Україні. URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2008_3_20.pdf (дата звернення: 17.09.2018).
8. Дослідження з питань інтеграції, злочинів на ґрунті ненависті та дискримінації різних категорій мігрантів. Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні (2014). URL: <http://iom.org.ua/sites/default/files/study.pdf> Дата звернення: 13.02.2019
9. Закон України «Про імміграцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14/stru> Дата звернення: 13.02.2019
10. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/3857-12> (дата звернення: 5.10.2017).
11. Індекс інтеграції внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://cedos.org.ua/uk/vpo-integration-index> Дата звернення: 13.02.2019
12. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. URL: <http://www.inliberty.ru/library/265-teoreticheskie-osnovy-multikulturashylizma> Дата звернення: 13.02.2019
13. Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.
14. Множинне громадянство та захист прав закордонних українців. URL: <https://global-ukraine.com/wp-content/uploads/2017/03/2017-03-19-Dual-Citizenship-in-Ukraine-Global-Trends-Analytics-V4.pdf> (дата звернення: 09.11.2017).

15. Мукомель В. И. (2018) Миграционные исследования: социологическое измерение. Научные исследования в области этничности, межнациональных отношений и истории национальной политики. Материалы сессии Научного совета РАН по комплексным проблемам этничности и межнациональных отношений. Москва: ИЭА РАН. 315 с.

16. Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів. За ред. У. Я. Садової (2015). Львів. 252 с.

17. Оврамец М. А. (2015) Чинники імміграції в політиці Європейського Союзу на початку ХХІ ст. (концептуальний та праксеологічний виміри): автореферат дисертації ... кандидата політичних наук. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Миколаїв. 22 с.

18. Ольшевська І. Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах глобалізації : автореф. дис... канд. екон. наук. К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2007. 20 с.

19. Онищук В. (2014) Інституціональні та правові основи міграційних процесів. Українознавчий альманах. Випуск 15. С. 60—62.

20. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сборник учебных материалов. Под ред. Е. Ю. Мелешкиной (2001). Москва: Издво «Весь мир». 304 с.

21. «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> Дата звернення: 13.02.2019

22. «Про громадянство». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-5-14>

23. «Про державний кордон України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> Дата звернення: 13.02.2019

24. «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період

до 2020 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2012-p> Дата звернення: 13.02.2019

25. «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> Дата звернення: 13.02.2019

26. «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15> Дата звернення: 13.02.2019

27. Солодько А. Аналіз політики інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. 37 с. URL: https://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/061/original/CSR_integration_rhttps://cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/061/original/CSR_integration_report.pdf?1419578850 Дата звернення: 13.02.2019

28. Солодько А., Доронюк Т. (2015) Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. Київ. 16 с.

29. Социальные риски иммиграции. Институт национальной стратегии. URL: <https://drive.google.com/file/d/0BIBxJ4pEuWLNm5oMDI2RGJUR1U/view> Дата звернення: 13.02.2019

30. Чесноков А. С. (2009) Теоретико-методологические подходы к анализу влияния миграции на политические процессы. Социум и власть. № 1 (21). С. 50–55

31. Чесноков А. С. (2010) Специфика политического регулирования иммиграционных процессов в современном мире: дис. ... д. полит. н. специальность: 23.00.02. Екатеринбург. 303 с.

32. Штомпка П. (2005) Социология. Анализ современного общества. Москва: Логос. 664 с.

33. Юсупов М. Х. (2012) Иммигранты как участники политического процесса: современное состояние и перспективы развития. ЕврАзЮж. Право и политика. № 9 (52). С. 149–151

34. Alba R., Nee V. (1997) Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *International Migration Review*. Vol. 31, N 4. P. 826–874.
35. Alliance of Liberals & Democrats for Europe Party. URL: <https://www.aldeparty.eu/political-programme-and-european-elections-manifestos>
Дата звернення: 13.02.2019
36. Almond G., Verba S. (1965) *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Boston: Little, Brown and Company. 379 p.
37. Belgium's Islam Party, a cause for concern. URL: <https://international.la-croix.com/news/belgium-s-islam-party-a-cause-for-concern/7325#> Дата звернення: 13.02.2019
38. Carrera S. Integration as a two-way process in the EU? Assessing the relationship between the European integration fund and the common basic principles on integration. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/5090482.pdf> Дата звернення: 13.02.2019
39. City migration profile. URL: https://www.uclg.org/sites/default/files/lisbon_city_migration_profile_executive_summary_en.pdf Дата звернення: 15.02.2019
40. City migration profile. Lisbon executive summary. International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), United Cities and Local Governments (UCLG) and United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT). URL: https://www.uclg.org/sites/default/files/lisbon_city_migration_profile_executive_summary_en.pdf Дата звернення: 15.02.2019
41. Colombo Valentina *Political Islam and Islam in Politics in Europe*. *European Vie*. Vol 12, Issue 1, 2013. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1007/s12290-013-0253-7> Дата звернення: 15.02.2019
42. Communication from the Commission Policy Plan on Legal Migration. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal_content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0669&from=EN (дата звернення: 29.10.2018).

43. Commission and OECD present report on the local integration of migrants. European Union, 2018. URL: <https://www.oecd.org/cfe/regional-policy/OECD-migration-local-factsheet.pdf> Дата звернення: 15.02.2019

44. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels. 20.7.2011. URL: https://webgate.ec.europa.eu/multisite/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/doc_centre/immigration/docs/agenda/1_en_act_part1_v10.pdf Дата звернення: 15.02.2019

45. Communication on the activities of the Committee of Ministers. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168090fced Дата звернення: 15.02.2019

46. EUROCITIES strategic framework 2014–2020: towards an EU urban agenda for cities. URL: <http://www.eurocities.eu/eurocities/publications/EUROCITIES-strategic-framework-2014-2020-towards-an-EU-urban-agenda-for-cities-WSPO-9T2CS9> Дата звернення: 15.02.2019

47. European Commission, Commission on Immigration, Integration and employment, COM (2003) 336, Brussels, 3 June 2003. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0336:FIN:EN:PDF> Дата звернення: 15.02.2019

48. European Pact on Immigration and Asylum. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> (дата звернення: 12.01.2018).

49. European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home> Дата звернення: 15.02.2019

50. Guiraudon V., Lahav G. Immigration Policy in Europe: The Politics of Control. N.Y. : Routledge, 2013. 204 p.

51. Heckmann F. Integration and integration policies network feasibility study. 2006. 277 p. URL: <http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/INTPOL%20Final%20Paper.pdf> Дата звернення: 15.02.2019

52. Hellgren Z. Immigrant Integration as a Two-Way Process: Translating Theory into Practice GRITIM-UPF Working Papers Number 23, Spring 2015. URL: https://www.upf.edu/documents/3329791/3455370/wps23_Hellgren.pdf/6245d37c-4ec3-4899-ac0f-78c837ae9f20 Дата звернення: 15.02.2019

53. Interview with the president of PRUNE, the first Islamic party in Spain. Euro-Info. URL: <http://www.euro-islam.info/2010/01/30/interview-with-the-president-of-prune-the-first-islamic-party-in-spain/> Дата звернення: 15.02.2019

54. Italy's Muslims uneasy after election of far-right government. Al-Jazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/italy-muslims-uneasy-election-government-180926101907611.html> Дата звернення: 15.02.2019

55. Lay J. C. A Midwestern Mosaic: Immigration and Political Socialization in Rural America [Text] (2012). Philadelphia: Temple University Press. 238 p.

56. Mediterranean city-to-city migration dialogue, knowledge and action urban challenges and opportunities for the Mediterranean region policy recommendations. URL: https://www.uclg.org/sites/default/files/policy_recommendations_opportunities_for_the_mediterranean_region.pdf Дата звернення: 15.02.2019

57. Migrant political participation: a review of policies and integration results in the OSCE region. URL: <https://www.osce.org/odihr/367936?download=true> Дата звернення: 15.02.2019

58. Migration and migrant population statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics (дата звернення: 10.04. 2017).

59. Movement for rights and freedom. URL: <https://www.dps.bg/en/> Дата звернення: 15.02.2019

60. Municipalities and People on the Move Cities' Development Policies for Successful Local Management of Migration and Displacement. New York: UNDP, 2017. URL:

[https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Sustainable%20Development/Guidance%20Note%20-](https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Sustainable%20Development/Guidance%20Note%20-%20Municipalities%20and%20People%20on%20the%20Move.pdf)

[%20Municipalities%20and%20People%20on%20the%20Move.pdf](https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Sustainable%20Development/Guidance%20Note%20-%20Municipalities%20and%20People%20on%20the%20Move.pdf) Дата звернення: 15.02.2019

61. Municipalities and People on the Move: Cities' Development Policies for Successful Local Management of Migration and Displacement. URL: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/guidance-note--municipalities-and-people-on-the-move.html>

62. Muslims in European Politics. URL: <http://www.euro-islam.info/key-issues/political-representation/> Дата звернення: 15.02.2019

63. Myrberg Gunnar Local challenges and national concerns: municipal level responses to national refugee settlement policies in Denmark and Sweden. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020852315586309> Дата звернення: 15.02.2019

64. Pastore F. Circular migration: Background note for the Meeting of Experts on Legal Migration (Rabat, 3–4 March 2008). URL: http://www.migration4development.org/sites/m4d.emakinaeu.net/files/Circular_Migration_Dr_Ferrucio_Pastore.pdf (дата звернення : 15.03.2019).

65. Political and social participation of immigrants through consultative bodies. URL: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Documentation/Series_Community_Relations/Participation_public_life_report_en.pdf Дата звернення: 15.02.2019

66. Political participation. URL: <http://www.mipex.eu/political-participation> Дата звернення: 15.02.2019

67. Şener Aktürk Political engineering and the exclusion of religious conservative Muslims in Europe. Muslim parliamentarians and the prohibition of Islamic practices in western Europe. 2018. URL: https://setav.org/en/assets/uploads/2018/03/R100_Prohibition.pdf Дата звернення: 15.02.2019

68. The Action Plan on the integration of third-country nationals. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/legal-migration/integration_en Дата звернення: 18.02.2019
69. The Democratic Party. URL: <https://democrats.org/about/party-platform/?source=homepage> Дата звернення: 18.02.2019
70. The Refugee Portal. Cities of Migration. URL: <http://citiesofmigration.ca/refugee-portal/> Дата звернення: 18.02.2019
71. The Rise of Right-Wing Parties Highlights the Precarious Status of Italy's Muslims. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/24658/the-rise-of-right-wing-parties-highlights-the-precarious-status-of-italy-s-muslims> Дата звернення: 18.02.2019
72. The Union of Democrats Frenchs Muslims (UDMF). URL: <http://udmf.fr/en/parti.html> Дата звернення: 18.02.2019
73. World Migration Report 2010. The future of Migration: Building Capacities for Changes. Geneva: IOM, 2010. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2010_english.pdf (дата звернення : 15.03.2019).

ВИСНОВКИ

Міграційні процеси в політичному просторі є каталізаторами трансформацій, однак тривалий час вони були поза увагою дослідження політичної науки. Останні десятиліття ХХ століття привернули увагу до цього явища, особливо актуальними дослідження стали в період міграційної кризи, яка охопила країни ЄС. Подолання наслідків міграційних процесів, виокремлення спільної стратегії для країн-донорів та країн-реципієнтів, удосконалення міграційних профілів та міграційного законодавства стали пріоритетними для національних держав. Міграційна криза є кризою політичних інститутів та політичного управління, тому потребує комплексного політичного дослідження з метою подальшого регулювання та подолання наслідків.

1. Дослідження трансформації поглядів щодо міграційних процесів дозволило виокремити їх в контексті політичної науки, оскільки поняття міграційного процесу широко використовувалося в економіці, демографії, соціології тощо. Визначено, що з кінця ХХ століття починається активне дослідження міграційних процесів політичною наукою, що було пов'язано з негативними наслідками цього процесу як в країнах-донорах, так і в країнах-реципієнтах. Такі дослідження відокремили поняття міграційного процесу від міграції або мобільності, вбачаючи його комплексність та масштабність наслідків. Дослідження в рамках політичної міграціології виокремило міграційний процес окремою детермінантою політичних трансформацій в державі. Комплексне дослідження міграційного процесу та міграційної політики дозволило виокремити критерії аналізу наслідків міграційних процесів як для країн-донорів, так і для країн-реципієнтів. Досліджено, що міграційна політика, виконуючи роль регулятора міграційних потоків, окрім загально визначених функцій, додатково виконує ще екологічну, перерозподільну, управлінську, прогностичну, економічну, культурну, інтегративну, що показує її спрямованість на імміграцію. Доведено, що розгляд та оцінка міграційної політики лише з позицій країни-реципієнта не є

ефективною, оскільки більшість країн є країнами транзиту. Вбачаючи прорахунки країн ЄС у формуванні власної внутрішньої міграційної політики, новий підхід щодо виокремлення пріоритетних функцій та напрямків міграційної політики є ефективним розширенням повноважень політичних інститутів та одним із шляхів децентралізації, що забезпечує подолання міграційної кризи.

2. Аналіз та дослідження трансформації законодавчої бази з питань міграції як на рівні ЄС, так і на національному та регіональному рівнях окремих країн (Австрія, Греція, Німеччина, Франція, Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія, Італія, Данія, Бельгія, Швеція) дозволила дослідити зміни в роботі політичних інститутів, які відбулися після міграційної кризи. Вибірка країн дозволила порівняти роботу регіональних політичних інститутів в умовах «м'якої» та «жорсткої» міграційних політик, а також дослідити регіональні структурні зміни та можливості координації зусиль з питань міграційних процесів. Визначено, що в умовах децентралізації та розширення повноважень регіональних та муніципальних політичних інститутів позитивно впливає на вирішення кризових явищ, оскільки відновлюється баланс між імміграційним та еміграційним національним законодавством.

3. Використовуючи структурно-генетичний метод, досліджено критерії аналізу наслідків міграційних процесів у формі факторів «виштовхування-притягування» окремо для країн-донорів та країн-реципієнтів на прикладах країн ЄС. Визначено, що політична система та політичні інститути потерпають від тиску міграційних процесів, що призводить або до трансформації та виходу на новий рівень, або стагнації та деструкції. Виділення політичних та соціально-політичних факторів, а саме: політичної ситуації (трансформація політичного поля, зміни в діяльності політичних партій, медіатизація політики), рівень конфліктності, маргінальність, інтеграцію та адаптацію, створення компактних об'єднань (гетто, анклави) дозволило дати авторське визначення поняттю міграційний конфлікт та його відмінності від інших проявів конфліктності, оскільки політизація міграційних процесів несе в собі

значний конфліктний потенціал. Доведено, що він визначається не тільки соціально-економічними, політичними, але й соціально-психологічними факторами, які проявляються в анти-модернізмі та традиціоналізмі політичної свідомості іммігрантів. Міграційні конфлікти є асиметричними і залученими в них учасникам (держава та іммігранти, а також частина політизованих груп населення), і за іншими якісними характеристиками (децентралізований характер прийняття рішень, здійснення збройного насильства, широке поширення методів тероризму). В політичному сенсі іммігранти виступають маргінальною групою через різницю системи цінностей та прояви політичної дезорганізації. Вхідження іммігрантів до нової політичної системи має особливі вимоги до них як членів громадянського суспільства: усвідомлену участь у політичних процесах, індивідуальну відповідальність, самореалізацію, готовність до конкуренції. Становлення та розвиток міграційного суспільства, що формується на тлі соціально-економічної та політичної нестабільності, тягне за собою проблеми впливу політико-інформаційних технологій, що надають безпосередній вплив на пристосування акторів до нової соціально-політичної системи, деформує процеси політичної ідентифікації, трансформує політичну поведінку (домінування емоцій над раціональним вибором).

Доведено, що міграційний конфлікт – форма міжетнічного конфлікту, що має місце в межах однієї держави між представниками різних етнічних груп на фоні зіткнення протилежних соціально-політичних інтересів та поглядів населення-реципієнта та міграційних груп, дії яких спрямовані на досягнення несумісних цілей або таких, що взаємовиключають одна одну. Міграційний конфлікт є швидким за терміном його формування та виключає тісні контакти з громадянським суспільством країни-реципієнта. Вектори формування включають в себе міграційну спільноту, громадянське суспільство та владу. Визначено, що активізація праворадикальних рухів в країнах ЄС протягом 2015–2019 років є проявом латентного конфлікту між громадянським суспільством та владою, та реакцією на «м'яку» міграційну політику.

Наслідками міграційного конфлікту виступають праворадикальні рухи на теренах країн ЄС та маргіналізація іммігрантів, що загострює та посилює міграційну кризу. Крайньою формою міграційного конфлікту є терористичні акти, вчинені іммігрантами, та високий рівень такої загрози на фоні культурних, політичних, економічних та соціальних протиріч, що найчастіше вбачається як негативний вплив міграційних процесів на політичне життя та громадянське суспільство. Безперечно, існує певний зв'язок між міграцією та тероризмом, але тероризм – це не наслідок, а причина імміграційних процесів в країні ЄС, оскільки біженці також є потенційними жертвами тероризму, тому не можна давати однозначних висновків.

4. Міграційні процеси є каталізаторами політичних трансформацій в країнах ЄС, оскільки під їх впливом відбулися зміни у політичному полі під час місцевих виборів та зміщення пріоритетів у бік правих політичних сил. Така тенденція мала прояв не лише на рівні муніципальних та регіональних виборів, а й на рівні парламентських виборів в окремих раїнах ЄС (Австрія, ФРН, Словаччина, Чехія). Однією з політичних тенденцій, спричинених міграційними потоками, стала «персоналізація» політичних партій та використання імені лідера партії замість офіційної назви протягом виборчих кампаній. Образ політичного лідера сприяє формуванню образу іммігранта в громадянському суспільстві, з одного боку, та образу країни в цілому – з іншого. Перший випадок зорієнтований на електорат та є відображенням проблем міграції в суспільстві, другий – впливає на потенціал мобільності іммігрантів в конкретний регіон або країну. Під тиском міграційних процесів відбувається медіатизація політики, яка формує політичний образ іммігранта в громадянському суспільстві та опосередковано впливає на рівень напруги між громадянським суспільством та іммігрантами. Створений негативний образ іммігранта використовується окремими політичними партіями під час виборчих кампаній та впливає на хід виборчого процесу і популярності окремих політичних сил на рівні окремих регіонів або муніципалітетів. Формування негативного образу найчастіше відбувається до трудових

мігрантів (легальних та нелегальних), щодо політичних мігрантів (біженців, переселенців) – протилежний (відповідно до політичних програм політичних партій, які використовували міграційні процеси в якості передвиборчої агітації протягом 2015–2018 років в країнах ЄС).

5. Визначено, що найбільш кризовими політичними наслідками міграційних процесів для європейських країн є маргіналізація іммігрантів як суб'єктів політичного процесу, а також ескалація конфліктів в суспільстві. Для подолання таких кризових наслідків доцільно використовувати політику інтеграції в контексті міграційної політики як окремий інструмент запобігання кризовим явищам. Політика інтеграції містить декілька рівнів, але доведено, що найбільш ефективним її застосуванням є регіональний та локальний рівні. Дістало подальшого розвитку теза про те, що місцеве самоврядування має ключову роль у інтеграції мігрантів у Європі, оскільки муніципалітети беруть на себе активну роль у прийнятті новоприбулих, а також мають завдання довгострокової інтеграції легальних іммігрантів та осіб з визначеним статусом. Міграційна криза змінила напрямок міграційної політики, децентралізувавши політичні інститути для подолання негативних наслідків міграції. Центральна роль держави як основного політичного інституту в управлінні міграційними процесами не враховує факт про зв'язок міграційних потоків з регіонами. Міграційні процеси вимагають як короткострокових, так і довгострокових рішень, тому перегляд міграційної політики має враховувати поточну роль муніципалітетів та місцевих громад. Політика інтеграції формується за активної участі місцевих органів влади. Місцева влада відповідає за широкий спектр послуг та заходів, що відіграють важливу роль у формуванні взаємодії між іммігрантами та суспільством-реципієнтом. Доведено, що інтеграційна політика надає допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних з бідними районами, гетто, іммігрантськими кварталами, щоб дозволити органам місцевого самоврядування стимулювати економічну та культурну діяльність та сприяти соціально-політичній єдності. Підтримка розвитку міст та політика децентралізації є ключовими аспектами політики

інтеграції. Залучення місцевих політичних організацій, негромадських організацій, профспілок для такої підтримки є фундаментальним, оскільки тісна співпраця між різними рівнями управління є важливою для координації надання, фінансування та оцінки послуг. Ефективна інтеграція реалізується лише у партнерстві з європейськими інституціями, державами-членами, національними, регіональними та місцевими акторами. Політичні інститути європейських країн забезпечують основу для моніторингу, порівняльного аналізу та обміну практикою між різними рівнями управління, а також створюють стимули, що сприяють апробації місцевих та регіональних моделей.

Однією з форм застосування такої моделі є впровадження політики інтеграції на рівні окремих міст, що найбільше страждають від міграційних потоків, та співпраця політичних інститутів таких міст між собою не лише на рівні конкретної держави. Це допомагає розширити галузеву систему управління міграційними процесами та надавати комплексну допомогу з метою подолання міграційної кризи. «Територіальні пакти» між відповідними зацікавленими сторонами на різних рівнях повинні надавати всім учасникам необхідну гнучкість засобів для досягнення певних цілей політики, забезпечуючи при цьому можливість оптимізації інструментів політики та каналів і процедур фінансування. Застосування та функціонування таких проектів в умовах децентралізації підвищує ефективність політичних інститутів у боротьбі з міграційною кризою.

Оскільки політика інтеграції є двосторонньою, країни-донори відіграють власну роль у підтримці процесу інтеграції трьома способами: політика інтеграції на моменті еміграції; підтримка іммігрантів в країнах-реципієнтах (посольства, консульства та дипломатичні представництва, які працюють в одному напрямку з політикою інтеграції країни-реципієнта); організація політики повернення іммігрантів на Батьківщину. Серед механізмів сприяння інтеграції на рівні країн-донорів можна виокремити декілька напрямків. Один із них – інформаційний, який включає в себе

інститути з питань громадянства (оформлення документів, інформаційна допомога та безпека), центри підвищення кваліфікації тощо. З цим механізмом не погоджуються переважна кількість дослідників, однак варто визнати, що міграційні процеси є класичними та незмінними за своїм походженням, тому викоринити їх неможливо, особливо в умовах глобалізації та інформаційної відкритості країн. Тому така допомога суттєво зменшить рівень нелегальної міграції, але за умови існування двостороннього договору з країною-реципієнтом з метою стабілізації демографічної ситуації та упередження політичного, економічного та соціального дисбалансу. Визначено, що в рамках таких угод є можливість забезпечення повернення мігрантів в країну-донор та введення механізму циркулярної міграції. Для України такий досвід є корисним, оскільки існує проблема з внутрішніми міграційними потоками (переселенці), а також з високим рівнем еміграції закордон. Україна має власну політику інтеграції на державному рівні, однак механізми її імплементації на рівні регіонів не є відпрацьованими. Тому доцільно впровадити політику інтеграції в контексті міграційної політики з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування з питань міграції на місцях в умовах політики децентралізації.

6. Політичні та громадянські права учасників міграційного процесу в умовах політики інтеграції є невід'ємною частиною політичного життя країни, тому механізми політичної участі іммігрантів в процесі прийняття рішень є необхідними в рамках міграційної політики та політики інтеграції. Дістало подальшого розвитку теза про те, що політичне регулювання імміграційних процесів безпосередньо пов'язане як з реалізацією імміграційної політики, так і з участю самих іммігрантів у політичних процесах, в тому числі – в електоральних. Найпростішою формою участі є участь у діяльності профспілок, шкіл та культурно-релігійних установ, а також зв'язки з аналогами таких установ в країні-донорі, тому важко відрізнити політичну та соціальну участь іммігранта.. Політичні права є умовою активної політичної участі, однак політична участь може відбуватися без реалізації політичних

прав (прохачі притулку або мігранти, які не мають документів, які можуть мати адвокацію організації або лобі, що впливають на політичний процес). Якість політичної участі іммігрантів у країнах-реципієнтах залежить від двох умов: ліберальної державної імміграційної політики, що спирається на принципи транснаціоналізму та інституційної готовності іммігрантів-негромадян брати активну участь у політичних процесах.

Визначено, що є відмінність у політичних можливостях іммігрантів між країнами Західної, Північної, Південної, Центральної Європи та країнами Прибалтики. Так, в країнах Західної, Північної та Центральної Європи іммігранти користуються широкими політичними правами та мають розширене політичне представництво, натомість в країнах Центральної Європи та Прибалтики політична участь та політичні права іммігрантів є обмеженими, не зважаючи на загальноєвропейські норми та регіональну практику. Однак, слід зауважити, що політичні права на прикладі окремих країн ЄС мають лише ті іммігранти, які отримали громадянство або є натуралізованими (в країнах Центральної Європи та Прибалтики натуралізовані іммігранти не мають політичних прав). Проблему відсутності політичних прав можна вирішити шляхом інституціоналізації можливостей іммігрантів для неформальної (дорадчої, консультативної) участі у політичному процесі. Водночас політична інтеграція передбачає отримання громадянства та виборчих прав як заключного етапу інтеграції.

Іншою формою залучення іммігрантів до суспільного життя є заохочення участі іммігрантів (у допустимих чинними законами рамках) в діяльності вже існуючих у країні-реципієнті різних громадських і політичних організацій (політичних партій, професійних спілок, засобів масової інформації і комунікації, благодійних, правозахисних, релігійних та інших). Будучи інститутами громадянського суспільства, такі організації, з одного боку, сприяють комплексної інтеграції іммігрантів у соціально-політичну структуру країни-реципієнта, а з іншого боку – дозволяють іммігрантам більш ефективно захищати і лобіювати свої інтереси за рахунок інституціоналізації

груп іммігрантів і використання дозволених у даній країні каналів і інструментів діалогу з органами влади. Через громадські організації є можливість успішно здійснювати різні інтеграційні проекти: від поширення загальної інформації про різні аспекти соціального, культурного та економічного життя в країні-реципієнті, організації сприяння у працевлаштуванні та отриманні освіти до інформування іноземців про наявні у них права і обов'язки та активізації виборчої і громадянської активності серед іммігрантів. Визначено, що політичні партії, створенні іммігрантами не мають активної підтримки на регіональних та місцевих виборах, та не представлені на державному рівні, оскільки вони не підтримуються громадянським суспільством країни-реципієнта через різні причини (від неприйняття до ксенофобії), а також у зв'язку з відсутністю політичних прав у потенційного електорату. Більш успішними є окремі політичні діячі, що мають імміграційне походження, які, на противагу сталій думці, не створюють лобі для іммігрантів, оскільки є успішно інтегрованими в громадянське суспільство країни-реципієнта та відстоюють загальнонаціональні інтереси.

ДОДАТОК 1.**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Статті у наукових фахових виданнях України:*

1. Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148
2. Швець С. Л. (2016) Теоретико-концептуальні засади вивчення моделей міграційної політики. Науковий журнал «Politicus». Одеса. Вип. 1. С. 70–73
3. Швець С. Л. (2016) Міграційне питання в політичному дискурсі сучасної України. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія: політологія, соціологія, право. Київ. № 3/4 (31/32). С. 170–173
4. Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82
5. Shvets S. (2017) Immigration issues in the political discourse of modern Ukraine. Modern vectors of science and education development in China and Ukraine. International annual journal. Odesa: South Ukrainian National pedagogical university named after K. D. Ushinsky, 2017. Issue 3. P. 83–90

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

6. Shvets S. (2016) Migration policy as a tool of prevention migration conflict. Studium Europy Środkowo Wschodniej. Nr 6. Grudzen. P. 215–223

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Швець С. Л. (2015) Міграційні процеси в Україні та світі: політико-філософський акцент. Стратегія майбутнього: соціально-філософський вимір: матеріали міжкафедрального круглого столу, 19 листопада 2015 року. Одеса: ОДУВС. С. 174–177
8. Швець С. Л. (2016) Міграційна політика України: актуальні проблеми та перспективи на майбутній розвиток. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 13 лютого 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 88–92.
9. Швець С. Л. (2016) Міграційні політичні процеси України: сучасні реалії та перспективи розвитку. Стихія політики: революція та еволюція: матеріали Другого Південноукраїнського конвенту Міжнародної асоціації студентів політичної науки, м. Одеса, 18–19 березня 2016 р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». С. 61–64
10. Швець С. Л. (2016) Міграційні виклики для України та країн V4: перспективи та шляхи подолання. Країни Східного партнерства – V4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22 квітня 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 137–140.
11. Швець С. Л. (2016) Міграційний конфлікт як особлива форма політичного конфлікту. Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 9 грудня 2016 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський

- національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 82–85
12. Швець С. Л. (2017) Участь мігрантів у політичному житті країни. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 10 лютого 2017 року. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». С. 96–100
13. Швець С. Л. (2017) Політика інтеграції іммігрантів в контексті глобальних викликів сьогодення. Соціально-гуманітарні пріоритети України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали міжвузівського круглого столу, м. Одеса, 16 листопада 2017 року. Одеса: Астропринт. С. 96–98
14. Швець С. Л. (2017) Теоретико-методологічні засади та критерії аналізу міграційної політики держави. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 12–13 жовтня 2017 року). С. 42–44
15. Швець С. Л. (2018) Забезпечення політичних прав іммігрантів на європейському просторі. Людина має право: філософсько-правовий та соціокультурний дискурс українського суспільства: матеріали круглого столу (м. Одеса, 15 листопада 2018 р.). Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса: Астропринт. С. 91–93
16. Швець С. Л. (2018) Політичні конфлікти крізь призму міграційних процесів. IV Всеукраїнська наукова конференція студентів і молодих вчених «Соціально-політичні проблеми сучасності», м. Дніпро, 28 березня 2018 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. С. 35–37
17. Швець С. Л. (2019) Модель циркулярної міграції як інструмент впливу на сучасний міграційний процес. Сценічне мистецтво у світовому культурному просторі XXI століття: матеріали I Всеукраїнської

науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів і магістрантів. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2019. С. 192–194

18. Швець С. Л. (2019) Політика інтеграції іммігрантів в місцеві громади. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 12 квітня, 2019 р. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus». С. 64–66.